



Развијање реалног програма у складу са Основама програма ПВО «Године узлета»

Стратегија заједничког развијања програма у складу са специфичностима појединих узраста деце



Драгана Павловић Бренеселовић
Живка Крњаја
Марија Јовановић
Гордана Сјеничић

Драгана Павловић Бренеселовић
Живка Крњаја
Марија Јовановић
Гордана Сјеничић

**СТРАТЕГИЈА ЗАЈЕДНИЧКОГ
РАЗВИЈАЊА ПРОГРАМА
У СКЛАДУ СА СПЕЦИФИЧНОСТИМА
ПОЈЕДИНИХ УЗРАСТА ДЕЦЕ**

Развијање реалног програма у складу са
Основама програма ПВО „Године узлета”

СТРАТЕГИЈА ЗАЈЕДНИЧКОГ РАЗВИЈАЊА ПРОГРАМА У СКЛАДУ СА СПЕЦИФИЧНОСТИМА ПОЈЕДИНИХ УЗРАСТА ДЕЦЕ

Развијање реалног програма
у складу са Основама програма
ПВО „Године узлета”

Аутори:

Драгана Павловић Бренеселовић
Живка Крњаја
Марија Јовановић
Гордана Сјеничић

Издвач:

Министарство просвете, науке и технолошког развоја

Уредници едиције „Линије лета”

Живка Крњаја
Драгана Павловић Бренеселовић

Рецензенти:

проф. др Лидија Мишкељин
Нада Каприш, васпитач

Дизајн и прелом:

Пекограф д.о.о. Земун

Лектура и коректура:

Пекограф д.о.о. Земун

Штампа:

Пекограф д.о.о. Земун

Тираж:

10 600

ISBN-978-86-7452-086-4

Подршка деци и њиховим породицама током раног детињства у оквиру система институционалног предшколског васпитања и образовања, један је од стратешких приоритета Министарства просвете, науке и технолошког развоја. Оно чему тежимо је развој система у складу са потребама деце и породице. Развоју деце предшколског узраста, допринеће и реализација мера и активности из Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године и Акционог плана.

Важан реформски импулс у делатности предшколског васпитања и образовања представља доношење нове програмске концепције „Године узлета” (Правилник о основама програма предшколског васпитања и образовања). Тај Правилник је урађен на основу пажљиво осмишљених механизма стручне подршке установама, што представља значајну новину и искорак у предшколском васпитању и образовању.

Кроз пројекат Министарства просвете, науке и технолошког развоја „Инклузивно предшколско васпитање и образовање”, који се реализује средствима из зајма Међународне банке за обнову и развој, у сарадњи са Институтом за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду и УНИЦЕФ-ом креиран је и реализује се Програм подршке увођењу нове програмске концепције.

Програмом подршке обезбеђује се реализација обука - непосредно и онлајн, менторска подршка установама, подршка кроз моделе хоризонталног учења запослених у предшколским установама, као и припрема стручних материјала за имплементацију нових Основа програма предшколског васпитања и образовања.

Овај Приручник припада серијалу приручника и водича под заједничким називом „Линије лета”, а који су припремљени на Институту за педагогију и андрагогију.

Серијал обухвата и:

- Водич за менторе - Менторска подршка предшколским установама у примени Основа програма предшколског васпитања и образовања - „Године узлета”;
- Водич за уређење простора у дечјем вртићу;
- Водич за развијање интегрисаног приступа учењу кроз теме/пројекте;
- Приручник о специфичностима стратегија васпитача у развијању програма у складу са узрастом деце.

Уверени смо да ће овај Водич, као и други водичи из серијала „Линије лета”, темељним приступом и конкретизацијом централних тема развијања програма васпитно-образовног рада са децом, представљати важан стручни ослонац за запослене у предшколским установама.

ПРВИ ПОТПРЕДСЕДНИК ВЛАДЕ И МИНИСТАР

Бранко Ружић

Приручник Стратегија заједничког развијања програма у складу са специфичностима појединих узраста деце у складу са Основама програма предшколског васпитања и образовања - „Године узлета”, настао је на Институту за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду у оквиру пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање” који реализује Министарство просвете, науке и технолошког развоја Србије у сарадњи са Институтом за педагогију и андрагогију и УНИЦЕФ и уз подршку Светске банке.

Водич припада серијалу приручника и водича под заједничким називом “Линије лета”¹ који су припремљени на Институту за педагогију и андрагогију са циљем подршке примени Основа програма предшколског васпитања и образовања - „Године узлета”.

Серијал „Линије лета” обухвата:

Стратегија заједничког развијања програма у складу са специфичностима појединих узраста деце

Водич за развијање теме/пројекта са децом

Водич за уређење простора у дечјем вртићу

Приручник за документовање

Водич за менторе - Менторска подршка предшколским установама у примени Основа програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета”



¹ Делез и Гатари називају „линијама лета” (*Lines of flight*) оно што се отвара као могућност. „Линије лета” су позитивна сила или енергија која у постојећем отвара другачији приступ и нове могућности за трансформацију устаљених навика и норми и испробавање другачијих начина поступања (Taguchi, 2010; 38). Истовремено, оне су путање које помажу да лет не крене насумично у било ком и у свим могућим правцима, чиме се ствара хаос, већ обезбеђују основу за стабилност односно фокус.

Садржај

Предговор	6
Стратегије васпитача у развијању реалног програма у складу са Основама програма	
ПВО „Године узлета”	8
Како развијати реални програм: стратегије васпитача	10
Стратегија заједничког развијања програма	11
Стратегије развијања реалног програма и узраст деце	15
Како заједнички развијамо програм са децом до три године	18
Потенцијали деце узраста до три године	18
Заједничко развијање програма са децом узраста до три године	19
Како заједнички развијамо програм са децом узраста од три године до поласка у школу	47
Потенцијали деце узраста од три до шест и по година	47
Заједничко развијање програма са децом узраста од три године до поласка у школу	53
Како сличну тематику истражујемо са децом различитих узраста	76
Литература	105

Предговор

Јасно вам је како треба уредити простор, прилично вам је јасно шта значи интегрисани приступ учењу и како планирати кроз теме/пројекте, јасно вам је и чему служи и како се може документовати процес учења, али како све то повезати и оживети у непосредном раду са децом? Како тече један конкретни дан и шта ви из дана у дан конкретно радите у непосредном односу са децом, конкретном децом која могу бити различитог узраста, да би реална дешавања у вашој групи заиста подупирала односе сигурности, континуитета искустава, активног учешћа деце и учење кроз игру и истраживање? Приручником који је пред вама управо настојимо да покажемо пут ка одговорима на ова питања.

Децу не васпитавају и не образују наши написани програми, дефинисани циљеви и наше добре намере, нити ни најбоље осмишљени планови. Деца се васпитавају и образују кроз оно што се **стварно дешава** у вашој групи и вртићу, а што се испољава кроз односе који се успостављају и развијају и начине учешћа и вас и деце у свему ономе што се реално одвија.

Сва сложеност и одговорност ваше професије је управо у томе да као стручњак своја стручна знања (педагошка, психолошка, методичка) стављате у функцију развијања реалног програм као низа стварних дешавања кроз које се остварују циљеви подршке добробити детета у складу са концепцијом основа програма.

Свесни да је немогуће до краја ухватити сво богатство и динамику дешавања и сву разноврсност и непредвидивост ситуација које се одвијају у групи и вртићу, настојали смо да сагледамо неке од аспеката реалног дешавања кроз поступке и акције које васпитач предузима и реализује у процесу заједничког развијања реалних догађања и ситуација у свакодневном непосредном раду са децом - онога што називамо реални програм. Свакако, реални живот који се одвија у вртићу увек ће се показати много сложенијим, изазовнијим, али и узбудљивијим и богатијим, него што се може приказати једним приручником, али у томе лежи друго суштинско умење ваше професије - да реални програм креативно обликујете, надограђујете, преиспитујете и мењате, кроз преиспитивање, истраживање и мењање себе и своје праксе.

Овај приручник је намењен пре свега практичарима - васпитачима², стручним сарадницима и сарадницима у предшколским установама, али и директорима и руководиоцима, саветницима и учесницима у иницијалном образовању и стручном усавршавању васпитача и стручних сарадника.

За потпуније разумевање тематике овог приручника неопходно је ослонити се и на остале публикације из едиције „Линије лета”: *Приручник за документовање*, *Водич за уређење простора у дечјем вртићу* и *Водич за развијање програма кроз теме/пројекте*.

Узајамна испреплетаност теоријских поставки и практичних знања, без чега се не може нити разумети нити градити квалитетни реални програм, огледа се и у ауторству овог приручника које би било немогуће без заједничког рада теоретичара - професора предшколске педагогије и практичара - Марије Јовановић, сестре-васпитача из дечјег вртића „Земунски бисер”, ПУ „Др Сима Милошевић” из Земуна и Гордане Сјеничић, васпитача у дечјем вртићу „Младост”, ПУ „Моје детињство” из Чачка.

² Термин „васпитач” се односи на васпитаче, медицинске сетре-васпитаче и дефектологе-васпитаче

Посебну захвалност дугујемо и практичарима:

Ани Бешењи, стручном сараднику из ПУ „Плави чуперак”, Тител

Ани Вујатовић, Наталији Жвеглић и Лидији Латифић, васпитачима из дечјег вртића „Земунски бисер”, ПУ „др Сима Милошевић”, Земун

Бојани Кузмановић и Биљани Кнежев, васпитачима из дечјег вртића „Земунски бисер”, ПУ „др Сима Милошевић”, Земун

Бојани Павловић и Јелени Момчиловић, васпитачима из дечјег вртића „Земунски бисер”, ПУ „др Сима Милошевић”, Земун

Бојани Матковић и Марији Стојановић, сестрама-васпитачима из јаслене групе „Буба Мара”, ПУ „Наша радост”, Смедерево

Вавани Стеванка и Мирјани Јовановић, васпитачима из ПУ „Плави чуперак”, Тител

Верици Калезић и Драгослави Стојичић, васпитачима из ПУ „Плави чуперак”, Тител

Јасни Орел, Данијели Јанковић и Наташи Лакић, сестрама-васпитачима из дечјег вртића „Земунски бисер”, ПУ „др Сима Милошевић”, Земун

Јани Стрехарски и Јасмини Ковач, васпитачима из дечјег вртића „Селенча” из ПУ „Колибри”, Бач

Јелени Кодур и Викторији Дрини, васпитачима из ПУ „Плави чуперак”, Тител

Јелени Мировић и Горици Тадић, васпитачима из дечјег вртића Бач, ПУ „Колибри”, Бач

Слађани Родић, сестри-васпитачу и **Далији Тодић**, дефектологу из ПУ „Плави чуперак”, Тител

Снежани Мирић, васпитачу у полудневном програму у години пред полазак у школу, из вртића „Бамби”, ПУ „Дечја радост”, Панчево

Оне не само да су биле спремне да поделе примере своје праксе, већ на најбољи начин својим радом потврђују да Основе програма „Године узлета” могу бити добар улаз у праксу вртића и рад са децом, али да је кључ за отварање тог улаза увек у рукама васпитача.

Стратегије васпитача у развијању реалног програма у складу са Основама програма ПВО „Године узлета”

Шта је реални програм

Основама програма као документом дефинише се концепција на којој треба да се заснива реални програм. Реални програм настаје и гради се у реалном контексту васпитно-образовне праксе, а тај контекст чини: постојећа структура вртића (простор, начин груписања деце, број деце у групи, структура запослених) и култура вртића (писана и неписана правила и норме, вредности и уверења), деца као учесници програма, ви и ваше колеге, породице и локално окружење. Реални програм не може бити унапред писани документ нити готово решење и преузети рецепт, већ се он гради кроз заједничко учешће свих учесника, обликује културом вртића,

породице и локалне заједнице и ширег друштвеног контекста кроз ваше планско и промишљено деловање засновано на концепцији Основа програма.

Реални програм је оно што се СТВАРНО ДЕШАВА, у реалном дану и из дана у дан у вртићу, не оно што нам је у плановима, постављеним циљевима у документима, жељама и намерама.

Шта треба да одражава реални програм

Оно што се стварно дешава је оно што васпитава и образује. Због тога морамо да развијемо такав реални програм (стварно дешавање) који одражава и отелотворује (оживљава) концепцију Основа програма - теоријско вредносна полазишта о детету и вртићу и из тих полазишта изведене циљеве васпитања и образовања.



То значи да реални програм - оно што се стварна дешавања у вртићу, мора да подупире слику детета која је дата у „Годинама узлета”, да се свакодневна дешавања у вртићу заснивају на таквој слици и кроз дешавања остварује наше уверење да је дете јединствено и целовито биће, компетентно и богато потенцијалима, активни учесник вртичке заједнице, посвећено учењу, креативно и бића игре.

Полазећи од овакве слике детета и вртића изведени циљ програма је подршка добробити детета у свим димензијама добробити - персоналној, социјалној и делатној.³ Та подршка подразумева да се у реалном програму, сада и овде у вртићу, одвијају дешавања у којима ће дете:

³ Детаљније у Основама програма ПВО „Године узлета”

<p style="text-align: center;">Осећати се</p> <p>добро и витално; остварено, задовољно и срећно; сигурно али не презаштићено и пререгулисано; сигурно да ће се његове потребе, интереси и интересовања уважавати и подржавати; припадником заједнице вртића и шире заједнице; усклађено са правилима, нормама и захтевима окружења.</p>	<p style="text-align: center;">Бити</p> <p>укључено у заједницу вршњака и вртића; укључено у разноврсне, креативне, сврсисходне ситуације и дешавања; саслушано и уважено; окружено довољно познатим и истовремено новим изазовима; прихваћено у својој јединствености; физички активно, спретно, одважно и грациозно; пријатељ са неким.</p>
<p style="text-align: center;">Моћи</p> <p>да упознаје свет око себе, проширује своја искуства и знања о својој и другим културама, различитим физичким и природним појавама и различитим продуктима људске културе; да посматра, пита се, размењује, истражује, машта; да истражује целим телом и свим чулима и има разноврсне естетске доживљаје; да се изражава на различите начине, кроз различите симболичке системе и користи различите операције примерене тим системима; да се изражава креативно и маштовито кроз различите форме, медије и материјале; да испољава своја интересовања, бира и преузима иницијативу; да спознаје своје снаге и могућности; да испољава своје способности и да је успешно у учењу; да опслужује себе; да доприноси и види да је његов допринос препознат и важан.</p>	<p style="text-align: center;">Умети</p> <p>да прави добар избор, доноси одлуке и преузима одговорност; да управља својим емоцијама и разуме емоције других; да одлаже своје жеље и прихвата жеље и очекивања других; да успешно комуницира и сарађује са другима, преговара и да се договара и разрешава конфликте; да прихвата друге, развија блиске и реципрочне односе базирани на уважавању и прихватању разлика; да доприноси својој заједници, брине се о другима и свом окружењу; да учи и воли учење; да прихвата промене, да буде отворено и флексибилно.</p>

Кроз шта се гради реални програм

Реални програм се испољава и гради кроз односе и начине учешћа деце и вас и других одраслих који учествују у програму. Стварна дешавања у вртићу се обликују и испољавају кроз:

- **односе који се успостављају и развијају** - однос детета према себи и свом начину учешћа; односи међу децом; децом и одраслима; однос према физичком окружењу и према свету и појавама у њему
- **начине учешћа и деце и вас у различитим ситуацијама делања** - игри, планираним ситуацијама учења, животно-практичним ситуацијама.

Због тога сте ви у осмишљавању, вођењу и развијању реалног програма усмерени на развијање квалитета односа (сигурности, континуитета, учешћа деце, уважавања, баланса у односима и укључености⁴) и на начине учешћа и вас и деце у свим ситуацијама делања у којима дете треба да се осећа, бива, може и уме на начин како је изнето у табели изнад.

⁴ Детаљније о квалитету односа видети у Основама програма ПВО „Године узлета”


Како развијати реални програм: стратегије васпитача

Ви сте као стручњак за предшколско васпитање и образовање пред сложеним и одговорним задатком да обликујете и водите реални програм заснован на принципима којима се омогућавају стварна дешавања у вртићу која су у складу са сликом о детету од које полазимо и са циљевима подршке добробити детета како су приказани у претходном поглављу.

Обликовање и вођење реалног програма се не одвија нити стихијски, нити спонтано, нити унапред прописано, већ се заснива на стратегијама кроз које ви развијате програм. Стратегија је на одређеним принципима утемељен и промишљени начин деловања који се испољава кроз осмишљавање и спровођење низа координисаних поступака, акција и мера. Она обухвата почетну пројекцију, одлуке и избор који правите у односу на конкретну ситуацију, као и накнадне увиде и промишљања која воде предузимању даљих поступака и акција, њихово прилагођавање и развијање.

У „Годинама узлета” говоримо о три стратегије васпитача у развијању реалног програма. То су:

ПЛАНИРАЊЕ ЗАЈЕДНИЧКО РАЗВИЈАЊЕ ПРОГРАМА ДОКУМЕНТОВАЊЕ

На Шеми 1 приказане су ове три стратегије шрафираним пољима  као и то из чега оне проистичу и на чему се заснивају.



Шема 1. Стратегије васпитача у развијању реалног програма

Посветите довољно времена и пажње за тумачење и разумевање ове шеме. Она није овде стављена да би се „украсио” текст већ да би допринела бољем разумевању, указивањем на неколико суштинских ствари везаних за питање стратегија васпитача у развијању програма.

Шема указује на:

- **Сложеност развијања реалног програма.** Ако вам је прва реакција на шему била да је она веома компликована, ви сте у праву. То је зато што је посао васпитача сложен и захтева јединствену и сложену компетентност да своја теоријска знања и уверења преточи у практично деловање, кроз стратегије које примењујете. Другим речима, ви кроз реализацију стратегија (планирање,

заједничко развијање програма и документовање) оживљава теоријско-вредносна полазишта и циљеве програма у реалном контексту своје групе и вртића.

- **Утемељеност стратегија.** Шема указује да начин на који реализујете стратегије не може бити произвољан нити препуштен неком другом већ се заснива на принципима развијања реалног програма (плаво оквирно поље). Ти принципи су, како је то детаљније наведено у документу Основа програма, принцип усмерености на односе, принцип животности, принцип интегрисаности, принцип аутентичности, принцип ангажованости и принцип партнерства. Принципи проистичу из концепције Основа програма (теоријско-вредносних полазишта и циљева) и из изнетих поставки о односима, делању и контексту вртића. Стратегије које примењујете треба да отелотворују (оживљавају) ове принципе.
- **Повезаност стратегија.** Стратегије су узајамно повезане и узајамно утичуће. Као што се развијање реалног програм заснива на планирању васпитача, тако и непосредно заједничко развијање програма - оно што се дешава у непосредном раду са децом, утиче на даље планирање и обликује документовање. Исто тако начин документовања подупире учешће деце у свакодневним дешавањима и обрнуто, документовано је резултат таквих дешавања.
- **Контекстуалност стратегија.** Стратегије су истовремено обликоване контекстом и обликују контекст (жути круг на шеми) у којем се развија реални програм - простором, учесницима (децом, вама, родитељима и другим одраслима), културом установе и окружењем. То значи да ваше стратегије увек обухватају и питања простора, начина учешћа деце, вас и других одраслих, начина повезивања с окружењем и одговарајуће трансформације културе установе.
- **Конкретизованост стратегија.** Стратегије васпитача се реализују и постају видљиве кроз низ конкретних поступака, метода, акција и мера васпитача којима ви као васпитач обликујете односе и начине учешћа деце и властитог учешћа у свим ситуацијама делања у вртићу (на шеми приказано средишњим преклапајућим круговима).

С обзиром да смо у другим публикацијама из едиције „Линије лета” (видети *Приручник за документовање*, *Водич за уређење простора у дечјем вртићу* и *Водич за развијање теме/пројекта*) образлагали и конкретизовали стратегију планирања интегрисаног приступа учењу кроз теме/пројекат и стратегију документовања, у овом водичу ћемо се фокуситари и надаље бавити стратегијом заједничког развијања програма.

Стратегија заједничког развијања програма

Зашто заједничко развијање програма

Стратегија заједничког развијања програма односи се на непосредни рад са децом у реалном програму. Зашто о њој говоримо као о заједничком развијању програма, а не као о развијању програма од стране васпитача? Одговор проистиче из разумевања природе и карактеристика реалног програма (изнетих на страни 8). Реални програм није нешто што ви унапред дефинишете и прописујете његову примену *над* децом већ је он контекстуалан - настаје заједничким учешћем деце и вас, вас и колега и родитеља, у конкретном простору вртића и локалном окружењу.

Заједничко развијање проистиче из ваше осетљивости на оно што деца раде, исказују и како се понашају, уважавања дечије иницијативе и доприноса, подршке активном учешћу деце, подршке укључивању родитеља и промишљеним укључивањем места и људи из локалног и ширег окружења. То нипошто не значи препуштање програма деци („само пратим њихова интересовања” или „деца раде само оно што желе”) нити задавање задатака родитељима и очекивање да ћемо поделити неке од послова са родитељима. Напротив, развијање реалног програма је суштина вашег професионалног умења и ваш посао и одговорност. Ви сте ти који стално усмерава те развијање програма (не само планирањем, организовањем средине и ситуација), већ и кроз сталну вашу укљученост у обликовање односа и начина учешћа деце у свим ситуацијама делања. Ви сте ти који знате шта су циљеви програма, ви имате стручна, психолошка, педагошка и методичка знања и умење да их примените у заједничком развијању програма, а у складу са полазиштима програма о томе какво је дете и како дете учи и шта су програмски циљеви подршке добробити детета.

Ви сте ти који, како кроз планирање и организацију, тако и својим начином учешћа - непосредним поступцима и акцијама, успостављате и развијате баланс:

- између континуитета, познатог и предвидљивог са једне стране, неопходних за дететово осећање сигурности и, са друге стране, флексибилности, изазова, новина и непредвидљивости које стимулишу дететов развој и учење;
- између, са једне стране, уважавања дететових осећања, подстицања радозналости, иницијативе и самосталности и са друге стране, подвлачења правила која омогућавају деци и одраслима да живе у хармонији и доприносе развоју самоконтроле;
- између дететове рањивости и зависности од одраслог и, са друге стране, сагледавања детета као компетентног, уважавања права детета и одговарајуће подршке осамостаљивању детета;
- између иницијативе, избора и учешћа детета и планиране намере, усмеравања и вођења од стране васпитача.

У заједничком развијању програма кључан је начин вашег учешћа у непосредном односу и раду са децом. Ваше учешће се испољава и конкретизује кроз низ васпитних поступака, образовних метода и акција које користите и предузимате у непосредном раду са децом.

Кроз поступке и методе које примењујете ви обликујете:

- ваш однос са децом
- односе међу децом
- однос деце према себи и свом начину учешћа, према људима, стварима, појавама и свету око себе
- могућности и начине на који деца учествују у свим ситуацијама делања (животно-практичним, игри, планираним ситуацијама учења) а кроз које уче о себи, другима и свету
- начине вашег властитог учешћа

Као што је у Основам програма наведено, у заједничком развијању програма са децом васпитач користи низ поступка и метода које су оријентисане на:

- **Охрабривање иницијативе деце.** Охрабривање иницијативе је подржавање детета да предузима акције, даје предлоге и прави изборе и слање поруке детету да се његови предлози и поступци цене и да су прихваћени као вредан допринос заједници деце и одраслих у вртићу.
- **Консултовање са децом** као процес слушања деце усмерен на разумевање и уважавање дечје перспективе. Слушати децу не значи повиновати се вољи, жељама и захтевима деце, нити је то издвојена, посебна активност у којој питамо децу за њихово мишљење или жеље. Слушање деце је континуирани процес у којем сте осетљиви на оно што деца вербално и невербално поручују, ваше умење да препознате обрасце који стоје у основи њихове заинтересованости за нешто, познавање и уважавање узрасних потенцијала деце, подешавање својих акција њиховом разумевању, идентификовање шта је оно што се деца у игри и истраживању питају и што је њима важно, стварање прилика за дечју иницијативу, идеје и допринос, уместо оријентације само на оно што ми сматрамо важним да се научи и зна.
- **Моделовање.** Ви својим понашањем, вербалним и невербалним порукама, моделујете начине успостављања односа са другима, начине разумевања света, однос према учењу и игровни, стваралачки приступ у активностима. Пример који ви дајете је оно што дете пре свега, непосредно и спонтано, преузима и усваја. За децу је пример не само оно што ви говорите него пре свега оно што ви чините и какве односе успостављате. Ви моделујете деци игровни, стваралачки и истраживачки приступ себи и свету, својим учешћем у игри и заједничком истраживању са децом у оквиру теме/пројекта, моделујете уживање и отвореност према новом, спремност на преузимање ризика, радост откривања и истраживања и односе уважавања, разумевања и сарадње са другима. Моделовање се не односи на један издвојени поступак васпитача, нити на једну директну интервенцију, већ је моделовање процес, а то значи да сте ви пример који деца следе током читавог временског периода који проводите заједно.
- **Подупирање и проширивање игре и истраживања деце.** Подупирање и проширивање је поддршка коју даје васпитач деци да иду изнад тренутног нивоа своје компетентности. Ви подупирете активности деце тако што: пружате помоћ када је потребна; помажете деци да се фокусирају на активности које за њих имају значење и смисао тако што: обраћате пажњу на оно што их занима;

штитите их од претеране стимулације; присуствујете и учествујете у ситуацијама на ненаметљив, а поуздан начин; охрабрујете активности деце, не директним вођењем или „навијањем”, већ шаљући поруку да верујете у њихове могућности; дајете инструкције и корисна упутства деци при коришћењу нових средстава, материјала, техника.

Ви проширујете активности деце кроз комуникацију: коришћењем различитих симболичких и знаковних начина изражавања као функционалног, интегралног дела живљења у дечјем вртићу; причањем, тумачењем, вербализовањем активности деце; подстицањем говора и говорног стваралаштва деце као и различитих начина писмености у ситуацијама смисленим деци; проблематизовањем конкретне ситуације; сталном упитаношћу и постављањем питања себи и деци; вођењем дијалога са децом о игри и другим активностима у које су деца укључена. Проширујете активности и ситуације и кроз властиту акцију: учешћем у игри и активностима; омогућавањем деци да се укључе у друштвена дешавања у вртићу и локалном окружењу; обезбеђивањем инспиративне и провокативне средине и материјала и уношењем подстицаја за зачудност; укључивањем деце у активности одраслих; укључивањем других одраслих у процес учења; стварањем прилика за заједничко учешће деце различитих узраста; укључивањем деце у процес документовања.



Васпитни поступци: шта чини разлику између вас као професионалца и лаика

Васпитање је темељ људске цивилизације, истовремени механизам преношења људске културе и основ индивидуалног развоја сваког појединца као људског бића. У том смислу, свако људско биће учесник је процеса васпитања и свако васпитава на себи својствен начин, проистекао из онога што зовемо приватном или личном филозофијом васпитања. Без обзира колико је код појединца освешћена и артикулисана, лична филозофија васпитања рефлектује одређена уверења и претпоставке о томе шта је важно и вредно, шта је дете и чему тежимо у односу на њега.

Приватна филозофија васпитања зависи од низа фактора - особина личности, формалног образовања, личног искуства, темперамента, дакле различита је код различитих људи. Истраживања показују да васпитни поступци и образовне методе које користе васпитачи, посебно у непланираним и спонтаним ситуацијама, у великој мери се ослањају на приватну филозофију васпитања а не искључиво на професионална знања. Парадоксално је да у домену где може и треба у пуној мери да дође до изражаја васпитачева иновативност, стваралаштво, искуство, склоности, а то су садржаји и организација рада, они бивају унапред одређени или се аутоматски преузимају, док оно што би требало пре свега да буде усаглашено са концепцијом програма, а то су васпитни поступци, јер је то оно што васпитава и што је суштина васпитног процеса, остаје препуштено индивидуалном становишту, личним уверењима, способностима и особинама васпитача. Због тога су васпитни поступци у односу на концепцију програма често произвољни, различити и мање или више усаглашени и /не/успешни. Један пример: у посматраној групи казна за неодговарајуће понашање је слање детета у млађу групу. Праћено је подсмешљивим коментаром васпитача, смехом деце и сузама кажњеног детета. Са друге стране, кроз једну од усмерених активности разговара се на тему „Како помоћи млађем другу” - задатак развијања другарства, осећај одговорности према млађима. Није ли она казна много успешније формирала одређени однос према млађима као неке мање вредном, него што то успева испланирана и вођена усмерена активност?

Због тога је важно да ви, као професионалци, освешћујете и преиспитујете властите васпитне поступке: да ли су они утемељени на стручним знањима или личним уверењима и преференцијама проистеклим из неких других фактора? Колико су ваша лична уверења у складу са теоријско-вредносним полазиштима програма? Колико су ваши поступци усаглашени са постављеним циљевима, колико они доприносе или нарушавају њихово остваривање? Уколико полазишта и циљеве програма прихватамо само декларативно, наши ће поступци бити много више обликовани нашом приватном филозофијом васпитања. Оно што чини разлику између вас као професионалца и лаика управо је то да ви своју приватну филозофију васпитања освешћујете и преиспитујете, како би ваши поступци били у складу са стручним знањима и намерама и концепцијом програма.



И онда, има ли или нема методика?

Не може постојати образовни процес без образовних метода. Чак и ако свесно хоћемо да не применимо нити један метод, тако што смо по страни и не укључујемо се, и то наше искључивање је такође образовни метод. Из овога следи да није питање да ли има или нема методика када радимо по „Године узлета“, већ је питање на којем методичком приступу заснивамо свој рад у складу са концепцијом основа програма. Не своди се методика као научна дисциплина на један једини методички приступ, па ако њега хоћемо да променимо, мислимо да тиме укидамо методу. Јер методички приступи могу бити различити и заснивају се на различитом разумевању односа учења и подучавања, различитом разумевању шта је учење, различитом разумевању односа садржаја учења и процеса учења па тиме и на различитом приступу планирању процеса учења и акцентовању различитих метода и техника подучавања/учења. Дакле, када су у питању „Године узлета“, потребно је одредити се за методички приступ и сходно томе образовне методе којима се не фокусирамо на подучавање кроз издвојену појединачну и унапред испланирану активност дефинисану садржајем; на методе којима се подупиру учења деце, а не методе директног подучавања; на методе којима се акцентују начини проширивања игре и истраживања деце, а не методе преношења и усвајања садржаја.

Да ли су вам у том процесу потребна такозвана предметна знања, на пример како се код деце подржава развој математичких појмова, како развој говора, како изражавање кроз ликовну уметност, и друга методичка знања из појединих образовних области? Свакако да, али не као „лекције“, сегментирана знања којима ће те подучавати децу у издвојеној појединачној активности, већ као ваша методичка знања која су вама „алатке“ којима ће те на смислен начин проширивати и продубљивати игру и истраживање деце и интегрисати их у процес истраживања којим се деца баве.

У Табели 1 дат је кратки приказ разлика у начину учешћа васпитача у оквиру два различита методичка приступа.

Табела 1. Различити методички приступи

Методички приступ и начини учешћа васпитача	
који није у складу са концепцијом „Године узлета“	који је у складу са концепцијом „Година узлета“
Оријентисаност на учење кроз издвојену планирану једнократну активност одвојену од игре	Све ситуације делања (игра, животно практичне ситуације, планиране ситуације учења) су прилике за учење
Акцент на методама подучавања као преношењу готових знања: излагање, демонстрирање, причање васпитача, објашњавање, давање готових решења, постављања квази-питања којима се унапред зна један одговор	Акцент на методама подршке истраживању: осмишљавање инспиративног простора, провокација, богаћење непосредног искуства деце, вођење разговора, потстицајна питања
Акцент на учењу као усвајању и репродуковању фактичких знања	Акцент на учењу као процесу развоја менталних структура, извршних функција (пажње и посвечености, планирања и повезивања, флексибилности у мишљењу) и диспозиција за учење (радозналости, истрајности, креативности, сарадљивости)
Акцент на фронталном раду и организационој подели на групе по столовима (Сви раде исто у исто време)	Акцент на приликама за истраживање и игру у мањим групама у бављењу различитим стварима. Заједничка окупљања целе групе проистичу из природе активности (заједнички договор, дружење, читање и причање прича...)

Акцент на индивидуалним или групним задацима	Заједничко бављење учешћем у групи формираној из иницијативе деце
Акцент на задавању задатака, захтева и инструкција	Стварање провокација кроз материјале и средства, пружање нових искустава и прилика за нови доживљај
Акцент на методама и техникама репродуковања (сви праве исто; продукти наликују један другом)	Акцент на креативности и стваралаштву
Акцент на продукту (решење задатка, израда задаток)	Акцент на процесу преиспитивања, опробавања, испитивања и експериментисања
Акцент на контроли над простором кроз ограничења доступности играчака, средства и материјала, кретања у простору и избора; декорисање простора по властитом избору дечјим радовима и властитим производима.	Васпитач дели са децом одговорност о доступности и уређењу средстава и материјала; изложено у простору је у функцији игре и истраживања, персонализације простора и видљивости учења и доприноса деце
Игнорисање или сматрање ометањем предлога које дају деца, а који не одговарају испланираном току и садржају активности	Прихватање раздвојене укључености деце истовременим одвијањем више различитих активности
Оријентација на учење у соби кроз активности седења за столовима или у простору за групно окупљање; боравак напољу као рекреација а локално окружење као места посете	Оријентација на игру и истраживање коришћењем све три димензије простора и опреме, различитих места и опреме у соби, заједничких простора и локалног окружења као места за учење
Правила понашања која су у функцији јачања ауторитета и функционисања институције (на пример, дозвола за узимање неке играчке или материјала; правило „За столом се не разговара“)	Правила понашања која смислено проистичу из ситуација, у односу на: безбедност; однос према окружењу, средствима и материјалима; узајамни однос заснован на уважавању

Не заборавите „трећег васпитача“!

У заједничком развијању програма са децом не заборавите да ви, одговарајућим уређењем простора, чините простор својим најбољим помагачем, трећим васпитачем. Кроз организацију и опремање простора ви обезбеђујете и подржавате односе, начине учешћа и поступке и методе заједничког развијања програма који су у складу са концепцијом Основа програма (Детаљније у публикацији *Водич за уређење простора у дечјем вртићу*).

Стратегије развијања реалног програма и узраст деце

Зашто су „Године узлета“ јединствен програм

Кад кажемо да су Основе програма „Године узлета“ јединствен програм, мислимо на то да је то програм који се односи на узраст деце од пола године до поласка у школу, дакле сву децу обухваћену системом предшколског васпитања и образовања како је то дефинисано и Законом о предшколском васпитању и образовању.

Ова јединственост се заснива на становишту да се васпитно-образовни програм не гради око узрасних специфичности као једине окоснице програма односно да се програм не своди на просту примену развојно-психо-

лошких знања о карактеристикама и потребама деце одређеног узраста, већ да се васпитно-образовни програм развија из теоријско-вредносних полазишта и циљева као вредносних категорија у које научна сазнања (развојно-психолошка, неуро-когнитивних наука) „треба да се уливају“.⁵

Са друге стране, постоје несумњиве развојне разлике и специфичности појединих узраста деце. Полазишта и циљеви програма свакако у својој реализацији морају да рефлектују и развојне специфичности, али као подразумевајуће претпоставке, а не као окосницу програма. Другим речима, познавање и узимање у обзир развојних специфичности и потенцијала различитих узраста је неопходна „алатка“, нужно предзнање васпитача у развијању програма, а није сам програм.

У складу са теоријско вредносним полазиштима Основа програма, ми специфичности појединих узраста деце сагледавамо као особени и велики потенцијал који сваки узраст има у односу на учење и развој.

Шта нам кажу неуро когнитивне науке о потенцијалу раних узраста

„Првих пет година трају целог живота“. Искуства имају одлучујући утицај на архитектуру мозга и тиме на врсте и степен будућих могућности одраслих.⁶ Искуства која мењају епигене на раним узрастима могу имати далекосежни утицај на физичко и ментално здравље у даљем животу.⁷ Пред дететом раног узраста су комплексни и кључни развојни задаци: да успостави афективне односе, да развије саморегулацију, да развије комуникативне капацитете и капацитете за учење и да научи како да се односи са вршњацима.⁸ Начин и степен решавања ових задатака обликује нашу личност и успешност функционисања у даљем животу.

„Прозори могућности“. Период раног детињства се одређује као сензитивни период развоја у којем постоје оптималне могућности да се зависно од искуства нешто научи. Ово су периоди оптималних биолошких претпоставки за учење које „очекује искуство“⁹ и у којима одговарајуће искуство има највеће ефекте. Активност мозга деце овог узраста је више него двострука у односу на мождане активности одраслих и, иако синапсе (везе између нервних ћелија) настављају да се формирају током целог живота, „никада поново мозак неће бити у стању да овладава новим умећима тако спремно или да превазилази препреке тако лако“.¹⁰

Мозак се развија коришћењем. Рано искуство и интеракције не само да стварају контекст учења и развоја, оне директно утичу на начин можданог „умрежавања“. Искуства која се стичу кроз интеракцију са окружењем омогућавају детету да доврши развој мозга. Три четвртине можданог развоја одвија се изван материце, у директном односу са физичким и социјалним окружењем.¹¹ Деца се рађају спремна за учење, она су посвећена учењу.¹² Пластичност је кључна карактеристика мозга и током живота неке неуронске везе ће се појачавати док ће друге слабити и губити се у процесу реаговања на спољашње захтеве - мозак реагује на захтеве окружења и мења се током живота.

Деца уче холистички: њихово физичко, емоционално, социјално, језичко, чулно, интелектуално учење, узајамно је повезано и одвија се симултано. Деца уче учествујући и чинећи, посматрајући и имитирајући, она не учи кроз „пасивни калеидоскоп искуства“ већ из исхода акција које предузимају.¹³ Оно што чини да учење буде смислено за децу је протканост односима ових различитих области искуства. Деца упознају и разумеју свет кроз властите активности у интеракцији и комуникацији са другима и искуство учешћа у заједничкој активности и са одраслима и са вршњацима подстиче дететов развој. Ефикасно учење укључује сва чула и све функције. На пр. важност физичке активности која стимулише мозак, храни га глукозом и појачава нервне везе.

⁵ Марјановић, 1985

⁶ Zigler према Бренеселовић, у штампи

⁷ National Scientific Council on The Developing Child (2004, 2010)

⁸ Shonkoff & Phillips, 2000

⁹ OECD, 2010

¹⁰ Schore, 1997, према Бренеселовић, у штампи

¹¹ Ibid

¹² Shonkoff, 2000

¹³ Brierley, 1994 према Бренеселовић (у штампи)

Деца уче и развијају се различито. Мозак сваког појединца је специфично организован. Различити делови мозга се развијају различитом брзином и начином код различитих појединаца, као што се исте информације не складиште на исти начин и на истом месту код различитих људи.¹⁴ Разлике у темпераменту су урођене и ове варијације воде изналажењу алтернативних начина понашања у развијању стратегија за контролу емоција. “Када треба да дефинишемо најбољи начин подизања деце, наука нам каже да не постоји једна иста мера која одговара свима”.¹⁵

Социјалне интеракције су кључне за дечји развој. Рођењем смо биолошки „инсталирани” за социјално повезивање.¹⁶ Интеракције не креирају само контекст, оне директно утичу на начин можданог „умрежавања”.¹⁷ Деца се рађају као социјална бића - она су усмерена ка другима и повезана са њима. Активна и посвећена брига је суштинска за мождано сазревање и социјални, емоционални и интелектуални развој. Чврсте емоционалне везе са одраслим и интеракција са вршњацима доприноси развоју дечјег мишљења и социјалних компетенција. Дете доживљава свет кроз односе које успоставља и развија и ови односи одређују његов развој и учење. Почевши од везивања за особу која се о њему стара у најранијем узрасту, преко односа које дете развија са другим одраслима и децом, односи су и полазиште и подупирачи на које се ослања целокупни развој и учење. Односи су основа и стални контекст у коме дете учи како његове акције утичу на реакције других, како да на сигуран начин истражује своју околину, и како да тумачи и конструктивно се носи са широким спектром осећања, мисли и искустава.

Деца најбоље уче у психолошки сигурном окружењу. Осећања, емпатија и емоционално разумевање се уграђују у мозгу кроз искуства у односима на раним узрастима.¹⁸ Истраживања мозга показују да емоције имају директан утицај на учење, до нивоа промене неуралног ткива. Емоције могу убрзати или инхибирати когнитивне процесе: у условима високог стреса мозак се повлачи у „мод преживљавања” и ментални процеси вишег нивоа се заустављају. Емоције могу управљати или ометати психолошке процесе као што су способност фокусирања и решавања проблема.¹⁹ Мождана кола која су укључена у регулисање емоција су испреплетана са оним која су повезана са извршним функцијама као што су планирање, процењивање и доношење одлука. Када су емоције добро регулисане оне подржавају извршно функционисање и обрнуто, када нису регулисане, негативно утичу на пажњу.²⁰

Дечја самоконтрола је кључна за учење. Развој саморегулације је базични камен раног развоја који прожима све домене развоја па се развој може одредити као „растући капацитет саморегулације, не у смислу појединачног понашања у специфичним ситуацијама, већ као дететова способност да функционише све независније на персоналном и социјалном нивоу”.²¹ Емоционална и когнитивна саморегулација има исте неуронске корене. Колико ће се одговарајуће мождане области развијати зависи од тога колико је дете укључено у искуствене прилике за саморегулацију.²²

У наредним поглављима ми ћемо се бавити специфичностима у заједничком развијању програма с обзиром на узраст деце. Најпре ћемо показати специфичности развијања програма са децом узраста до три године, а потом са децом старијих узраста, са акцентом на узрасту деце у години пред полазак у школу. На крају ћемо дати упоредни приказ како васпитач развија сличну тематику кроз заједничко истраживање са децом узраста од 2-3 године, а како са децом старијих узраста односно узрастом у години пред полазак у школу.

¹⁴ O’Toole, 2012 према Бренеселовић (у штампи)

¹⁵ National Scientific Council ..., 2004:3)

¹⁶ Singer, 2004 према Бренеселовић (у штампи)

¹⁷ Zigler, 2002 према Бренеселовић (у штампи)

¹⁸ OECD 2010

¹⁹ Ibid

²⁰ National Scientific Council on The Developing Child, 2004, 2010.

²¹ Shonkoff & Phillips, 2000: 26

²² Bodrova E., Leong, D. J., 2005.

Како заједнички развијамо програм са децом до три године

Потенцијали деце узраста до три године

Несумњиве развојне разлике и специфичности узраста су биолошка чињеница. Али како ћемо тумачити те разлике је питање нашег позиционирања у односу на те разлике: да ли их сагледавамо као недостатке (сагледавањем у односу на зрелост и одраслост као меру) или их сагледавамо као потенцијале и снаге детета у односу на учење и развој. У Табели 2 дато је сагледавање специфичности узраста до три године из ове две перспективе. Подела у табели не значи да су поставке са леве стране погрешне, напротив, оне су тачне, али садржај дат у колони десно нам показује како те поставке можемо сагледавати као потенцијале, а не недостатке.

Табела 2. Различити приступи сагледавања деце на најранијем узрасту (до 3 године)

Бебе из перспективе слабости и недостатака	Бебе из перспективе потенцијала
Физички раст и развојне промене су у овом периоду најбрже у поређењу са било којим другим периодом живота Бебе су веома рањиве. Оне у потпуности зависе од одраслог у задовољавању својих потреба Бебе имају потребе које захтевају тренутну пажњу и задовољење Бебама је потребан осећај сигурности да ће се њиховим потребма удовољити на предвидљив начин	Не постоји период у животу када ћемо учити тако много сложених ствари на тако брз и спонтан начин као што уче бебе Бебе активно учествују у обликовању начина задовољавања својих потреба Бебе су активне у успостављању интеракција и комуникације са својим окружењем Бебе су спремне да имају поверење и да безрезервно следе и опонашају особу у коју имају поверење Бебе откривају и упознају свет свим чулима и целим телом Бебе воле да опонашају Бебе су заинтересоване за друге људе
Двогодишњаца из перспективе слабости и недостатака	Двогодишњаца из перспективе снага и потенцијала
Зависни су од одраслог Неспретни су Немају осећај за опасност Нису спремни да деле Не могу да одлажу потребу и жељу Не умеју да се смењују и чекају на ред Не могу да седе мирно Морају све да додирну Имају неразвијен говор Пажња им је краткотрајна Импулсивни су, склони нападима беса Брзо мењају расположење Егоцентрични су	Упорни су испитивачи, неуморни експериментатори и посвећени истраживачи Овладавају светом преиспитујући границе, узроке и последице Воле да откривају како ствари функционишу Пажљиво прате и разумеју шта се око њих говори Имају развијене вештине невербалне комуникације Неуморни су, витални и стално у покрету Њихове вештине верблане комуникације се експлозивно развијају и креативно користе језик Уче шта значи бити људско биће кроз односе са другим људским бићима

Немају самоконтролу
Својеглави су и нису кооперативни
„Слатки су” - доживљавамо их као љупке и мазне

Саосећају са онима који су има блиски
Имају приступ зачудности и радозналости према свету око себе
Константно развијају нове вештине
Крећу се од зависности према независности
Уче како да контролишу своје понашање
Спремни су да уче из сваког искуства и интеракције коју имају
Уче више и брже од сваког одраслог
Компетентна су и способна људска бића која заслужују наше дивљење

Заједничко развијање програма са децом узраста до три године

Стратегију заједничког развијања програма са децом узраста до три године конкретизоваћемо кроз поступке, методе и акције васпитача у оквиру пет кључних аспекта реалног програма. Кључни аспекти реалног програма су:



У наставку ћемо кроз конкретне поступке васпитача приказати како васпитач подржава и заједно са децом развија сваки од ових аспеката реалног програма и навести примере из праксе који илуструју те поступке.

Подржавате односе припадања

Својим поступцима и начином учешћа подржавате развијање односа припадања заснованог на сигурности и поверењу, прихватању и предвидљивости, блискости и пријатељству, узајамном уважавању, припадању и усклађености и уклопљености у вршњачку заједницу.²³

- **Делите са дететом заједничке тренутке присности кроз адекватну невербалну и вербалну комуникацију усмерену на дете.** Својом невербалном и вербалном комуникацијом подупирите осећање поверења и сигурности код беба. Оне су од самог почетка „програмиране” да буду усмерене на наше лице и гласове и реагују на нашу вербалну и невербалну комуникацију и њихова фасцинација другим се даље развија кроз опонашање и коришћења интеракција са другима да уче о себи, другима и свету око себе. Развијајте са сваким дететом однос блискости и поверења тако што сте осетљиви на начине комуникације деце овог узраста.



Како комуницирају бебе и мала деца?

- ✓ Бебе комуницирају своје потребе и осећања кроз негодовање и плакањем када им је досадно, када су гладне, уплашене, усамљене, када им је неудобно, када здравствено нису добро
- ✓ Бебе испољавају своју заинтересованост и задовољство комуницирајући тражењем

²³ Детаљније о квалитету односа видети у Основама програма „Године узлета” и Бренеселовић, 2012

контакта очима, „пиљењем”, осмехивањем, гукањем, брбљањем, показивањем, смејањем и галамом, кривљењем врата, пружањем руке и показивањем

- ✓ Бебе показују да желе да прекину интеракцију и да су незадовољне скретањем погледа, окретањем главе, гримасама, гурањем од себе, негодовањем
- ✓ Бебе посвећују више пажње људском гласу него другим звуцима
- ✓ Што више реагујемо на бебина настојања да комуницира беба ће продужавати комуникацију и правити паузе очекујући реакцију
- ✓ Бебе често показују да знају шта ви желите да урадите, на пример пружајући руку или упућујући поглед ка флашици док се припремате да је нахраните
- ✓ Деца између прве и треће године имају јака осећања и неодложне потребе али је њихов говор, иако се развија интензивно и брзо, ограничен. То значи да ће и даље користити физичка средства - гестове, покрете, невербалне изразе да комуницирају
- ✓ На овом узрасту деца ће често замуцкивати или обртати речи па морамо да пажљиво и стрпљиво чекамо да одговоре, слушајући их и не прекидајући
- ✓ Деца овог узраста воле да бесконачно понављају делове песмица, прича или властитих фраза везаних за одређене ситуације, места или време са којима је то повезано
- ✓ Могу постати узнемирена и фрустрирана ако су окружени сувише великом буком

- **Посвећени сте и прилагођени детету у ситуацијама неге и реализацији рутина** (пресвлачења, одржавања хигијене и тоалета, оброка, одмора и спавања) са бебама. Бебе и мала деца граде осећање сигурности и поверења кроз начине и интеракције кроз које се задовољавају њихове потребе. Због тога нега није техничко питање одржавања хигијене, исхране, одмора и сна, већ најважнији првобитни простор успостављања односа блискости и поверења којима се ствара оквир за учење и развој детета. За осећање сигурности и учење беба и сасвим мале деце кључан је однос са одраслим који брине о њему успостављен у процесу задовољавања потреба и неге.



Посветите се нези

- ✓ Уважавајте индивидуалне потребе детета
- ✓ Реализујте негу (исхрану, одржавање хигијене) са појединачном децом или мањом групом деце како би могли да му/им посветите сву пажњу
- ✓ Приликом обављања неге и рутина водите конверзацију која укључује разговор о деловима тела, о процесу прања, процесу обедовања
- ✓ Пружите беби при пресвлачењу и одржавању хигијене и исхране неподељену пажњу и максималну посвећеност уместо реализације рутина као техничког посла
- ✓ Одвојте време за нежност и физичку блискост у складу са индивидуалним потребама деце
- ✓ Приликом успављивања градите опуштену атмосферу блискости, певајте успаванке омиљене деци или причајте омиљене приче

- **Подупирите развој говора и комуникацију деце овог узраста у свим ситуацијама у којима учествујете са њима**

- ✓ Посветите континуирани период времена беби, реагујући на свако њено настојање да комуницира све док беба не заустави „конверзацију”
- ✓ Комуницирајте понављањем бебине вокализације и гестова (као ехо) и вербализујте осећања или намере које беба има, остављајући паузу за њен „одговор”
- ✓ Користите краће реченице са наглашеном интонацијом (баш је веееелико...)
- ✓ При понављању оног што дете изговара будите увек корак даље од бебиних вербалних могућности
- ✓ Користите различите начине комуникације да подржите њихово вербално разумевање, укључујући наглашавање главне речи, гестове, експресивне изразе лицем, реквизите и предмете, певање
- ✓ „Наштимовани сте” на разумевање језика детета, његових гестове и знате шта га радује и шта му прија, а шта фрустрира и узнемирава
- ✓ Учествујете у игри тако што именујете предмете и акције, коментаришите шта она раде, гласно се питајући о могућим исходима њихових радњи и акција

- ✓ Подупирете настојање детета да комуницира слушајући пажљиво шта говори и користећи своје познавање детета да бисте водили конверзацију

- **Моделујете правилан говор и адекватне начине комуникације**

- ✓ Изговарајте речи правилно, без тепања и у складу са књижевним говором, користећи кратке и сведене реченице
- ✓ Доследно користите фразе пристојног опхођења (молим, изволи, хвала, могу ли...) и адекватне фразе за регулисање односа и исказивање незадовољства (не прија ми, не бих то...)
- ✓ Водите рачуна о интензитету и боји свога гласа (не викати, контролисати интонацију)

- **Развијате заједничку игру кроз коју градите односе блискости, припадања и узајамног прихватања**

Пример из праксе:

Ленка (13 месеци) са собом доноси у вртић пелену која је стално уз њу. Започињем игру тако што јој лице прекривам пеленом и говорим:

„Где је Ленка, где си се сакрила... Ево је Баааа, видим те“. Код Ленке ова ситуација изазива смех. Затим на исти начин сакривам и осталу децу. Ленка прихвата да се са њеном пеленом сви заједно играмо.



- **Развијате и негујете заједничке ритуале**, на пример, приликом доласка и одласка из вртића, ритуале везане за добродошлицу новом члану ваше групе, прославе рођендана или ритуале пред одмор у току дана, ритуал везан за тематику истраживања којим се бавите са децом у теми/ пројекту, као и ритуале које успостављају деца која се блиско друже.

Пример из праксе:



У оквиру пројекта „На длану“ смо имали ритуал поздрављања дланом о длан при доласку деце у вртић, као и при одласку деце из вртића.



Свако јутро по уласку у собу имамо заједнички ритуал поздрављања са децом. Ја прва започињем, тако што испружим длан а деца своје дланове стављају на мој. Затим започињем са бројањем сваки пут када дете стави длан, подстичем децу да ме прате у бројању.



У оквиру пројекта „У покрету“ практиковано је јутарње вежбање. Након завршеног пројекта остала нам је рутина заједничког вежбања.

- **Укључујете децу у ваше послове, развијајући тиме односе заједништва, припадања, доприноса и дељене одговорности**

Пример из праксе: Васпитач укључује децу у свакодневну рутинску процедуру прозивке кроз креативни и деци примерен ритуал.



Свакодневно уживамо у јутарњем ритуалу када се прозивамо, изговарамо имена деце која су тога дана дошла у вртић. Када узем шешир и ставим на главу деца знају да на тај начин најављујем почетак прозивања и заједно седамо на црвену струњачу. Сваки пут када изговорим име детета, дете подиже руку или изговара „Ту сам“.

Пример из праксе: Васпитач ради на заједничком продукту и укључује децу у оно што ради



У оквиру пројекта „Горе доле“ у собу сам унела машину за шивење како бих зашила рајсфершлусе на платно које смо пре тога заједно бојили. Позвала сам децу и заједно смо се окупили око машине и показивала сам им како ради.

- **Остварујете повезаност са породицом и животним контекстом деце и тиме подржавате код деце осећање сигурности и припадања**

Пример из праксе: Васпитач излагањем породичних фотографија гради осећај сигурности код деце и осетљив је на потребу детета за континуитетом са породицом.



Андреј (15 месеци) и Тара (18 месеци) су застали код рамова са фотографијама на којима су са својом породицом. Посматрали су фотографије, Андреј је показивао прстом на фотографију своје породице.

Васпитач: „Андреј, на којој фотографији су твоји мама и тата“

Андреј: Показује прстом

Васпитач: Скида рам са фотографијом и даје Андреју



Андреј је током поподневног одмора показивао руком ка зиду са фотографијама и говорио „Дај, дај“. То сам препознала као поруку да жели да рам са фотографијом на којој је са својом породицом буде уз њега током поподневног одмора.

- **Подстичете децу да међусобно разговарају у различитим ситуацијама и да уживају у друштву једни са другима**

Пример из праксе:



Направиле смо књигу наше групе која се зове Прича о нама у којој стављамо фотографије омиљених игара у вртићу, фотографије где смо се играли, са ким. Затим родитељи нам доносе фотографије омиљене игре детета код куће. Књига је стално доступна деци и често у току дана је отворимо и разговарамо са децом, говоримо им шта су радили, чега су се играли, проналазимо једни друге на фотографијама.

- **Учествујете са децом у пријатним тренуцима спонтаног дружења, опуштања и одмора у току дана, у којима деца имају прилику да посматрају и слушају шта друга деца раде и говоре, да боље упознају једни друге и/или да заједно раде нешто што их забавља.**

Пример из праксе:



Између два дрвета смо поставиле завесу која се вијорила на ветру. Заједно са децом би се сакрили иза завесе и чекали да ветар дуне како би се завеса подигла а ми протрчали испод ње. Овом ситуацијом смо подстакли децу да се заједно окупе, да деле радост, смех и уживање.



Тунел за провлачење који се налази у дворишту поред тога што нам служи за провлачење искористиле смо да окупимо децу и ослушкујемо како се чују наши гласови, смех када се одбија о зидове тунела, понављали смо речи које изговори неко дете.

- **Покрећете и учествујете са децом у различитим вођеним играма.** Деца овог узраста посебно воле игре којима се повезује музика и певање са покретом, као што су различите разбрајалице, игре на полигону, бројалице.

Пример из праксе: Васпитач игра са децом игру „Лет лет“; организује игре на полигону; деца са старијом децом играју игру „Ринге-ринге-раја“



- **Реализујете негу и рутине као пријатне социјалне ситуације заједништва, подржавајући развој дететових капацитета за самопослуживање**

Пример из праксе: Васпитач омогућава заједничко учешће у припремању и распремању стола и пријатну конверзацију током оброка.



Током заједничких оброка помажем деци да једу, говорим им о храни, укусу хране подстичем их да је самостално узимају из тањира.

Подстичем децу да учествују у припремању стола за време оброка. Кажем Димитрије изволи тањир и стави га испред Теоне, када то уради захвалим му се и дам му други тањир како би га однео неком другом. Деца лепо прихватају ова задужења и радо учествују у њима.

- **Подстичете децу да помажу једни другима у животни практичним ситуацијама, игри и истраживању.** Подстичете децу да помогну једни другима када су узнемирени, или када им је помоћ потребна у преузимању ризика, или у савладавању неке препреке, у суочавању са проблемима и конфликтима.

Пример из праксе: Васпитач упућује децу да помажу једни другима при облачењу, обувању, у истраживању којим се баве.



У току доручка за суседним столом сам помагала Петру, Лука је нестрпљиво чекао да и њему помогнем јер још увек не користи кашику самостално.

Огњен који је седео поред њега је свој доручак приводио крају и питала сам га „Огњене, да ли можеш да помогнеш Луки да доручкује“? Огњен је привукао тањир ка себи и започео да храни Луку који је то прихватио.

У току пројекта „У друштву са зебром и жирафом“ деца помажу једно другом да обуку патофне са одговарајућом шаром.

- **Уважавање дететов однос са њему блиским особама и подржавање дете да гради пријатељства са вршњацима у групи**, на пример, тако што могу да се издвоје, да се шале, „глупирају“, узајамно се помажу, теше, седе заједно за време оброка или у време одмора, подржавају њихове ритуале.

Пример из праксе:



Тијана, Ана и Марта су у току дана имале потребу да се осаме. То су често радиле тако што легну на под у скровишту од кутија. Како би уважила њихову потребу за осамом обезбедила сам ћебе које је стајало поред мог стола и сваки пут када би желеле да се осаме долазиле су до мене и узимале ћебе, а ја сам им помагала да га раширимо.

Оливер и Ивана су током поподневног одмора имали свој ритуал. Држећи се за руке разговарали су најчешће о ситуацијама из игре, препричавали догађаје, смејали се, правили различите гримасе да би након тога заспали. Подржавали смо их у томе и сваки пут при поподневном одмору кревети су им били један до другог

- **Стварате прилике за допринос детета**, као што су брига о љубимцима или брига о биљкама и башти у вртићу, распремање собе, распремање стола и разврставање остатака хране после оброка, учешће у заједничком прављењу конструкција које постају део опреме собе и терасе.

Пример из праксе:



У оквиру пројекта „У друштву са Зебром и Жирафом” птице које су им правиле друштво и које су слетале у наше двориште смо хранили мрвицама хлеба. Након ручка остатке хлеба смо заједно са децом цепкали, сакупљали а након тога би хлеб износили и стављали на хранилицу која се налазила у дворишту поред зебре и жирафе.

- **Моделујете културу опхођења.** У односу са децом моделујете правиан говор, користите манире културног опхођења при поздрављању, при тражењу дозволе или захваљувању другима, упућивање извињења када направите пропуст или случајно нешто занемарите. Ви моделујете деци културно опхођење у свим ситуацијама, на пример, током обеда за столом, при чекању на ред у рутинама, при коришћењу справа и опреме у вртићу, при дељењу са другима, заступању праведности, солидарности, или када адекватно реагујете на потенцијално конфликтне ситуације и јачате децу у превазилажењу непријатних, конфликтних ситуација, када поштујете договор са децом и поштујете правила која сте донели у групи и промовишете највише друштвене, етичке, уметничке вредности.
- **Моделујете уважавање индивидуалних, социјалних, културних, родних, различитости.** Користите различите ситуације да укажете на то како смо сви различити и како различитост обогаћује заједницу, тако што се односите са уважавањем и истичете предности које видите у другачијем, показујете отвореност да учите од других, да сте заинтересовани за њихова искуства. Ви показујете уважавање и прихватање различитих култура, различитих типова породице, индивидуалних и социјалних различитости деце, тако што на пример, повезујте децу из различитих културних заједница у заједничкој игри, реагујете на стереотипе и повезујте дечаке и девојчице, вештије и мање веште учеснике у заједничкој игри и истраживању, помажете деци из осетљивих група да се интегришу у заједницу.

Пример из праксе: Простор у овом делу дворишта децу инспирише и пружа им могућност за различите начине истраживања: телом (отискују рукама и ногама и на тај начин покрећу игру и развијају своју креативност), сензорним активностима (ходајући по сензорној стази и манипулишући разноврсним материјалима уочавају различите текстуре), истражују и откривају звукове и тонове. (Пример: Слађана Родић, сестра-васпитач и Далија Тодић, дефектолог из предшколске установе „Плави чуперак”, Тител)



- **Омогућаваате дељење искуства и заједништва заједничким окупљањем целе групе у току дана.**

У току дана планирано окупљаате целу групу деце, а поводи окупљања групе су различити, на пример, да заједно са децом уживате у читању и причању прича, заједничком гледању видео снимака или фотографија којима се сви сећају и осврћу на заједничко проживљено искуство (боравак у локалној заједници, заједнички излет, заједничко истраживање и игра са децом из других група у вртићу; заједничко учешће у културном догађају или некој акцији у локалној заједници).

Пример из праксе:



У броду који се налази у дворишту нашег вртића који нам је место за приче и разговоре подстичем децу да зажмуре и замисле да се заиста налазе на броду, опонашамо покрете када брод наиђе на таласе

Страхиња(3г.) : „Ууу ја највише волим када иде неки велики талас“

Васпитач: „Да, то би могло да буде забавно, да ли си се некада возио на броду па знаш какав је осећај“

Димитрије(2,5г): „И онда може да нас потопа“

Страхиња(3г): „Неће, нас има пуно 1,2,3,200, (броју децу) и ми смо јачи од таласа“

Васпитач: „Ммм, да ли смо ми толико снажни да савладамо таласе?“

Страхиња(3г): „Јесмо, јесмо“

- **Стварате прилике својим идејама и иницијативом за обележавање неких догађаја (на пример рођендана) и прославе празника кроз активно учешће деце и њихов допринос.**

Пример из праксе: Пример како васпитач покреће идеју уносећи материјал, помаже и следи децу иницијативу



Од кутије за виолину, заједно смо направили конструкцију за јелку и умотали је у зелени креп. Изрезале смо им лампионе, које су они ишарали, прво бојама а онда лепком са шљокицама. Након сушења је уследила декорација јелке. Како би смо избегли шпенадле, зидарску траку смо пресавили и уследило је кићење. Стављали су и скидали, бирали и враћали. Шетали су је по трпезарији цело поподне и још јој нису нашли задовољавајуће место.

Сутрадан су на столу затекли шарене трачице и одмах су знали шта ће са њима. Улепшали су своју јелку. Деца су уживала радећи ово. Свом особљу вртића су показивали и хвалили се и били поносни на похвале. (Пример: медицинска сестра-васпитач Бојана Матковић и приправник Марија Стојановић, ПУ Наша радост, Смедерево)



- **Постављате током заједничког учешћа смислена правила и тумачите их и појашњаваате.** Постављате смислена правила којима се обезбеђује безбедност, начини коришћења простора, материјала, средстава и правила о узајамном односима заснованим на уважавању.

Пример из праксе: Васпитач пружа помоћ детету у иницијативи да истражи своје моћи и границе и поставља заједно са децом правило смислено везано за ситуацију.



Боравећи у дворишту Јован је покушао да се сам попне на пењалицу. У том тренутку сам размишљала да је то опасно и да није безбедно да му помогнем у тој замисли јер ће и друга деца исто желети. За тренутак сам застала и ипак сам му помогла да се попне и сиђе. Након тога заједно са децом сам разговарала о опасности и могућим последицама ако би се пели самостално без мене. Договорили смо се да ћемо сваког дана да се пењемо и силазимо али само када сам ја ту.

Јован(2,5 г): „Ово је баш супер“

Васпитач: „Да, али мораш да будеш пажљив јер је високо“

Подржавате учешће

Својим начином учешћа и поступцима подржавате активно учешће сваког детета (индивидуално и/или са другом децом) у групи, њихову иницијативу и посвећеност ономе чиме се баве.

Деца ће бити посвећена ако имају прилике за учешћем у њима смисленим ситуацијама, ако им омогућаваате изборе, прихватате њихове иницијативе и подупирете активно учешће сваког детета.



За децу овог узраста смислене ситуације су оне у којима имају прилике и могућности за:

- ✓ Сензорну игру и истраживање свим чулима, практичном манипулацијом (рукама и телом)
- ✓ Учење телом и покретом, осећање телесности позиционирањем у простору кроз покрет
- ✓ Експериментисање и преузимање ризика, пробање новог и могућност враћања и понављања
- ✓ Усмереност на процес, а не продукте

Да би подржали њихову иницијативу и посвећеност потребна је ваша осетљивост на невербалне и вербалне поруке, праћење њихових акција и уочавање шта их интригира и ваша индиректна или директна помоћ.

- Унесите у простор собе различите елементе који омогућавају различите сензорно-манипулативне и кинестетичке доживљаје, експериментисање и игру. Деца могу да праве избор, посвећују се и вишеструко враћају истраживању и игри.

Пример из праксе: Вaspитач опрема простор материјалима и средствима која омогућавају сензорне и телесне доживљаје и игру кроз практичну манипулацију. (Видети детаљније у Водичу за уређење простора)



- Пратите невербалну комуникацију и акције деце и учавате и реагујете на њихову иницијативу

Пример из праксе:



Тунел кроз који смо се сви заједно провлачили се окренуо на супротну страну, Ема је одмах легла унутар њега. То ми је дало идеју да покушам да направим љуљашку. Рекла сам деци Децо, хајде да покушамо да направимо љуљашку од нашег тунела. Тара се прикључила Еми и легла наспрам ње. Започела сам да љуљам децу, ова идеја им се допала и од тада наш тунел је постао љуљашка.

- Осетљиви сте и адекватно реагујете на невербалне поруке беба као начина иницијативе беба (видети на стр 19-20.)
- Подупирете децу у настојању да се одреде и посвете игри и истраживању, помажући им да се усмере и да раде заједно.

Пример из праксе: Пример како то васпитач ради иницирањем и усмеравањем игре



Започињем игру заједно са децом тако што им нудим кутије које отварамо, затварамо, убацујемо играчке. Стварам проблем ситуације: „Ооо, не може да се отвори кутија, нешто се заглавило”.

Покушавамо да је отворимо на различите начине. Затим стављам кутију на главу и говорим деци да ме траже. Лара удара длановима о кутију, Хелена покушава да је подигне, затим се откривам. Деца почињу да ме опонашају, стављају кутије на главу, а ја

подстичем децу да траже скривеног друга/другарицу.

- Пужате помоћ када је неопходна у подршци њиховој иницијативи у игри.

Пример из праксе:



Андреј је бацао лоптице кроз обруч, а затим долазио до мене и убацивао у тубу коју сам држала како би Стефан убацивао лоптице на другом крају собе. Како бих подржала и његову игру поставила сам тубу на обруч што је код њега изазвало смех, поскакивао је и тапшао рукама кад год би лоптица изашла. Затим сам померала тубу како би лоптица различитим брзинама и под различитим угловима излазила.

- Помажете детету које се не укључује ни у једну активност или не зна чиме би се бавило.

Пример из праксе: помажете деци да се укључе тако што их упућујете на доступне мате-ријале, моделујете начине коришћења и дајете им идеје шта би могли истраживати њима.



Михајло је стајао са стране и посматрао како деца убацују лоптице. Пришла сам му, ухватила га за руку и одвела до лавиринта са лоптицама

Обраћам му се „Михајло, хајде да убацимо лоптицу”

Ја прва убацујем лоптицу, а затим је дајем Михајлу који је прихвата и убацује.

Убацујем поново нову лоптицу „Погледај како се спушта полако и пролази кроз отворе. Је л можемо да убацимо више лоптица да иду једна за другом?”

- Укључујете се и активно учествујете у групи за коју процените да је вођено учешће васпитача потребно или да својим учешћем може доприносити игри и истраживању.

Пример из праксе:



Деца често у току дана прилазе огледалу и посматрају свој лик у њему. Њихови покрети, гестикулација ми говоре да им се прикључим и вербализујем њихове радње. Започињем разговор.

„Кога видимо у огледалу, где је Дарја, Јован, Ленка, покажите где сте (показујем прстом на њихов лик у огледалу) хајде да машемо једном руком, па другом, хајде сада са обе руке. Хајде сада да додирнемо свој лик у огледалу”

- **Подстичете сарадњу међу децом и узајамно помагање**

Пример из праксе:



У просторној целини за визуелне уметности Софија и Ања су лепиле папериће у боји.

Ања је почела да негодује јер један паперић није хтео да се залепи, у том тренутку сам пресвлачила Николу који се поквасио док је прао руке и нисам могла да јој помогнем. Ирина је пролазила поред мене па сам јој рекла Ирина молим те помози Ањи да залепи папир, Ирина је прихватила и пришла је Ањи да помогне.

- **Подржавате сарадњу међу децом кроз своје учешће са децом у мањој групи.** Својим учешћем са децом у малој групи подстичите децу на тражење идеја и могућности, да се надовезују на идеје једни других, подстичите их да се узајамно слушају и прате у ономе што заједно раде, опонашају. Кроз ваше учешће у малој групи одржавајте баланс између с једне стране, учешћа као учесника који доприноси заједничком истраживању и охрабрује иницијативу деце, подстиче на узајамно слушање и договарање и, с друге стране, учесника који усмерава и води истраживање и даје упутства.

Пример из праксе: Сваки пут када би изашли са децом у двориште носили би са собом огледало и посматрали шта видимо у огледалу. Показивале смо деци на који начин могу да виде оно што се око њих налази у огледалу.





Ивана је ређала каменчиће, затим је песак посипала по огледалу. На наше питање шта прави рекла је маму, тату бату Милоша и на њих пада киша.

Иванина игра је и нас подстакла да дечју игру са огледалом проширујемо тако што смо деци нудили различите материјале и заједно са њима стварали различите конструкције на огледалу.

Лара је од пасуља правила мрвице, кад смо је питали какве су то мрвице, она је одговарала „од хлеба да храним лабудове на Кеју“.

Подржавате заједништво

Својим поступцима и акцијама подржавате развијање заједништва, повезивањем са вртичком заједницом, породицом и локалним физичким и социјалним окружењем. Ви подржавате децу да себе виде као део тих заједница и да се интегришу у заједницу кроз заједничко учешће.

- **Подржавате учешће деце у вртичкој заједници**, кроз посете другим групама и посете других група, кроз заједничку игру и истраживање у заједничким просторима унутар вртића и на отвореном у вртићу. Повежите децу различитих узраста и група тако што ћете, на пример, подстицати децу да конструкције које израђују у теми/пројекту изнесу у заједничке просторе и тако подстакну децу из вртића да се заједно играју и истражују, омогућити деци која пишу да помажу млађој деци у вртићу да направе паное, или да документују нешто у заједничком истраживању, или да учествују у припремању писаних порука за новопридошлу децу у вртићу.

Пример из праксе:



Деца из старијих вртићких група радо помажу бебама. Јања (13 месеци) још увек не хода самостално, девојчице Софију и Лару смо замолиле да нам помогну.

Лара: „Полако Јањо, не брени ја те држим“



Деца из старијих вртићких група радо долазе у групу са бебама и учествују у заједничкој игри.



Изашли смо и у двориште понели огледало и посматрали шта видимо у њему. У дворишту су била деца из припремне групе па су нам и они помогли
 Тијана (6 година) Погледајте како сте наопако у огледалу
 Огњен(2,5 г) смех... где је моја глава

Пројекат „Мрежа“
 Позвала сам децу из старије вртићке групе да нам помогну да организујемо игру У пауковој мрежи.
 Дала сам им инструкције, а затим је свако дете држало један крај канапа и тако смо формирали мрежу.
 Михајло је први кренуо у авантуру савладавања паукове мреже.

- **Подржавате припадање деце вртићкој заједници, укључивањем у пројектне активности децу из старијих група и особље вртића.**

Пример из праксе:



У оквиру пројекта организовали смо „Чајанку код Зебре и Жирафе“

Организовали смо дружење код Зебре и Жирафе и позвали децу из вртића. Старија деца су причала приче млађима, певали смо песмице, препричавали доживљаје. Како би ти тренуци уживања били још пријатнији замолиле смо серверку да нам скува чај и послужи.

- **Укључујете учеснике из локалне заједнице** да својим компетенцијама помогну деци у проширивању искуства и разумевању тематике истраживања којим се деца баве. Усмеравајте их да својим учешћем деци аутентично помогну како да нешто ураде, креативно осмисле, или отворе нове могућности.

Пример из праксе:



Са нама су студенти ликовне академије. Заједно са децом се припремамо за осликавање, припремамо боје, облачимо заштитну одећу, договарамо се које ћемо животиње осликавати на зиду.

- **Подржавате заједничко учешће деце и њихових породица**, кроз стварање ситуација које су за родитеље смислене и у којима деца и родитељи деле заједничка искуства. Укључивање родитеља не заснивате за задавању задатака родитељима него кроз прилике да они виде чиме се бавите са децом, да деца могу да им показују и позивају на заједничко учешће и да кроз своје учешће виде допринос који дају детету и програму.

Пример из праксе: Како би подржали њихову иницијативу за цртањем по огледалу и омогућили да више деце учествује у томе у заједнички простор на симс од прозора смо залепили фолију тако да су деца могла заједно и са родитељима да цртају и истовремено се огледалу, а њихов цртеж добије неку другачију димензију.



Пример из праксе: Васпитач укључује родитеље кроз видљивост процеса истраживања на паноима и развијање прилике за кратко смислено заједничко учешће са дететом при доласку или одласку.



Пошто су родитељи информисани о пројекту путем паноа, а и деца су им говорила шта раде и посебно су причали о инсталацији коју смо направили па је Еминина мама купила и донела огледало које смо ставили у заједнички простор испред собе.

Пример из праксе: Васпитач не очекује укључивање родитеља на почетку пројекта већ током процеса реализације када су родитељи већ преко паноа и детета упознати са истраживањем којим се деца баве. Родитељи се укључују када виде смисао и допринос свог укључивања.



У пројекту „Склониште” родитељи се појединачно, када им одговара, укључују у вишедневно прављење са децом настрешнице за терасу од пластичних чепова које су доносили у вртић.

Подржавате учење кроз игру и истраживање

Својим поступцима и начинима учешћа подржавате учење деце кроз игру/ истраживање повезивањем са претходним и/или непосредним искуством деце, обезбеђивањем разноврсних доживљаја, богатог аутентично искуства, што чини основ за њихово испробавање и продубљивање своје разумевања себе и света.

- **Учење проширујете тако што проширујете процес истраживања.** Како се проширује процес истраживање? Тако што се ви питате „шта се све може истраживати у вези одређене тематике, шта све деца могу у вези одређене проблематике радити на различите и креативне другачије начине“. Ви нудите деци алтернативне прилике за истраживање, пратите и подржавате њихове идеје и иницијативе. Омогућите деци да се играју и истражују помоћу различитих средстава чиме се омогућава доживљај зачудности, подстакните децу да креативно комбинују различите предмете и материјале, истражују формате и обрасце који настају њиховим комбиновањем као и да истражују телом.

Пример из праксе: Имали смо идеју да у простору трпезарије која је уједно и простор за визуелне уметности ставимо велико огледало. Направили смо рам од пампура и поставили огледало на под собе и посматрали шта ће деца да раде. Када су деца видела сви су се окупили око огледала. Пошто је огледало било више дана у соби деца су се на њему играла на њима смислен начин.



Огледало смо поставили усправно тако да деца могу да се цела виде.



После неког времена, огледало смо поставили на под. Талија је била иницијатор игре, прва је изула патофне, скинула чарапе и ходала по огледалу, а затим јој је прикључила Ксенија, а онда и друга деца.



Деца су на овај начин могла да се упознају са још једном димензијом простора. Затим смо огледало ставили у простор трпезарије па су деца могла да се огледају током оброка и игре у том простору.

- **Омогућите деци истраживање концепата, образаца и акционих шема усмерених на појмове кретања и трансформације у физичком свету, а не истраживање усмерено на усвајање фактичких знања** (на пример, шта ради пекар или како настаје мед). Имајте на уму да у основи учења деце

лежи развој менталних структура кроз које дете спознаје свет и појаве у њему, а не тежња за усвајањем специфичних садржаја и фактичких знања.

- ✓ Одговарајућим средствима и материјалима омогућите деци да истражују кроз практичну манипулацију, покрет у простору и телесно позиционирање:
- ✓ *Транспортовање (преношење у простору)* - подизање и спуштање, померање, преношење и бацање у простору;
- ✓ *Трансформисање* - истраживање материјала који мењају облик, боју, конзистентност (игре са водом, песком, тестом, глином, снегом, бојом, зрневљем, сензорним материјалима - „љигавцима”, кинестетичким песком);
- ✓ *Путање кретања* - хоризонтално, вертикално и дијагонално кретање предмета и властитог тела (лет предмета кроз ваздух, кретање трчањем, скакањем, окретањем...);
- ✓ *Ротацију и кружност* - предмети које се окрећу (точкови и/или лопте), закривљења и кругови;
- ✓ *Прекривање и затварање* - затварање унутар нечега, обухватање, увлачење у заграђени простор (кутије, буре, тунел); умотавање; скривање; прекривање;
- ✓ *Повезивање и склапање* - спајање делова у целину, повезивање делова;
- ✓ *Расстављање* - растављање на саставне делове, расклапање;
- ✓ *Ређање* - хоризонтално (у низу) и вертикално (у висину)

- **Подстичете стваралаштво и креативност** тако што стварате прилике деци за разноврсне доживљаје, за богата и разнолика искуства из којих деца могу развијати идеје; суочавате децу са неочекиваним и подстичете њихову упитаност; нудите увек више различитих предлога као могућности за истраживање. Децу охрабрујете да приступе учењу истраживачки и стваралачки тако што им омогућавате да уживају у испробавању и истраживању различитих материјала (богате и разнолике текстуре, структуре, облике, величине); да имају доживљај на основу уметничког и да истражују и опробавају се у различитим уметничким изразима и заједничким оригиналним конструкцијама.

Креативност није специфични таленат нити је везано само за сферу уметности. Сва деца, од најмлађег узраста имају креативни потенцијал који се може испољити у свим сферама делања. Али да би се тај потенцијал испољио потребни сте ви - да омогућите богатство доживљаја, изазовне полу и неструктуриране материјале, да усмераваате и помажете кроз властито учешће.

- ✓ Креативни потенцијал имају и бебе. Креативност код беба се испољава у интеракцији са другима и кроз невербалну комуникацију, кроз прилике да учи чулима и нарочито кроз учење телом - повратном информацијом кроз покрет којима се развија осећај себе, телесног сопства и повезаности са другима. Почетке креативности налазимо у начину на који бебе истражују:
 - своје тело и повратне информација о покрету и своме телу у простору
 - кроз праћење кретања других и повезивање њихових кретања и покрета са собом и својом телесном одвојеношћу у односу на друге
 - кроз интеракције лицем у лице између бебе и блиске особе
 - кроз предвидљиве облике игре - игре голицања, игре „скривања и показивања” или игра имитације мимике и гласова
 - узроке и последице радњи - истраживање шта је последица акције коју предузима (на пример, бацања предмета), да ли се то дешава сваки пут када то урадим?
 - варијације и новине (варијације једног истог обрасца и увођење нових елемената)
 - сопствена делотворност (Могу да учиним да се ствари догоде, а могу и други)
- ✓ Креативност се не подстиче цртањем или бојењем према унапред датом моделу или попуњавањем датог обрасца, чиме се добијају идентични производи – истоветни лептири, цветови, зеке... где се евентуално деца дозвољава да изаберу боју којом ће обојити образац цвета (али не ако је у питању љубичица, која мора бити љубичаста!)
- ✓ Креативност се не подстиче ако дете црта или слика на основу захтева да нешто нацрта, невезано од дететовог непосредног доживљаја и/или неповезано са оним чиме се бави, у чему дете не налази смисао.

Пример из праксе: Како би деци омогућили да истражују папире А4 формата смо увели у алуминијумску фолију, понудили деци темпере, а простор терасе смо користили за наше заједничко истраживање. Усмеравали смо децу да посматрају свој одраз у фолији, како се сунчеви зраци преламају, затим су деца бојама остављала трагове. Деци смо понудили да бирају са којим материјалом ће бојити - темпере, дрвене или фломастери.

Лука је прво бојио фломастером затим га је одложио на фолију, а онда четкицу умакао у темперу и посматрао како се боја слива низ четкицу.

Хелена је прво цртала на столу, затим нам је дала свој рад а онда тражила још фолије како би цртала али на поду терасе.



Ово бојење није била једнократна активност. Током трајања пројекта деца су имала прилике да се стално враћају томе јер смо у просторној целини за ликовно увек имали папире обложене алу фолијом.



- **Подржавате децу да уче целим телом и покретом** тако што ћете истраживати са децом сваки вид кретања и равнотеже као што су, трачање, скакање, пењање, провлачење, различити положаји тела у простору и просторна оријентација тела. Омогућавајте деци да активно истражују своју околину целим телом, да разумевају околину „чулима и мишићима“ и развијају „осећај властите телесности“.

Пример из праксе: Васпитач полагањем огледала на земљу омогућава деци истраживање телом и покретом у различитим димензијама простора и из различитих перспектива.



Пример из праксе: Од кругова стиропора на које смо залепили огледало настала је наша инсталација. Кругови су постављени на различитим висинама тако да су деца померањем свог тела у зависности где стану могла да виде одређен део тела (глава, стомак, стопала).



- **Проширујете сазнање и искуства деце коришћењем различитих начина симболичког изражавања.** Када подстичете различите начине симболичког изражавања истичете у први план различито разумевање значења, изражавање и комуницирање тих вишеслојних значења које деца откривају у појавама, предметима, догађајима, за разлику од преношења и запамћивања чињеница о тим појавама предметима и догађајима. Подстицањем различитих начина симболичког изражавања наглашавају да постоји више начина тумачења и представљања света, или много начина да се истражи проблем или појава. Подстичите децу да кроз симболичке језике као што су музика, драма, ликовни израз, говор, покрет, граде разумевање, изражавају и комуницирају то разумевање са другима.



Сликање, цртање, практична манипулација и прављење трагова

- Бебе привлаче обрасци и шаре са јаким контрастима, на пример, црно-беле геометријске шаре, облици са обрасцем сличном људском лицу, јарке боје као што је на пример црвена.
- Сликање је за бебе продужетак уживања у бојама, шарама и истраживању различитих текстура и структура са којима се сусрећу, користећи сва своја чула.
- Бебе са интересовањем откривају да многи материјали и супстанце остављају трагове, нпр. пире од шаргарепе који клизи са кашике или капљице сока истресеног из флашице за храњење. Са одушевљењем примећују да физички покрети њихових тела у контакту са овим супстанцама остављају нове трагове.
- Бебе уживају да различитим покретима стварају различите трагове - хоризонтални лукови се праве док беба замахује руком с једне на другу страну; гурање и повлачење резултира вертикалним линијама и од ударања се појављују тачке и тачкице.
- Бебе могу показати посебно интересовање (или шему) за један одређени покрет, понављајући то изнова и изнова, са храном у време оброка, у игри са бојама у посуди са водом.
- Ви обезбеђујете различите материјале за прављење трагова - у на пример, кукурузном брашну, бојом на различитим подлогама, бојом на снегу или у води.
- Бебе и мала деца уживају да користе цело тело да истражују материјале и праве трагове - бојење рукама, прстима, стопалима; прављење сенки и одраза.
- Понудите низ средстава који се могу користити. Што су деца млађа, практичнија су средства која захтевају покрете целом руком, а не физичку контролу зглобова и прстију. На пример, дебеле креде, воштане бојице, графитни штапићи, четке и ваљци.
- Деца ће уживати у откривању ефеката сликања и цртања на различитим текстурама и површинама под различитим угловима, ефеката светлости и одраза. На пример, на зидовима од цигле, тканинама, валовитим картонима, плексигласу и огледалима.

- Деца уживају у истраживању самих материјала и нису усмерена на резултат. Омогућите им да кроз практичну манипулацију истражују материјале различите конзистентности и карактеристика - песак, воду, снег, зрнење, брашно, сензорне материјале, глину...
- Усмерите се на процес, а не крајњи резултат. Њихово интересовање за експериментисање са прављењем трагова далеко превазилази интересовање за крајњи резултат.
- Деца могу научити нове технике имитирајући друге и уживати у доприносу групним сликама

Пример из праксе: Васпитач укључује бебу у активност остављања трагова боја обућом кроз властито кретање.



Лука не хода самостално. Седео је и посматрао децу током игре са темперима у оквиру које су деца ходала у патофнама које су биле намењене за ту прилику. Покушала сам да га прикључим игри, у првом тренутку није желео, када су сва деца завршила Лука је допузао до папира.

Питала сам га „Лука да ли би желео да обујемо ове патофне показујући му их“. Лука је узео патофну, то је за мене била порука да жели да учествује. Помагала сам му да хода остављајући трагове темпером, смејао се и сам ме је усмеравао ка темперима коју је газио како би трагови били интензивнији.



У дворишту су разапете провидне фолије на којима деца сликају. Фолије омогућавају игру светлости која ствара додатни елемент зачудности као и транспарентност заједничког учешћа, праћењем, надовезивањем, имитацијом и синхронизацијом са покретима друге деце.

Пример из ПУ „Плави чуперак“, Тител

Пример из праксе:





Светлећи сто нуди безграничне могућности бебама и деци за игру материјалима које им ми одрасли понудимо. Поред брашна, паленте, лоптица које бубре у води, на светлећем столу можемо да стварамо заједничке приче уз помоћ рестлова - чепова, пампура, можемо да цртамо, посматрамо како наши покрети изгледају, како светлост пролази кроз кристале, фолије и настају различите боје.

Пример из праксе:



Уз помоћ музичких инструмената - звечке, бубањ, металофон, стварали смо различите мелодије заједно са децом из вртића. Ја сам задавала ритам уз помоћ даира и давала сам инструкције: Хајде сада да свирамо тако да једва чујемо звук, хајде сада да производе звук само они који имају звечке, па само они који имају бубњеве, хајде да свирамо са подигнутим рукама... Пошто су у игри учествовала и старија деца, она су исправљала јасленце и помагала.

- **Проширујете сазнања и искуство деце повезивањем писмености са оним што деца раде и доживљавају.** Рана писменост се развија током целог периода предшколског васпитања и образовања и не своди се на обучавање за писање слова и читање или издвојене вежбе развијања графомоторике. Темељи писмености су: богаћење речника, умење приповедања, фонолошка свест и дешифровање писаног кода. Повежите различита искуства која деца стичу у различитим ситуацијама са развијањем ране писмености деце, како би деца разумевала и прихватила писменост као смислени део свакодневног живота.

Пример из праксе: Васпитач осмишљава и излаже различите начине симболичког репрезентовања подстичући децу на употребу кроз коју се изграђује разумевање **сврхе** и значења симболичког репрезентовања.



Ставили смо фотографије контура деце у различитим позама и покретима. Деца бирају фотографију са које ће опонашати позу.



Уз помоћ канапа који може да се одмотава представљамо висину детета од поласка у јаслице.

Често се окупимо око паноа на ком је приказ и подстичемо децу да пронађу себе на фотографији, затим се меримо, одмотавамо канап. Иако деца још увек не могу да говоре када родитељи дођу по њих, деца их воде за руку и показују себе на фотографији.

Пример из праксе: Васпитач развија игру засновану на коришћењу симбола у којој деца повезују графички симбол са начином кретања и симболичком игром.



У пројекту „У друштву са Зебром и Жирафом” (писано великим словом јер је реч о конкретној зебри и жирафи из дворишта) на горњи део патофни смо залепиле мотиве зебре/жирафе а на доњи део патофни новчиће који су током ходања стварали звук копита/папака.

Деца су прво уз нашу помоћ, а онда самостално или уз помоћ вршњака изували своје и обували патофне зебре или жирафе. Затим смо заједно са децом правили „стазу” од картонских кругова који су имали на себи мотив или шаре зебре или жирафе. Деца су ходала по стази газећи ону подлогу која је одговарала шари патофни, односно зависно да ли су „зебре” или „жирафе”.

- **Моделујете коришћење различитих врста писмености.** Ви записивањем и бележењем показујете везу између оног што радите, причања и писања на практичним примерима (нпр. прављење подсетника; уцртавање путање на мапи, скицирање неке конструкције; прављење календара, попис рестлова који су вам потребни у истраживању, прави шеме, израђивањем радног листића...).

Пример из праксе:



У просторну целину за визуелне уметности сам залепила папир на под док су деца цртала на табли. Затим сам на папиру нацртала кућу и рекла да је то вртић, затим сам подстицала децу да ми говоре шта највише воле да раде у вртићу, са ким да се играју, са чим и ким и на папиру сам цртала оно што су ми говорили. Заједно смо папир залепили и могли смо да на њему доцртавамо.

- **Редовно читајте и причајте деци приче.** Приповедање је један од темеља развоја ране писмености. То су не само тренуци опуштања и зближавања већ и прилика за развој говора, разумевања наративног тока у приповедању и комуникацији, развијање маште и проширивање искустава деце. Подстичете доживљај и обогаћујете сазнање деце када читате деци (сликовнице, бајке, басне) изнова разне омиљене приче, песмице и риме. Опремите радну собу са деци доступним сликовницама и књигама. Деца постају „читаоци” много пре него што почну да читају и „творци” прича. Читајте са децом сваког дана у различитим ситуацијама, нпр. рутинама пред одмор, или као ритуал уживања у причи које деца бирају и моделујте везу између читања и вођења аутентичног разговора (не дидактизираног!), као што је повезивање са личним искуством, маштањем, запитаношћу. Читајте и причајте приче, изражајно, са пратећом гестикулацијом, стављајући причу у функцију онога чему приче и служе - да побуђују доживљај и емоције, провозирају експресију, богате речник и доприносе овладавању наративног тока у комуникацији, а не у функцији рационалног сазнања и овладавања садржајем. Ви моделујете како се надограђује и богати речник, како се језик користи на креативан начин и развија говорно стваралаштво.

Пример из праксе:



Често у току дана са бебама у литерарној просторној целини листамо сликовнице, меке књиге, опипавамо их и говоримо шта се у њима налази. Бебе су спонтано почеле да се окупљају и самостално их листају.



У литерарној просторној целини, која је уређена као „ушушкани“ простор опуштања и блискости, са деци доступним сликовницама и књигама, заједно са децом разгледамо сликовницу, ја им причам.

- **Моделујете деци својим понашањем шта значи истраживати.** Деца ће истраживати ако виде да ви истражујете, да сте истински упитани, да показујете радозналост и спремност да размишљате о стварима на другачији начин од стереотипног и да се у истраживању упуштате у неизвесно. Узор сте деци као истраживач када са њима истражујете различите изворе сазнања, различите материјале и алате, када показујете оно шта сте ви открили везано за истраживање које је у току и дајете предлоге деци како се истраживање може настављати. Као истраживач, у свим ситуацијама износите своја запажања и постављајте питања о ономе што радите и уочавате, предлагете идеје и са децом заједно истражујете.

Пример из праксе:



У току заједничке игре убацивали смо лоптице кроз тубе, једна лоптица се заглавила

Ема (14 месеци): „Неће” - покушава да избаци из тубе лоптицу тако што дрма тубу

Васпитач: „Ооо погледај како се заглавила лоптица, не може да изађе. Морам да пронађемо начин како би изашла, покушаћу руком, не, не могу да је дохватим, сада ћу покушати да је дохватим и избаћим тубом која је ужа од ове. Погледајте успели смо.”



У оквиру пројекта „Мрежа” у енциклопедији о животињама тражимо паука

Васпитач: „Где је паук?”

Деспот: „Сакрио се негде у дрвету.”

Васпитач: „Морам да листамо једну по једну страну и пажљиво посматрамо можда се заиста негде сакрио.”

Мила: „Ево је мрежа, нема паука.”

Васпитач: „Шта мислите где је нестао паук кад је исплео мрежу?”

Деспот: „Па сакрио се у дрвету јер сам рекао.”

- **Подстичите децу отвореним питањима да промишљају, износе претпоставке, повезују своје искуство, испробавају, усмереношћу на процес истраживања а не давањем тачних решења и одговора.**

Пример из праксе:



Игра сенки у оквиру пројекта „Видим те - не видим те”

Васпитач: „Где је нестало светло?”

Јања: „Ништа се не види на зиду.”

Васпитач: „Не види се заиста, нема сенке која настаје уз помоћ светла.”

Виктор: „Отишло је светло.”

Васпитач: „Где је отишло?”

Виктор: „У мрак.”

Васпитач: „Како мислиш у мрак?”

Виктор: „Када ја легнем да спавам, мама каже сад је мрак и угаси светло.”

- **Подржавате развој симболичке игре.** Моделујете начин учешћа у заједничкој игри са децом. Покажите својим примером да је у заједничкој игри важно бити маштовити саиграч. У заједничкој игри моделујете како да се играју заједно, маштају, договарају се и налазе различита решења. Преузмите у игри одређену улогу, настојте да кроз своју улогу у игри пратите сценарио игре који су деца замислила.

Пример из праксе:



Деца су започела игру са картонским тубама. Покушавали су да споје тубе али су им оне стално падале. Пришла сам им и питала да ли им је потребна помоћ.

Вук: „Правимо шатор”

У том тренутку сам се досетила да искористим платно које се налазило у соби, позвала сам децу да помогну Вуку и Анђели да направе шатор. Сваком детету сам дала картонску тубу а преко раширила платно, деца су са радошћу прихватила. Заједно смо пронашли решење како можемо да направимо шатор. Након тога сам донела селотејп траку и заједно са децом спајала тубе и тако је настала конструкција за шатор који су сва деца могла да користе и који је постао место заједничког окупљања у соби и у дворишту јер смо га често износили.

- **Дајете инструкције и упутства деци, вербално или показивањем.** Деци дајете инструкције, на пример, о корацима у некој вођеној игри, или редоследу радњи у неком поступку, или показујете деци како да користе одређене апарате, справе и алате или материјале.

Пример из праксе: Васпитач развија пројекат уношењем одређеног материјала и демонстрирањем шта од њега жели да направи.



Понудила сам деци материјале као што су тубе рол папира и различите траке у боји у оквиру пројекта „Мрежа”. Прво сам их само спустила на средину собе а онда сам села и започела траке да мотам око тубе. Лена је питала Шта радиш?

Одговорила сам да покушавам да исплетем мрежу али ми је тешко да то радим сама и потребна ми је њихова помоћ. Деца су се затим окупила око мене, демонстрирала сам им један од начина како можемо да обмотавамо траке.

- **Идете са децом на различита места у локалном окружењу да истражујете.** Изведите децу напоље на отворени простор и у различите установе у окружењу да истражују аутентични свет, уместо да им ви то репродукујете у соби. Омогућите деци да у локалном окружењу стичу сазнања и искуства о природним и културолошким карактеристикама окружења у ком одрастају и да разумеју њихов значај за живот људи. Подстакните их да уочавају разноврсност животног окружења, као и релевантност места на којем истражујете (да на том месту можете открити оно што вас занима у истраживању).

Пример из праксе:



Припрема за одлазак у посету мајстору за поправку бицикли у оквиру пројекта „Укруг“ подразумевала је информисања родитеља и упућивање позива да крену са нама, затим договор око најкраће путање којом можемо доћи пешке.

Деца су препознала зграду у којој живе, парк у ком се играју, где им живи бака.

Подржавате допринос

Својим поступцима, идејама и акцијама подржавате допринос детета, заједнички допринос вас и деце, деце и родитеља, тако што чините видљивим процесе учешћа у различитим ситуацијама делања и видљивим процес истраживања кроз панеле, паное и инсталације као и продукте који у том процесу настају. Омогућавајте и подстичете децу да то „заједничко наслеђе“ и „заједничко место“ користе као прилике за игру и нова истраживања.

- **Правите и излажите фотографије којима се илуструје припадање и заједништва у односима међу децом, заједничко учешће деце и допринос у рутинама, ритуалима и у аутентичним ситуацијама.** Поставите их на панеле у различитим деловима простора. Чините видљивим дечји допринос у свакодневним ситуацијама заједничког учешћа као што је обедовање, сређивање собе, гајење биљака, одржавање дворишта.

Пример из праксе:



На панелу смо кроз фотографије представили ситуације из обедовања као тренутке када разговарамо, помажемо једни другима, учествујемо у припреми стола.

Наталија: „Нина, ово сам ја и Максим, ту смо јели грашак, ја нисам јела, све сам дала Максиму“

- **Заједно са децом креирајте паное и панеле,** (почетне, процесне паное и панеле) тако да постављате на велике површине, пре свега фотографије деце док су се нечим бавила, цртеже и продукте из истраживања. Користите их као заједничке површине не само за излагање, него и као „заједничко место“ за разговор са децом о току истраживања и као ослонац деци када другима представљају своје истраживање.

Пример из праксе:



Када документујем укључујем децу да заједно самном излажу фотографије, коментришем пред децом зашто мислим да је важно то што сам документовала, вербализујем ситуације у којима су се деца нашла, постављамо питања Дарја погледај како си на овој фотографији заједно са Ленком ређала коцке и погледај како се смејеш (почиње да се смеје), а ти си Стефане возио аутомобил - Стефан опонаша уснама звук аутомобила.



- **Разгледајте документовано и разговарајте са децом.** Подстичите их да дају идеје „шта би још могло”, подстичите их да размишљају и разговарају са другом децом о својим искуствима, да препознају сопствени допринос и да причају о себи и другима.

Пример из праксе: Васпитач на процесне паное ставља фотографије деце док су се бавила неком активношћу



Иако сва деца овог узраста још увек не могу да вербализују шта су радила, како су се осећала у одређеним ситуацијама. заједно са њима постављам фотографије на процесни пано и покрећем разговор тако што их подстичем да ми покажу где се они налазе на фотографијама и говорим шта смо радили, заједно истраживали, чега смо се играли, што код деце изазива заинтересованост да се стално враћају и посматрају фотографије. При доласку родитеља деца их одводе да им покажу фотографије.

- **Правите фотографије и кратке видео снимке,** тако што ћете кроз њих представити процес истраживања и истаћи суштину оног што су деца доживела, истражила и конструисала.

Пример из праксе:



Одлучили смо да направимо заједно са децом сто на ком смо залепили огледала.



Петар је сто окренуо и котрљао га. Огледала су давала одсјај који је он покушавао да ухвати, придружила му се и Ксенија. Деца су доносила играчке и играла се на столу.

Када је сто био завршен „ишао“ је од једне до друге групе и другари су могли да се играју на њему, а онда смо деца пуштала фотографије из целог пројекта путем пројектора.

- Учествујете са децом у заједничкој изради конструкције која одражава процес или је настала као продукт пројекта.** Ви сте ти који имате општу замисао шта се прави, дајте заједничкој конструкцији финалну форму и обликујте је као целину која има свој смисао и естетику. Немојте задавати шаблоне и унапред дефинисана решења, пратите дечје идеје, помозите им кроз понуду средстава и материјала и показивање техника коришћења, дајте слободу изражавања. Ваше је да успоставите хармонију њихових идеја и креација у обликовању заједничке конструкције.

Пример из праксе: Васпитач подржава прављење заједничке конструкције са децом која ће служити у простору собе или вртића, а која смислено проистиче из пројекта, у израду и родитеље и старију децу из вртића.



У оквиру пројекта имале смо идеју да направимо скровиште на тераси од чепова са којима су се деца играла. Заједно смо низали чепове, деца из вртића су помагала млађима и показивала технику како најлакше да провуку канап кроз отвор на чепу, родитељи, баке, сви су дали свој допринос у изради скровишта које смо поставили на нашој тераси.



Последњи пример на најбољи начин илуструје како се кроз једно дешавање које осмислите интегришу сви кључни аспекти које реални програм треба да остварује: развија осећање припадања кроз заједнички рад деце и васпитача и учешће у опремању простора групе; остварује учешће кроз посвећеност и преданост смисленој активности; развија заједништво укључивањем породица и друге деце из вртића кроз сарадњу и узајамну помоћ; подржава учење кроз истраживање материјала и развијање специфичних умења; допринос деце и породице чини видљивим и сврховитим.

Како заједнички развијамо програм са децом узраста од три године до поласка у школу

Потенцијали деце узраста од три до шест и по година

Учешће деце у заједничком развијању програма у складу са Основама програма „Године узлета” заснива се на разумевању деце као активних учесника са развијајућим капацитетима и потенцијалима на које се васпитач ослања, наспрам разумевања деце као учесника са недостајућим капацитетима које васпитач настоји да компензује и „нормализује”.

С обзиром на специфичности потенцијала узраста деце између три и четири године и узраста између пет и шест година учешће деце у заједничком развијању програма ће се разликовати у односу на њихову иницијативност, допринос кроз сарадњу и заједничко учешће и представљање сазнања и искустава кроз симболичко изражавање.

Специфичности потенцијала узраста деце од три године до поласка у школу за учешће у заједничком развијању програма су:

- ✓ Радо граде пријатељства са вршњацима у вртићу, уживају да проводе све више времена са вршњацима у разговору и да деле са вршњацима приче о својим доживљајима
- ✓ Уживају у свакодневним пруженим приликама да раде заједно са другима и да сарађују
- ✓ Радо пружају и траже помоћ од вршњака, спремни су да се залажу за праведна решења и штите вршњаке, при чему свој однос могу да објасне користећи речи којима изражавају разумевање својих и емоција других
- ✓ Могу да замишљају и стављају себе у позицију другог да би истражили и изразили идентитет одређене групе или размишљали о последицама властитог понашања и избора у односу на друге
- ✓ Прихватају да се носе са непредвидивим и неочекиваним ситуацијама, и посебно када се осећају сигурно и када им окружење поручује да могу да очекују подршку
- ✓ Све више користе говор у изражавању мисли и осећања и воле да воде дуже и сложеније разговоре са вршњацима и одраслима
- ✓ Заинтересовани су за све начине симболичког изражавања, развијају графичке шеме, заинтересовани су да на смислен начин користе различите изворе писмености
- ✓ Заинтересовани су да испробају ново и да се ангажују у решавању проблема у истраживању, упитани су над значењем научних и друштвених појмова, феномена, техничких и уметничких дела и посвећени су да их практично испитују и спонтано испробавају у игри и животно практичним ситуацијама као и ситуацијама у којима су им пружене прилике да активно експериментишу
- ✓ Воле да креирају и причају приче, кроз метафоре, језичке игре и друге форме креативног вербалног изражавања истражују своје доживљаје, искуства и сазнања
- ✓ Могу да развијају сложени сценарио симболичке игре замишљањем и маштањем

- ✓ Воле да праве збирке, колекције, да израђују кратка упутства, праве заједничке кратке публикације кроз слике и речи о искуствима која деле са вршњацима у вртићу и другим учесницима у локалној заједници
- ✓ Заинтересовани су за испитивање различитих могућности и експериментисање и стичу сазнања о природним, физичким појавама и уметничким феноменима
- ✓ Деца између пет и шест година су заинтересована за своје окружење, могу да сагледају своју породицу и вртић као део шире животне заједнице и воле да припадају одређеним повременим или сталним групама вршњака и заједницама у свом локалном окружењу
- ✓ Са васпитачима и вршњацима деца између пет и шест година могу да експлицирају правила, да их мењају и постављају нова правила
- ✓ Деца између пет и шест година спремна су да се посвете истраживању тако да се фокусирају на процес истраживања, развијање претпоставки и на размишљање о стратегијама које примењују у изналажењу решења
- ✓ Деца између пет и шест година воле када су укључени у планирање и заједничко развијање програма и када им се пруже прилике да другима представљају и објашњавају шта раде у вртићу
- ✓ Деца између пет и шест година спремна су да уче тако што уопштавају своје искуство и уочавају обрасце, да упоређују претходно искуство и сазнања са новостеченим
- ✓ Деца између пет и шест година имају свест о себи као „онима који уче“ и када им је пружена могућност радо се укључују у планирање и праћење процеса свог учења, воле да да размишљају и говоре о томе „како су учили“, могу да документују процес свог истраживања и учења користећи се различитим средствима и симболичким изражавањем
- ✓ У игри деца између пет и шест година радо следе сложена упутства и уживају у играма у којима себи задају и отежавају захтеве, воле да играју, смишљају и креирају различите друштвене игре

Реални програм у години пред полазак у школу

Основе програма „Године узлета“ представљају јединствене основе програма за предшколско васпитање и образовање деце од 6 месеци до поласка у школу и основ су за развијање реалног програма и у четворочасовном облику у годину пред полазак у школу који се реализује са децом која се први пут укључују у вртић.

У години пред полазак у школу, посебно у односу на децу која до тада нису ишла у вртић, очекивања васпитача, породице деце и друштвене заједнице се израженије усмеравају на развијање писмености деце (под којом се не мисли на учење читања и писања), веће самосталности детета у односу на бригу о себи и спремност детета да се интегрише у заједницу вршњака и одраслих у складу са очекиваним нормама и правилима. Ослањајући се на Основе програма „Године узлета“ као јединствен програм ми истичемо да не постоји посебан програм у години пред полазак у школу, него специфичности у поступцима васпитача у заједничком развијању програма са децом на које ћемо указати у овом приручнику.

Наведени потенцијали деце, посебно деце од пет до шест година допринеће да њихово учешће у заједничком развијању програма буде другачије у односу на учешће трогодишњака и четворогодишњака. У складу с тим ће се разликовати стратегија васпитача у развијању реалног програма са децом од пет до шест година у односу на стратегију у заједничком развијању програма са децом од три до четири године.

Специфичности укључивања деце у заједничко развијање програма са децом у години пред полазак у школу у односу на принципе развијања реалног програма

Принцип усмерености на односе. Васпитач омогућава деци која до тада нису била укључена у вртић да изнесу своја искуства и знања и да доживе да су она релевантна за заједничко живљење у групи вршњака и за истраживање у теми/пројекту. Укључује сву децу у заједничко договарање и користи разговор са децом да их подстиче да деца користе разговор као средство успостављања узајамних односа. Подстиче децу да заједнички преговарају око различитих приступа неком решењу. Инсистира да деца узајамно слушају једни друге и да узимају у обзир идеју и предлог који износи вршњак у групи. Фокусира се на развијање сарадње међу децом и подстиче их да преузимају и деле одговорност и раде на заједничком продукту. Омогућава узајамно повезивање и неговање пријатељства међу децом предшколског и основношколског узраста.

Принцип животности. Васпитач поред своје иницијативе тражи идеје од деце где се све може истраживати и са ким изван вртића и ослања се на њихово познавање непосредног животног окружења. Укључује децу да активно истражују у локалној заједници, у установама културе и образовања и другим институцијама доступним у окружењу. Иницира у оквиру истраживања у теми/пројекту да се укључују деца из основне школе са њиховим наставницима. Укључује децу из групе и децу из школе у заједничку игру и заједничко учешће у животно практичним и аутентичним ситуацијама у вртићу и у школи. Подстиче децу на упознавање правила у школи кроз активно учешће предшколске деце заједно са децом и наставницима у школи. Иницира израду заједничких паноа, памфлета, припремање заједничких изложби са оригиналним конструкцијама деце из групе и деце из школе, којима се деца и одрасли могу играти и даље истраживати.

Принцип интегрисаности. Васпитач се фокусира на укључивање деце у процес учења кроз истраживање и настоји да рана писменост прожима цео програм, тако што омогућава деци да писменост повезују са оним што свакодневно раде и на смислен начин користе писменост у различитим ситуацијама и у различите сврхе.

Планирано усмерава процес учења тако да подстиче децу да повезују искуство које стичу кроз истраживање у теми/пројекту са упознавањем културног наслеђа заједнице и човечанства, техничких, научних достигнућа и уметничких дела, као основом на којој деца развијају стваралачке идеје и нова сазнања. Фокусира се да подстакне децу да користе разноврсне изворе сазнања из различитих научних подручја и уметности и да стечено искуство у истраживању у теми/пројекту повезују са разумевањем научних појмова и уметности. Планирано усмерава децу да кроз истраживање у теми/пројекту испитују и демонстрирају разумевање природних и физичких појава, да уче и размишљају о математичким односима и да анализирају промене које запажају око себе и уопштавају своје искуство на основу њих.

Планирано усмерава децу да у истраживању у теми/пројекту користе математичке процесе (мерење, нумерисање, ре/компоновање облика и положаја у простору,...) и подстиче децу да разумевају њихово значење. Фокусира се да омогућава деци да у свакој ситуацији на смислен начин користе изражавања помоћу различитих знакова и симбола, кроз израду шема, скица, мапа, кратких записа, графикона и различите уметничке форме (језичко стваралаштво, књижевност, драма, покрет и плес, визуелне уметности).

Принцип аутентичности. Васпитач се фокусира да омогући сваком детету да изрази своје разумевање начином изражавања који је значајан и близак детету, а затим подстиче дете на уочавање повезаности са другачијим начином изражавања и поручује деци да постоје различити начини представљања идеја. Подстиче свако дете да изрази културолошке специфичности кроз коришћење језика, игре, знакова и симбола, као предности заједнице из које долази, из којих деца разумевају, прихватају различитости и граде нова сазнања о сложености света у које живе. Планирано ствара могућности да свако дете у групи, узимајући у обзир његове индивидуалне, социјалне специфичности, кроз различите теме/пројекте и/или животно практичне ситуације и игру, пронађе себи својствен начин истраживања и изражавања кроз који ће доживети своје учешће у заједничком истраживању са децом школског узраста као властити допринос.

Принцип ангажованости. Васпитач подстиче децу да планирају кораке у истраживању којим се баве, праве претпоставке и проверавају их, испробавају и испитују, издвајају и повезују информације, идентификују проблем, уче из неуспелих покушаја и смишљају могућа решења, да сагледају тематику истраживања на нов и другачији начин и тако развијају критичко и креативно мишљење и стваралачки приступају учењу.

Подстиче децу да у учењу кроз истраживање вербално формулишу питања која су их подстакла на истраживање, да опишу и појасне своју идеју или решење, и/или да идентификују проблем и да их деле са другима и другима тумаче. Усмерава децу да кроз истраживање којим се баве уочавају и разумевају обрасце на основу повезивања стеченог искуства и новог сазнања и да тако овладавају процесима важним за учење као што су, развијање различитих стратегија решавања проблема, тумачење образаца, познавање и коришћење знакова и симбола у различитим контекстима.

Планирано омогућава деци да користе различите знаке и симболе у њима смисленим ситуацијама и да користе дигиталне технологије у документовању свог учења и у истраживању извора сазнања. Планирано ствара прилике полазећи од истраживања којим се деца баве да истражују и уче са другима о некој природној или физичкој појави, техничком достигнућу или уметничком делу. Подстиче децу да осмишљавају и креирају игре са правилима и друштвене игре. Фокусира се да континуирано подстиче децу да размишљају о процесу учења и о томе „како уче“.

Принцип партнерства. Васпитач укључује децу у планирање истраживања у оквиру теме/пројекта и разговара са децом о приликама за истраживање. Прихвата иницијативу детета у истраживању и планирано усмерава дете на повезивање његове идеје са могућностима за истраживање у оквиру теме/пројекта. Укључује децу у документовање и заједно са децом прави рефлексију на процес учења прегледом документованог процеса учења. Укључује децу у доношење и мењање правила у групи. Заједно са децом израђује различите конструкције у оквиру теме/пројекта и обликује их у заједнички продукт.



Девет заблуда о припреми детета за школу

Заблуда 1.

Спремност за школу је питање зрелости и припремљености детета за школу.

Погрешно. Спремност детета за школу није само питање индивидуалних капацитета детета већ је подједнако питање спремности породице, друштвене заједнице васпитно-образовних институција (вртића и школе). Дете се рађа са потенцијалима преданог учења, социјалног повезивања и капацитетом флексибилности који је основ стваралаштва. Колико ће ове потенцијале развити није одговорност детета већ породице, вртића, школе и друштва. Да би дете било спремно за школу потребна је одговарајућа подршка његовом учењу и развоју у породици, у дечјем вртићу, у систему друштвене бриге о деци и у школи. Због тога питање спремности детета за школу укључује питање подршке деци и породици, јачања капацитета родитељства, квалитета програма предшколског васпитања и образовања и школског програма. Спремност детета за школу подразумева и одговор на питање колико је школа спремна за децу.

Заблуда 2.

Припрема детета за школу почиње у години пред полазак у школу и свако дете тада мора да се укључи у систематску припрему

Погрешно. Припрема детета за школско учење је дугорочан процес који започиње рођењем детета, јер подразумева целовити развој свих дететових капацитета. Основ припреме за школу чине дугорочно развијани и подржани капацитети који се не могу подучавати и увежбавати краткорочним про програмима у којима је дете пасивни прималац одређених информација и неко ко се увежбава одређеним вештинама. Ови капацитети су резултат континуираних искуства која подстичу саморегулацију, иницијативу и синхронизовану интеракцију у ситуацијама заједничког учешћа детета са другом децом и одраслима.²⁴

²⁴ Blair, 2002

Резултати савремених неуролошких истраживања о томе како се развија и функционише мозак не показују да је формално школско подучавање начин којим се подстиче развој мозга.

Напротив, неуробилошки модел спремности за школу, заснован на савременим неуролошким сазнањима, промовише да су најбољи предшколски програми они који се заснивају на дугорочним циљевима социјалног, емоционалног и когнитивног развоја а не на уским академским циљевима.

Заблуда 3.

За успех у школи важно је да деца пре школе науче да читају и пишу

Погрешно. Рана писменост је свеобухватнији капацитет него што је то савладавање читања и писања²⁵. Рана писменост се развија током целог периода предшколског васпитања и образовања и не своди се на обучавање за писање слова и читање или издвојене вежбе развијања графомоторике. Темели развоја ране писмености су: богаћење речника; умење приповедања, фонолошка свест (способност идентификовања и манипулисања гласом, слогом и речима као фонолошким компонентама говора); дешифровање писаног кода. Рана писменост се развија кроз прилике за богаћење речника и коришћење различитих функција језика; кроз подршку детету за правилно, изражајно и креативно усмено изражавање и језичко стваралаштво; подстицањем различитих начина графичког и других начина симболичког репрезентовања и стварањем прилика за њихову практичну употребу и развијањем свести о њиховој важности и корисности; у подстицајном језичком окружењу кроз ситуације у којима различити начини симболичког бележења и писана комуникација има сврху у самој активности, а не кроз издвојено подучавање деце читању и писању.

Истраживања показују да систематско учење читања и писања на узрастима пре школе не само да дугорочно не утиче на школски успех, већ може имати и низ негативних дејстава.²⁶

Заблуда 4.

За успех у школи важно је да деца усвоје одређена фактичка знања.

Погрешно. Усвајање фактичких знања није гаранција школског успеха. Познавање факата, на пример шта је зимзелено а шта листопадно дрвеће, може дати привидну почетну предност, посебно ако се школски програм своди на усвајање градива и познавање фактичких знања.

Истраживања показују да деца која су прошла кроз такав програм припреме за школу (такозване програме академске оријентације) показују само почетну предност у школском успеху, али да се та предност губи већ после шест месеци до годину дана и да чак од трећег разреда предност прелази на страну деце која нису прошла овакву врсту припреме.²⁷

„Раније је боље“ није поткрепљено резултатима лонгитудалних праћења ефеката различитих модела програма. Напротив, бројне лонгитудиналне студије указују да док формално подучавање води краткорочно добрим резултатима на тестовима, дугорочно гледано, програми усмерени на учешће и иницијативу деце показују се бољим у погледу школског успеха.²⁸

Истраживања показују да је за успех у школи кључан развој капацитета извршног функционисања – ефикасности са којом појединац функционише у учењу и решавању проблема. Овај капацитет чини: саморегулација, пажња, флексибилност у мишљењу, краткорочна меморија (памћење и обрада података као основ за резоновање и учење), способност организа ције, планирања

²⁵ Carlsson-Paige et al, 2015; Suggate, 2012

²⁶ Сугате (Suggate, 2012) је насловио своју студију „Учење читања и писања на предшколском урасту: више штете него користи“

²⁷ Katz, 2015; Marcon, 2020

²⁸ Ibid

и иницијативност. Извршно функционисање је способност активирања виших менталних функција и повезивања различитих функција у решавању проблема, рефлектовању и контроли над самим собом.

Ове способности се не могу развијати подучавањем, дисциплиновањем и спољашњим захтевима већ се развијају кроз активно учешће деце и одраслих у деци смисленим ситуацијама учења. На пример, не развија се пажња захтевом да деца седе за столом све док не реализују неки задатак који им ми поставимо, већ се пажња развија кроз посвећено бављење активношћу која за дете има смисао.

Заблуда 5.

За успех у школи важно је да се деца науче на дисциплину и ред школе.

Погрешно. За успех у школи један од кључних фактора јесте развој самоконтроле – способности одлагања властитих жеља и потреба, налажење алтернативних путева задовољења и спремност да се прихвате захтеви и очекивања других. Самоконтрола се не развија спољашњим наметнутим захтевима и механичким усвајањем пожељних образаца понашања примерених ритуалима школе (седење и рад за столом у трајању 45 мин, ходање у реду, подизање руке као знак тражења речи). Тражење од деце да седе за столом мирно неће развити нити самоконтролу, нити пажњу код деце. Први и најважнији простор развоја самоконтроле на раним узрастима је игра²⁹. Пут од спољашње регулације до интериоризације, као унутрашњег капацитета и система вредности, подразумева практиковање на три нивоа: прво, дете следи смислена правила постављена од стране неког другог; друго, деца морају бити у стању да постављају узајамна правила и надгледају како се та правила поштују; треће, деца су спремна да постављају и примењују правила на себи³⁰. Пажња, посвећеност и мотивација развијају се учешћем и доприносом детета у ситуацијама које за њега имају смисао изграђен кроз властито учешће у игри и истраживању, а не на основу спољашњих захтева.

Заблуда 6.

У припреми детета за школу дечји вртић мора да се прилагођава начину рада у школи.

Погрешно. Предшколско васпитање и образовање је први степен у систему образовања који се заснива на одређеној програмској концепцији. Та концепција треба да одражава савремена теоријска и практична сазнања о томе како дете учи и да припрема дете за целоживотно учење, подршком развоја свих капацитета који леже у основи таквог учења (диспозиција за учење), а не да припрема за постојећи школски програм. Диспозиције за учење су склоп поступака, мишљења и односа према учењу којима се подупиरे отвореност и спремност за учење - радозналост, креативност, иницијатива, истрајност, сарадљивост. Ако се постојећа школа суочава са одсуством мотивације и креативности код деце и проблемима и отпором деце у усвајању школског градива, то није последица предшколског програма већ знак да школа треба да се мења, а не вртић. Уосталом, како каже изрека „кад нас жуља ципела, не сечемо ногу него мењамо ципелу“.

Заблуда 7.

Вртић мора да одговори захтевима родитеља у вези припреме за школу.

Погрешно. Родитељи су с правом заинтересовани и посебно забринуте за питање припреме детета за школу. Они се суочавају са негативним школским искуствима са својом старијом децом или искуствима других родитеља и деце из свог окружења, раз-

²⁹ Blair, 2002; Bodrova, 2005; Katz, 2015; Marcon, 2020

³⁰ Breneselović, 2015; Bodrova, 2005

личитим медијским и комерцијалним притисцима о важности улагања у децу, погрешним тумачењима шта је припрема за школу. Као стручњаци морамо радити на спремности породице за школу, али не повиновањем погрешним очекивањима него јачањем свести и разумевања код родитеља шта су заблуде, а шта чини суштину припреме за школу.

Заблуда 8.

Учење страног језика на раним узрастима омогућава лакше овладавање страним језиком у школи

Погрешно. Тачно је да деца на раним узрастима могу лако овладати било којим језиком. Али деца усвајају језик ситуационо, ако су тим језиком окружени у свакодневним животним ситуацијама и непосредном животном контексту. Учење подучавањем, ван реалних животних ситуација, песмица, рима, бројева и речи страног језика не утиче на каснији успех у учењу страног језика на школском узрасту. Напротив, свако наметнуто подучавање може водити отпору и негативном односу детета.

Заблуда 9.

Да би се уписало у школу дете мора успешно да положи тест при упису.

Погрешно. Према Закону о основама система образовања и васпитања основна школа је обавезна и доступна свој деци почев од 6,5 година и свако дете од овог узраста мора да се упише у школу. Тест који ради психолошко-педагошка служба при упису детета у школу може да служи само за прављење распореда деце по одељењима, а не служи за процену дететове спремности за школу као предуслова за упис. Дете узраста од 6,5 година може да се не упише у школу само изузетно, на основу захтева родитеља поткрепљеног стручном проценом да је пожељно одгодити његов упис.

Имајући у виду да се овај приручник бави стратегијом заједничког развијања програма са децом у односу на специфичност узраста ми ћемо у наредном периоду ставити акценат на поступке васпитача у заједничком развијању програма са децом у години пред поласак у школу.

Заједничко развијање програма са децом узраста од три године до поласка у школу

Стратегију заједничког развијања програма са децом узраста од три године до поласка у школу конкретизоваћемо кроз поступке, методе и акције васпитача у оквиру пет кључних аспеката реалног програма:



У наставку ћемо кроз конкретне поступке васпитача приказати како васпитач подржава и заједно са децом развија сваки од ових аспеката реалног програма и навести примере из праксе који илуструју те поступке.

Примери који следе, поред тога што одражавају нека централна места у поступању васпитача са децом узраста од три до шест и по година, већином илуструју развијање програма са децом у години пред полазак у школу и показују како изнета становишта о развијању програма са децом у години пред полазак у школу живе у пракси васпитача.

Подржавате односе припадања

Својим поступцима и начином учешћа подржавате развијање односа припадања заснованог на сигурности и по верењу, прихватању и предвидљивости, блискости и пријатељству, узајамном уважавању, припадању и усклађености и уклопљености у вршњачку заједницу.³¹

- **Делите са дететом/децом заједничке тренутке присности и показујете уважавање према детету.** На пример, охрабрујете дете кроз блиски физички контакт, осмех, поглед или кроз прилике за разговор са дететом о томе како да се носи са неком непријатном ситуацијом. Разговарате са децом о њиховим стрепњама или проблемима, њиховим доживљајима, или о активностима у које су укључени ван вртића, или о дететовим очекивањима везаним за оно што се дешава у групи.

Пример из праксе:

Наша Лена је била нестрпљива да види како изгледају планинарске ципеле, каже да није чула да оне постоје. Није их никад имала, па сам донела своје да их проба. (Из белешке васпитача)



- **Развијајте и негујте заједничке ритуале.** На пример, развијајте ритуал у групи приликом доласка и одласка из вртића, ритуале везане за добродошлицу новом члану ваше групе, или ритуале пред одмор у току дана, ритуал везан за тематику истраживања којом се деца баве у теми/пројекту, ритуал захваљивања свима који вам помажу у истраживању, као и ритуале које стварају деца која се блиско друже.

Пример из праксе: Васпитач користи различите ритуале поздрављања са децом и негује са целом групом ритуал добродошлице детету које долази у групу.



- **Развијајте са децом ритуале прослава важних догађаја за групу,** као што су рођендани, важни заједнички датуми као прилике заједничког учешћа и доприноса.

Пример из праксе: Још један од наших рођенданских обавезних ритуала је израда албума или рођенданске кутије поклона. Тада свако дете бира од којих материјала или којим техникама ће израђивати цртеже, минијатурне играчке, фигуре, све оно што ће поклонити слављенику тога дана, а он то понети кући (Пример Снежане Мирић, васпитача у четворочасовном програму у години пред полазак у школу, из вртића „Бамби“, ПУ „Дечја радост“, Панчево)

³¹ Детаљније о квалитету односа видети у Основама програма „Године узлета”



- Подстичете децу да међусобно разговарају у различитим ситуацијама и да уживају у друштву једни са другима.** На пример, омогућите деци да разговарају о предстојећим догађајима у вртићу, или о времену које проводе заједно у вртићу, или о игри и истраживању које покрећу. Подстичите децу да показују једни другима и размењују примерке из збирки и колекција играчака и предмета које скупљају, да причају о својим кућним љубимцима, о нечему што су доживели ван вртића. Укључите се и помозите деци да разговарају међусобно и да уче једни од других како да контролишу властите импулсе и разрешавају конфликти у ситуацији кад они настану. Подстичите децу и учите их да пружају једни другима емоционалну подршку у новим и њима непознатим ситуацијама и када се суочавају са проблемима, да користе речи којима појашњавају своја и осећања других.
- Делите са децом пријатне тренутке разговора, рекреирања и одмора у току дана.** Стварајте ситуације у којима ви заједно са децом слушате и пратите једни друге и заједно учествујете у активностима у којима испољавате виталност, забављате се, у којима деца могу са вама да деле доживљаје, тренутке одмора и воде аутентичне разговоре.

Пример из праксе: Свакодневно уживамо у заједничкој рекреацији и свако од нас има прилику да предложи и води рекреацију. Сваког лета, идемо заједно на базен.



- Реализујте рутине као пријатне социјалне ситуације заједништва.** Омогућите заједничко учешће у припремању и распремању стола и пријатну конверзацију током оброка. Рутине као што су заједнички оброци су одлична прилика за пријатан социјални доживљај.

Пример из праксе: За време оброка разговарамо о свакодневним стварима, шта смо доживели, шта нам се свиђа од хране, шта волимо да радимо, где идемо на одмор,...



- Подстичете децу да помажу једни другима у животно практичним ситуацијама, игри и истраживању.** Подстичете децу да помогну једни другима када су узнемирени, или када им је помоћ потребна у преузимању ризика, или у савлађивању неке препреке, у суочавању са проблемима и конфликтима и учите их да деле.

Пример из праксе: Васпитач упућује децу да помажу једни другима при облачењу, обувању, у истраживању којим се баве.



- **Подржавајте дете да гради пријатељства са вршњацима у групи и уважавајте дететов однос са њему блиским особама.** На пример, омогућите деци да могу да се издвоје, да се шале, „глупирају”, да се узајамно помажу, теше, седе заједно за време оброка или у време одмора.

Пример из праксе: Васпитач омогућава да деца седе заједно са онима који су им пријатељи и да са њима деле смешне приче, као и да се издвоје.



- **Стварајте прилике за допринос детета којима подупирете осећај припадања.** Омогућите деци да се брину о љубимцима у вртићу, да негују биљке у башти у вртићу, укључујте их у распремање собе, распремање стола и разврставање остатака хране после оброка, да активно учествују у заједничком прављењу конструкција које постају део опреме собе и терасе.

Пример из праксе: Када се ујутро сви окупимо прво се договарамо ко ће шта преузети да ради тога дана и свако стави свој знак на заједничку таблу, тако да сви видимо и можемо да се подсетимо. Деца преузимају обавезе у распремању гардеробе, распремању материјала и играчака, довожењу колица са храном, одлазак у кухињу по додатак хране, као и храњење корњаче, рибица у акваријуму, заливање биљака у башти,...





- Моделујете културно опхођење.** У односу са децом моделујте правиан говор, користите манире културног опхођења при поздрављању, при тражењу дозволе или захваљуивању другима, при упућивању извињења када направите пропуст или случајно нешто занемарите. Моделујте културно опхођење у свим ситуацијама, на пример, током обеда за столом, при чекању на ред у рутинама, при коришћењу справа и опреме у вртићу и дељењу са другима. Моделујте исправан и храбар став у заступању праведности и солидарности, као и адекватно реаговање на потенцијално конфликтне ситуације и начине превазилажења непријатних ситуација. Моделујте однос у којем поштујете договор са децом, поштујете правила која сте донели у групи и промовишете највише друштвене, етичке, уметничке вредности.
- Моделујте уважавање индивидуалних, социјалних, културних, родних, различитости.** Користите различите ситуације да укажете на то како смо сви различити и како различитост обогаћује заједницу, тако што се односите са уважавањем и истичете предности које видите у другачијем, показујете отвореност за њихова искуства. Моделујте уважавање и прихватање различитих култура, различитих типова породице, индивидуалних и социјалних различитости деце, тако да на пример, повезујете децу из различитих културних заједница у заједничкој игри, повезујете дечацике и девојчице у игри, вештије и мање веште учеснике у заједничкој игри и истраживању, помажете деци из осетљивих група да се интегришу у вршњачку заједницу.
- Омогућите дељење искуства заједничким окупљањем целе групе у току дана.** У току дана планирано окупљајте целу групу деце, а поводи окупљања групе могу бити различити, на пример, да заједно са децом уживате у читању и причању прича, заједничком гледању видео снимака или фотографија којима се сви сећају и осврћу на заједничко проживљено искуство (боравак у локалној заједници, заједнички излет, заједничко истраживање и игра са децом из других група у вртићу; заједничко учешће у културном догађају или некој акцији у локалној заједници).

Пример из праксе: Користимо различито време током дана за заједничко окупљање целе групе ради читања, причања и смишљања прича. За читање користимо литерарну просторну целину или простор у холу вртића у којем се налази вртићка библиотека.



Пример из праксе: По повратку са нашег заједничког планинарења са родитељима на планини Љубић деца су хтела да поделе доживљено искуство са децом из групе која нису била са њима. Поставили смо пројекцију снимљеног записа и тумачили својим друговима.



- **Заједно са децом донесите смислена правила и тумачите их и појашњавајте.** Постављајте смислена правила којима се обезбеђује безбедност, начини коришћења простора, материјала, средстава и правила о узајамном односима заснованих на уважавању.

Пример из праксе: Радионица у нашој соби има радно време током ког је отворена. Увек сам са децом у радионици када се користе ексерци и чекић.



Да ли то значи да су рекреација, игра и истраживање на отвореном свакодневни?

Да. Деци је потребно кретање, вишеструки разлози и аргументација значаја кретања су нам познати у односу на здравље и виталност деце, процес учења и развоја, разумевања животног окружења, јачања осећања припадања заједници (Детаљније у Водичу за уређење простора у дечјем вртићу).

Колико пута дневно окупљам целу групу?

О окупљању целе групе одлучује васпитач. То неће бити сваки дан исти број пута у истом трајању, нити у исто фиксирано време. У складу са Основама програма „Године узлета“ окупљање целе групе зависи од места где се остварује (у соби, у вртићу, изван вртића,...), учесника који су укључени и њиховог начина учешћа које сте планирали (васпитач и деца, други одрасли и деца из друге групе из вртића или изван вртића), материјала и средстава које користите или истражујете и временског трајања планираног окупљања целе групе у односу на дневне рутине.

Подржавате активно учешће

Својим начином учешћа и поступцима подржавате активно учешће сваког детета појединачно и са вршњацима у групи, њихову иницијативу и посвећеност ономе чиме се баве. Деца ће бити посвећена ако имају прилике за учешћем у њима смисленим ситуацијама, ако им омогућавате изборе, прихватате њихове иницијативе и подупирете активно учешће сваког детета.

- **Омогућите деци да праве избор и баве се оним што виде као њима смислено.** На пример, обезбеђујте деци да у мањим групама наставе игру и истраживање које су раније започели, или да покрену нове на основу понуђених разноврсних материјала и средстава (Видети Водич за уређење простора).
- **Подупирите децу у настојању да се одреде и посвете игри и истраживању.** На пример, на почетку дана кратко се укључујете у сваку малу групу, проводите неколико тренутака са сваком групом помажући им да се усмере и да раде заједно.
- **Помозите деци која нису изабрала чиме или немају идеју чиме би се бавила да се укључе.** На пример, помозите деци да се укључе тако што ћете их подсетити чиме су се претходно бавила, или ћете их упутити на доступне материјале, или тако што ћете дати идеје шта би могли истраживати. Помозите деци која воле одређену врсту игре, или воле да експериментишу одређеним материјалима да своје искуство повежу са истраживањем у теми пројекту. Припремите и понудите им нове материјале, пустите да комбинују и питајте „Шта би се десило?...”
- **Укључите се и активно учествујете у некој од група** за коју процените да је вођено учешће васпитача потребно или да својим учешћем може доприносити игри и истраживању.

Пример из праксе: Васпитач након заједничког окупљања и договора са целом групом шта ће се током дана радити обилази мање групе деце и помаже им да се фокусирају на игру и истраживање. Примери илуструју ситуације истраживања и игре у време развијање теме/пројекта „Африка”. Деца истражују значење фигура на мобајлу из Африке који су добили на поклон, да би на основу разумевања шта фигуре на поклоњеном мобајлу симболизују могли да направе свој мобајл (пример васпитача Ане Вујатовић, Наталије Жвеглић и Лидије Латифић).

Неколико деце се одређује да настави прављење плетеница према моделу са видео снимка. Неколико деце игра друштвену игру „Манкала” коју их је претходних дана научила васпитачица.



Једна група деце од природних материјала прави кућицу и декорацију у складу са афричким мотивима



Група деце развија симболичку игру из свакодневног живота који симболизују фигуре на мобајлу



Једна група деце конструише пирамиде, нека деца за светлећим столом праве мотиве из Африке по узору из енциклопедије.



Васпитач се укључује у групу деце која прави мапу Африке, помаже да се одреде размере и направи велика мапа на зиду



У просторној целини за сенке неколико деце се игра драмске игре коју развијају из искуства у истраживању о Африци и прича о пауку Анансију који их „води кроз Африку”, а које им свакодневно читају васпитачи.



- **Учествујте са децом у малој групи и својим учешћем подржавајте сарадњу међу децом и заједнички допринос.** Својим учешћем у малој групи охрабрујете децу да заједнички раде у малим групама које они формирају на основу смисла који налазе у властитом учешћу и доприноса који могу пружити у одређеној групи. Ви као учесник у малој групи упућујете децу да дају идеје, да се надовезују на предлоге једни другима, да се договарају и праве заједничке конструкције, тако да деца малу групу доживе као простор размене и уобличавања идеја и заједничког сазнања. Подстичите их да се узајамно слушају и прате у ономе што заједно раде и то наглашавајте као њихов допринос заједничком истраживању. Кроз ваше учешће у малој групи одржавајте баланс између с једне стране, учешћа као учесника који доприноси заједничком истраживању и охрабрује иницијативу деце, подстиче на узајамно слушање и договарање и, с друге стране, учесника који усмерава и води истраживање и даје упутства.

Пример из праксе: *Деца се радо свакодневно играју у просторној целини за конструисање. Граде мост, користе искуство градње, све спајају, повезују. Да ли може да се направи мост у дворишту, питају се? Помажем да нађемо простор у дворишту. Лука је копао, Јанко се сетио да донесе воду, а Гаго је питао зашто им вода стално нестаје? Баш брзо. Лука додаје да нестаје у земљи. Јанко каже да ће донети више воде, али вода опет нестаје. Ја их питам да ли су били на реци, да ли могу да се сете како изгледа када се уђе у воду, да ли је само земља или има још нешто? Да, каже Лука, има каменчића, сигурно они бране води да нестане. Хајде да пробамо, ја им кажем.*



Да ли то значи да ми дан са децом увек почиње радом у малим групама?

Не и не увек. Уколико деца долазе у различито време омогућите им да се укључују у мале групе, а уколико деца долазе сви у исто време дан ћете започети окупљањем целе групе. Дешава се исто тако да ћете окупити целу групу и ако деца не долазе у исто време, када деца одмах по доласку траже, на пример, да им поново читате омиљену причу, да разговарају са вама о неком узбудљивом догађају у које сте сви учествовали током јучерашњег дана или вас очекује, или да заједно разгледате свеску о теми/пројекту која путује до

њихових породица. Деца која долазе прикључиће се окупљеној целој групи. Неки васпитачи су увели заједничко окупљање и причање приче за крај дана као ритуал пред одлазак деце из вртића.

Да ли то значи да увек морам активно да учествујем у некој групи?

Да. Васпитач који развија програм у складу са „Годинама узлета“ не одржава баланс између активности свог учешћа у активностима које води и неучешћа у активностима које самостално воде деца, а које се у неким програмима називају „слободним активностима“. Васпитач увек учествује у свим ситуацијама и одржава баланс кроз различите начине свог учешћа са децом и поступке који су описани у Основама програма „Године узлета“ и детаљније се представљају у овом приручнику. Посебно се укључујте у групе којима је потребна помоћ и у групе за које делује да нису заинтересовани за тематику која се истражује у теми/пројекту. Тада понудите материјале, средства, којима ћете деци помоћи да повежу своје искуство у игри са тематиком истраживања.

Подржавате заједништво

Својим поступцима и акцијама подржавате развијање заједништва, повезивањем са вртићком заједницом, породицом и локалним физичким и социјалним окружењем. Ви подржавате децу да себе виде као прихваћене учеснике у заједници и да се интегришу у заједницу кроз заједничко учешће.

- **Стварајте прилике за учешће деце из ваше групе у вртићкој заједници.** Идите са децом у посете другим групама и организујте посете других група. Подстичите децу на заједничку игру и истраживање у заједничким просторима унутар вртића и на отвореном у вртићу. Повежите децу различитих узраста и група тако што ћете, на пример, подстицати децу да конструкције које израђују у теми/пројекту изнесу у заједничке просторе да се деца из вртића заједно играју и истражују. Омогућите деци која пишу да помажу млађој деци у писању назива и порука на паноима, или да документују нешто у заједничком истраживању, или да учествују у припремању писаних порука за новопридошлу децу у вртићу. Подстакните децу да буду узор једни другима у односу према млађој или новопридошлој деци, или да буду узор деци у коришћењу алата, опреме, начина заштите адекватном одећом и обућом. Омогућите деци да буду укључена у одговарајућа друштвена дешавања у вртићу, на пример, да прате дешавање када стиже нова опрема и играчке у вртић, или се отвара градилиште, или теку радови и поправке простора и опреме у вртићу, као и кад су у току догађаји којима се деца радују.
- **Ви и деца из ваше групе заједнички истражујте са другим васпитачима и особљем из вртића.** Тражите од других у вртићу помоћ у истраживању, на основу тога што сте проценили да су компетентни за тематику коју деца истражују, или имају искуства везано за тематику истраживања, или им природа посла који обављају у предшколској установи то омогућава.

Пример из праксе: *Са васпитачицама из старије групе истражујемо на тему „Ваздух“ кроз неколико експеримената, а потом смо разговором провоцирале да се деца на основу својих претходних искустава сете пријатних и непријатних мириса у свом окружењу, а затим сам кренула са децом у истраживање околине вртића, где смо лоцирали различите мирисе. Зашто суво лишће и земља под њим имају непријатан мирис? Одакле цвећу мирис и боје?*



По повратку у вртић, тражили смо одговоре у књигама и на интернету. (Пример Снежане Мирић, васпитача у четворочасовном програму у години пред полазак у школу, из вртића „Бамби“, ПУ „Дечја радост“, Панчево)

- **Позивајте учеснике из локалне заједнице.** Обраћајте се онима који су компетентни да помогну деци у проширивању искуства и разумевању тематике истраживања којом се деца баве. Кроз њихово учешће усмеравајте их да деци аутентично помогну како да нешто ураде, креативно осмисле, или да са децом отворе нова питања и тако прошире започето истраживање.

Пример из праксе: *Истражујући о мостовима, у пројекту „Мост“, стигли смо до моста на Морави који је близу нашег вртића, посматрали смо га, шетали по њему са једне на другу обалу, разговарали о материјалу од којег је направљен, гледали колико има стубова. Деца су се питала како су направљени стубови.*

Васпитач: И ја бих волела више да сазнам о томе.

Позвали смо Снежу која је грађевински инжењер, ради на пројектовању, зна како се прави мост и може да нам објасни како се граде стубови у води. Васпитач предлаже: Хајде да направимо стубове за наш мост, а Снежка може да нам помогне јер је стручњак за мостове.



- **Организујте учешће деце у широј заједници изван вртића.** Омогућите деци да заједно ураде нешто са различитим стручњацима из локалне заједнице, уметницима, ученицима школа или волонтерима, а што је везано за истраживање којим се деца баве, или се односи на учешће кроз које деца са другим учесницима деле заједничка искуства. То су на пример, заједничке акције (солидарне акције, акције ради очувања животног окружења, промовисања реалног програма у вртићу...), или заједнички симболички простори (уметничке изложбе, промоција науке, архитектуре, фестивал игре, сајам или размена књига,...).

Пример из праксе: *Сазнали смо од планинара да ПД „Каблар“ са којима сарађујемо, слави свој дан тако што планинари организују успон на Каблар, па су и нас позвали да им се придружимо.*



- **Стварајте прилике за заједничко учешће деце у групи и њихових породица.** Стварајте ситуације у којима деца и њихове породице деле заједничка искуства и у којима је учешће родитеља смислено.

Пример из праксе: *У пројекту „Планина“ понудили смо панел „Пронађи место на планини“: У једном делу собе почели смо израду једне инсталације коју смо назвали „Овчар и Каблар“. Конструисали смо је заједно, а родитељи су слали породичне фотографије са планине, па смо их лепили и тако дорађивали нашу инсталацију која је била део процеса током нашег истраживања. То је постало омиљено место за игру већини деце, па су почели да доносе играчке и друге материјале и на тај начин проширивали своју игру.*



Како учествовати у локалној заједници без приредбе?!

Ви осмишљавате начине како деца у догађајима у локалној заједници могу бити активни учесници (а не они који забављају одрасле), чији се допринос препознаје и даље се може развијати (а не понављати на исти начин) у заједничком животу учесника једне заједнице. Размислите како ћете омогућити деци да учествују и осете да доприносе, а да при томе не правите или купујете костиме за маскирање, или да не увежбавате тачку за наступ. Припремите на пример, лифлете о програму у вашем вртићу, укључите се у изложбу са уметницима из вашег краја, или са децом из основне школе и заједно са њима изложите дечје радове и оригиналне продукте које сте израдили заједно са децом кроз истраживање одређене тематике а којима се могу учесници изложбе играти и истраживати, одштампајте постере које сте израдили заједно са децом о вашем вртићу, о програму који развијате са децом, или припремите брошуре како се ви у вртићу бавите и приступате некој теми која је релевантна за одређени догађај у локалној заједници.

Да ли је позивање родитеља деце на учешће исто што и задавање задатака родитељима да они нешто праве и доносе у вртић?

Није. Поново прочитајте у Основама програма „Године узлета” како изгледа програм заснован на партнерству са породицом и како васпитач развија партнерство са породицом. Избегавајте да наводите квази разлоге, на пример, „родитељи су пожелели да нам направе”, јер приступом и тврђењем да вам све праве и доносе родитељи умањујете своју улогу професионалца. Родитељи ће учествовати на начин који је смислен њиховом детету и на начин којим се од њих не захтевају додатни услови које они иначе немају у породичном животу.

Подржавате учење кроз игру и истраживање

Својим поступцима и начинима учешћа подржавате учење деце кроз игру/истраживање повезивањем са претходним и/или непосредним искуством деце, обезбеђивањем разноврсних доживљаја, богатог аутентично искуства, што чини основ за њихово истраживање, стицање знања и продубљивање разумевања себе и света.

- **Проширујте учење проширивањем истраживања.** Усмерите се у вашим поступцима на питање како да проширујете процес истраживања. Питајте се „*шта се све може истраживати у вези одређене тематике, шта све деца могу у вези одређене проблематике радити на другачији начин*”. Предлажите деци што више алтернатива за истраживање, тражите од деце што више различитих идеја, а не понављање једног истог продукта или решења. Омогућите деци да се играју и истражују помоћу различитих техничких уређаја (пројектора, графоскопа, микроскопа, диктафона,..), чији ефекти подстичу доживљај зачудности, подстакните децу да креативно комбинују различите предмете и симболе и да истражују формате и обрасце који настају њиховим комбиновањем.

Пример из праксе: Васпитачи у оквиру пројекта „У круг”, након истраживања облика круга кроз реалне предмете, практичну манипулацију кружним облицима и кроз ликовни израз, уносе материјал од којег деца праве кругове и кружну конструкцију. Манипулишући спојеним круговима, деца уживају и експериментишу игром светлосних зрака.



Пример васпитача Јане Стрехарски и Јасмине Ковач, дечји вртић „Селенча”, ПУ „Колибри”, Бач

- Стварајте прилике за стваралаштво и креативност кроз истраживање.** Стварајте прилике деци за разноврсне доживљаје, за богата и разнолика искуства из којих деца могу развијати идеје, суочавајте децу са неочекиваним и подстичете њихову упитаност, нудите увек више различитих предлога као могућности за истраживање. Стварајте прилике и омогућите деци да уживају у испробавању и истраживању различитих материјала (богате и разнолике текстуре, структуре, облике, величине); да имају доживљај на основу уметничког дела или научног открића, да посматрају и слушају различите одрасле и децу који стварају уметност (драмску, ликовну, музичку, плесну,...) и да истражују и опробавају се у различитим уметничким изразима и заједничким оригиналним конструкцијама.

Пример из праксе: У пројекту „Метролошка лабораторија” васпитачи су подстакли децу да осмисле разне инструменте за мерење истражујући како све и чиме можемо мерити (Пример васпитача Бојане Павловић и Јелене Момчиловић, дечји вртић „Земунски бисер”)



- **Разговарајте са децом о идејама за истраживање окупљањем целе групе на почетку или током дана.** Подстакните децу на размишљање вашим питањима. Охрабрујте децу да поделе идеје и предлоге са децом у групи и да што више говоре о оном што раде и што запажају, да описују, предвиђају, објашњавају, да повежу неки свој претходни доживљај или искуство везано за тематику истраживања. Питајте их („Чег се сећате? Шта се десило кад сте то пробали? Шта сте приметили?“), или се вратите на неку идеју коју су деца имала раније, на пример, „Кад сте рекли да покријемо башту најлоном преко зиме...“. Посветите пажњу спонтаним коментарима и питањима ма које деца упућују једни другима. Подстакните децу на упитаност и доживљај тако што ћете им ви показати и приближити различите изворе сазнања и продукте из различитих подручја људског стваралаштва.
- **Омогућите деци да уче целим телом и покретом.** Заједно са децом истражујте сваки вид кретања и равнотеже као што су, трачање, скакање, пењање, провлачење, котрљање, различити положаји тела у простору и просторна оријентација тела. Омогућавајте деци да активно истражују своју околин у целим телом, да разумевају околин у чулима и мишићима и да целим телом, као великим усклађеним рецептором, развијају, „осећај самога себе“. Што више омогућавају деци да се крећу и да буду на отвореном - више ће учити. Све графичке шеме које деца развијају најпре су садржане у њиховом покрету (линија, круг, спирала, ...).

Пример из праксе: Деца користећи различите просторне целине у дворишту проналазе инспирацију, комбинују материјале и спајају их у заједничку игру. Сарадњом, заједничким промишљањем развијају идеје и спроводе своје мисли у дела. Игра на пауковој мрежи омогућава деци да дају свој допринос у стварању заједничког простора који за децу има различите намене: скривалица, место зачудности, изложбени простор... Такође, уживају у играма у „прљавој“ кухињи у дворишту заједно са свим васпитним групама у овом објекту. Овако осмишљено двориште је створило прилике за учешће деце, као и сарадњу и међувршњачко учење за децу различитих узраста (пример стручног сарадника Ане Бешењи и васпитача Ваван Стеванке, Јовановић Мирјане, Калезић Верице и Стојичић Драгославе из ПУ „Плави чуперак“, Тител)



- **Проширујте сазнање и искуства деце коришћењем различитих начина симболичког изражавања.** Истакните у први план различито разумевање и изражавање значења које деца откривају у појавама, предметима, догађајима, за разлику од преношења и запамћивања истих чињеница о тим појавама предметима и догађајима. Покажите деци да њиховим различитим начинима изражавања откривају различите начине тумачења и представљања света и да откривају много начина на које он може истражити. Подстичите децу да кроз симболичке језике као што су музика, драма, ликовни израз, говор, покрет, граде разумевање, изражавају и комуницирају то разумевање са другима. Не заборавите да писменост не значи умети писати слова и читати, него комуницирати значења различитим симболичким језицима и у различите сврхе!

Пример из праксе: Васпитач у пројекту „Мост” подстиче децу да уз помоћ пројектора израђују цртеж моста а затим цртеж и значење појма мост стављају у различите контексте (везу између две обале, планина, кућа, деце..)



- Повезујте писменост деце са оним што деца раде и доживљавају.** Развијање ране писмености не ограничавајте на одређено време у току дана, нити искључиво на одређени узраст деце пред полазак у школу. Рана писменост се развија током целог периода предшколског васпитања и образовања и не своди се на обучавање за писање слова и читање или издвојене вежбе развијања графомоторике. Подстичете писменост у животно практичним ситуацијама, у игри и планираним ситуацијама учења, у свакој ситуацији у којој је коришћење писмености има сврху. На пример, „математизујте” ситуације дневне рутине као што је обедовање (веће или мање...) или ритуал уписивања присуства (стављање знака поред имена и упоређивање да ли је више деце присутно или одсутно), или ситуације игре са правилима (упоређивање растојања до ког ће деца добацити авион од папира или померити фигуру за одређени број поља, или игре померања коцкица).

Пример из праксе: У оквиру теме /пројекта „Елементи“ деца су са васпитачима конструисали „Атомску игру“ (Пример васпитача Бојане Кузмановић и Биљане Кнежев из дечјег вртића „Земунски бисер“).



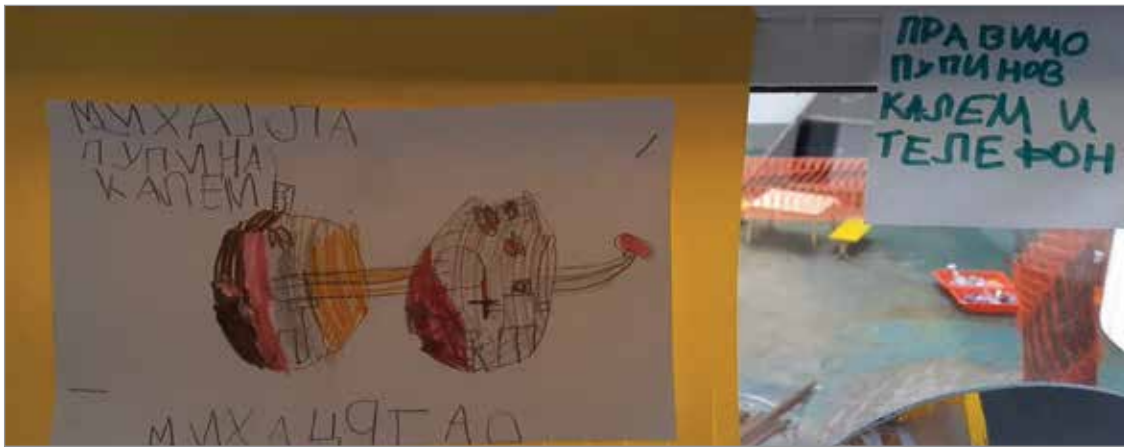
Кроз писменост подстичете развијање графо шема, као што су на пример:

- ✓ *једноставне линије и мреже* (понављање, повезивање и укрштање хоризонталних и вертикалних линија, цртање и позиционирања мреже на површини, ређање у редове, цртање облика који настају у мрежи као што су квадрати и правоугаоници);
- ✓ *модификоване и затворене линије* (изломљене линије, спајање тачака у дијагонале, промена положаја линије и цртање кружница, спирала,...);
- ✓ *фигуративне шеме* (мапирање, скицирање тродимензионалних елемената из различитих перспектива, спајање тачака и линија под углом,...).

Ви подстичете децу да графо шеме развијају у ситуацијама у којима препознају сврху њиховог коришћења. Повежите различита искуства која деца стичу током дана са развијањем ране писмености деце, како би деца разумевала и прихватила писменост као део свакодневног живота. То су ситуације прављење календара, прављење графикона, прављење мапа, израда шема, записивања назива испод фотографије уметничког дела или техничког достигнућа, записивање кратког коментара неког доживљаја, коришћења ознака и симбола из различитих научних подручја, кратког описа процеса истраживања, писање упутства како да се нешто уради, записивање питања и порука, скицирање конструкција, цртање полигона, записивање правила, писање назива почетних и процесних панова, или на пример, припремање брошура о теми/пројекту, припремање флајера за новопридошлу децу у вртић.

Пример из праксе: Бавећи се истраживањем како су настала открића и шта деца и васпитачи могу открити у оквиру теме/пројекта „Срели су се великани“, васпитачи су помагали деци да конструирају „Пупинов калем“ и да откривају и тумаче како ради телефон (Пример васпитача Бојане Кузмановић и Биљане Кнежев из дечјег вртића „Земунски бисер“)





Радни листови, да или не?

Радни листови који су опште присутни у нашим вртићима последњих деценија заправо су модел преузет из школе: радни листови су пратећи део уџбеника осмишљен као материјал у коме деца решавају низ задатака из појединог предмета. Слично томе, постојећа понуда радних листова за вртић су збирке задатака за децу одређеног узраста, најчешће везане за поједину образовну област (развој говора, почетне математичке појмове, упознавање околине) или микс садржаја из више образовних области под једним називом.

Овакав модел радних листова:

1. није примерен начину на који уче деца предшколског узраста:

Деца уче...	...а радни листови обликују учење као
Кроз богато и разноврсно искуство и непосредно учешће	Деконтекстуализовано – издвојени сегменти знања неповезани са стварним дешавањима у којима учествују
Свим чулима и целим телом	Оловка-папир рад за столом усмерен на когнитивни план
Кроз игру и истраживање	Пасивно примање информација и решавање задатака са само једним тачним решењем
Кроз заједничко учешће и допринос	Индивидуални процес
Кроз различите начине изражавања	Обележавање, испуњавање бојом, повезивање линијом

2. није примерен својим садржајем и начинима обраде садржаја:

- уноси конфузију јер је са једне стране усмерен на увођење деце у свет сазнања, дакле научно мишљење, а истовремено обликује антропоморфно сагледавање природних појава, бића и појмова кроз садржаје и илустрације, на пример животиње обучене као људи који говоре, објашњавање зиме дрвећем које се увија у шалове, облака који плаче и слично. Конфузија проистиче и из коришћења различитих жанрова за разумевање природних појава (на пример поезије).

- фокусирани су на унапред дефинисане садржаје сведене на овладавање фактичким знањима према образовним областима, а не на грађење разумевања.

Програм предшколског образовања је усмерен на развијање различитих врста писмености (језичке, математичке, научне) и развијање различитих начина симболичког репрезентовања и коришћења различитих симбола репрезентације али пре свега сагледавањем и разумевањем сврхе и функције писмености. (Детаљније о кључним образовним компетенцијама и како се оне развијају у предшколском програму видети у Основама програма).

Због тога је одговор на питање да ли користити радне листове, свакако позитиван, али са другачијим разумевањем шта је радни лист. Радни лист је, како сам назив каже, самостални лист папира већег или мањег формата који нам омогућава графичко представљање употребом различитих симбола (шема, мапа, графичких симбола - различитих знакова,...) података који су нам неопходни и у функцији су онога чиме се деца баве и шта истражују (Погледати примере радних листова у теми/пројекту у наредном поглављу). Овакав радни лист планира и израђује васпитач, или васпитач и деца заједно или и сама деца старијег узраста према потреби проистеклој из онога чиме се баве.

- **Моделујте коришћење различитих врста писмености.** Ви читањем, записивањем и бележењем показујете везу између оног што радите, говорите и означавате симболима (нпр. од читања књижевних текстова до читања упутстава за коришћење одређених апарата и техника, читањем назива улица, установа, етикета на амбалажи, тумачењем логоа, прављењем подсетника; уцртавањем путања на мапи истраживања у теми/пројекту; скицирањем неке конструкције; пописивањем релатива који су вам потребни у истраживању, израдом и коришћењем шема, израдом радног листића, прављењем фотографија, коришћењем илустрација,...). Подстичете доживљај и обогаћујете сазнање деце када читате деци (бајке, басне, путописне приче, фантастику, белетристику) изнова разне омиљене приче и књиге. Тако моделује деци шта значи бити читалац, користити говор на креативан начин и развијати језичко стваралаштво, јер деца постају „читаоци” много пре него што почну да читају. Читајте са децом сваког дана у различитим ситуацијама, нпр. рутинама пред одмор, или као ритуал уживања у причи које деца бирају и моделује везу између читања и вођења аутентичног разговора, као што је повезивање са личним искуством, маштањем, запитаношћу.
- **Истражујете са децом на различитим местима у локалном окружењу.** Изведите децу напоље на отворени простор и у различите установе у окружењу да истражују аутентични свет. Омогућите деци да у локалном окружењу стичу сазнања и искуства о природним и културолошким карактеристикама окружења у ком одрастају и да разумеју њихов значај за живот људи. Упућујте их да уочавају разноврсност животног окружења, као и релевантност места на којем истражујете (да на том месту можете открити оно што вас занима у истраживању).

Пример из праксе:

Припреме за планинарење су завршене и дошло је време да позовемо, родитеље да нам се придруже и кренули смо од брда које је близу нашег вртића. Љубић брдо је било наш први освојен врх, висине 500 метара. Шта видиш кад се попнеш на брдо Љубић? Деца су наводила различита места: види се Овчар; види се цео Чачак и река; види се мост; види се моја зграда; види се како се спушта магла; види се моја бака Јока;... (Из белешке васпитача)



Дигиталне технологије су добар слуга а лош господар

Нема сумње да су дигиталне технологије опште присутне и да драстично мењају животе и нас и деце, као што нема сумње да су неопходне и вишеструко корисне у вашем раду. Али, оне истовремено покрећу дилему да ли и како укључити ДТ у непосредни рад са децом. У тражењу одговора водиља треба да нам буде оно што је сигурно и што потврђују истраживања у савременој науци. А резултати истраживања у неуро наукама потврђују оно што смо ми као предшколци одувек знали - да деца на предшколском узрасту уче кроз истраживање целим телом и свим чулима и кроз заједничко учешће са другом децом и одраслима.

Због тога, добро промислите пре него што укључите компјутер или неку од других дигиталних технологија у рад са децом:

- Да ли она заиста омогућава нешто што НЕ БИСТЕ могли да постигнете исто или чак боље без њеног коришћења?
- Подсетите се циљева подршке добробити деце „сада и овде” датих у Основама програма „Године узлета” (страна 18 и 19). Да ли и како тачно одабрана ДТ проширује или појачава реализацију неког од тих циљева или је у супротности са њима?
- Да ли је употреба ДТ повезана и проистиче из онога чиме се деца конкретно баве?
- Да ли употреба ДТ подржава игру и интеракције међу децом?
- Како обезбеђујете да деца користе ДТ на начин којим се проширују и продубљују њихова знања и умења?
- Да ли постављате јасне границе изложености дигиталним екранима тако да они не почну да доминирају животом у групи?
- Како можете да допринесете да деца не постају зависна од екрана и да их то не одвлачи од реалних ситуација практичног делања кроз игру и истраживање и у вртићи и у породици?
- Активно усмеравајте дечје учешће и учење пре, током и након сваке ситуације коришћења ДТ
- Помозите родитељима да са децом проводе време „ослобођено екрана”, посвећено креативној игри унутра и напољу и да буду упознати са значајем игре у учењу и развоју. Дајте им конкретне идеје како да проводе квалитетно време са децом и да разумеју да је за свако даље учење деце деци важно причати, читати и играти се са њима. Деци су потребне прилике за креативне практичне манипулације, физичку активност и размене са другом децом и одраслима, контакт са природом и могућности истраживања света око себе.

Ево седам препоручених принципа када су у питању деца и дигиталне технологије:

1. „Успорите мало”: уважавајте детињство и право деце да буду деца
2. Главно је развијање културе употребе технологија (као етике у акцији), техничке вештине су споредне
3. На првом месту су односи са стварним светом
4. Технологије нису неминовност нити наша судбина: ми смо ти који имамо избор да ли ћемо их и како користити
5. Избор подразумева ограничења и могућност рећи „не”
6. Да би сте подучавали друге технолошкој писмености, морате сами постати технолошки писмени
7. Поштујте принцип предострожности: када је нешто неизвесно (као што су неизвесни крајњи ефекти употребе дигиталних технологија на раним узрастима), бити опрезан не може бити погрешно

- **Заједно са децом разговарајте о игри коју су започели у мањој групи и планирајте са њима.** На пример, разговарајте са децом о простору у ком се играју, или о њиховој игри на отвореном, питајте их шта им је потребно од материјала за наставак игре, како нешто што су направили у игри може да се сачува. Кажите деци шта сте уочили у интеракцијама у њиховој игри као и о улогама и правилима које развијају у игри, или разговарајте са децом где поставити неку конструкцију насталу у њиховој игри тако да буде доступна и другој деци у вртићу. У разговору о игри подстакните децу да међусобно разговарају о игри и да планирају.

Пример из праксе:

У овом простору деца могу да уживају у игри водом и песком комбинујући различите материјале као што су цеви, посуде, црева за воду, посуде, бокали, левци и чаше. Испробавањем различитих могућности њихове употребе, договарањем, предвиђањем и замишљањем дају нови смисао игри.

Коментар детета:

„Забавно је, свиђају ми се цеви. Држао сам црево да не испушта воду и ишла је вода код Николе, а он је воду спуштао у лавиринт.”

(Пример стручног сарадника Ане Бешењи и васпитача Јелене Кодру и Викторије Дринић, ПУ „Плави чуперак”, Тител)



- Ви сте узор као истраживач.** Деца ће истраживати ако виде да ви истражујете, да сте истински упитани, да показујете радозналост и спремност да размишљате о стварима на другачији начин од стереотипног и да се у истраживању упуштате у неизвесно. Узор сте деци као истраживач када са њима истражујете различите изворе сазнања, различите материјале и алате, када сте радознали, показујете оно шта сте ви открили везано за истраживање које је у току и дајете предлоге деци како се истраживање може настављати. Као истраживач, у свим ситуацијама изнесите своја запажања и постављајте питања о ономе што радите и уочавате, предложете идеје и са децом заједно истражујете.

Пример из праксе: У пројекту „Метролошка лабораторија“ васпитачи су претходно истражили значење и функционисање анемометра да би подстакли децу да праве заједнички анемометар (Пример васпитача Бојане Павловић и Јелене Момчиловић из вртића „Земунски бисер“)



- Моделујте учешће у заједничкој игри са децом.** Покажите својим примером да је у заједничкој игри важно бити маштовити саиграч. У заједничкој игри моделујете деци како да се играју заједно, маштају, договарају се и налазе различита решења. Преузмите у игри одређену улогу, настојте да кроз своју улогу у игри пратите сценарио игре који су деца замислила и да кроз своју улогу заступате етичке вредности (праведност, солидарност, помоћ,...).

Пример из праксе: У оквиру пројекта „Камповање“ ставила сам шатор на терасу а деца су почела да додају сто, пањиће, да праве „роштиљ“, да доносе разно посуђе. Лука је рекао да ће да направе камп и да је он ту главни кампер и питао ме је како се зове то кад си главни у кампу. Рекла сам можда управник или директор кампа. А шта би ја могла да будем питала сам. Лука: „Можеш кампер који доноси дрва и ложи ватру“. „Добро“, рекла сам. Ево донела сам дрва за ватру, али мислим да је на тераси опасно правити роштиљ, можда да изаберемо неко сигурније место.... Игра се наставља и сутра, али у дворишту. Понели смо шатор, додали вреће за спавање, а главни кампер Лука каже да можемо да тражимо место где ће да се ложи ватра. Васпитачица: „Да, хајде да пронађемо. Не сме да буде близу гране од дрвета, јер може да је запали“.



- Дајте потребне инструкције и упутства деци.** Правите са децом претходне договоре везано за конкретну ситуацију за коју им дајете упутства, или им упутства дајете на лицу места, вербално или показивањем. На пример, „Продавница у коју идемо има много ствари које се могу поломити, оборити”, или, „Улазимо у музеј, овде се прича тихо и не додирују се предмети, идемо да потражимо кустоса и покажемо мобајл а онда ћемо питати све што смо припремили”. Деци дајте инструкције, на пример, о корацима у некој вођеној игри, или редоследу радњи у неком поступку, или када показујете деци како да користе одређене апарате, справе и алате.

Пример из праксе: *Васпитач: Фото апарат држим у руци, али да бих била сигурна да ми неће испати користим овај део/канапчић/као наруквицу. Затим укључим /показујем то место/а када одлучим шта ћу да фотографишем притегнем друго дугме /показујем које/.*

Теодора: Могу ли сада да пробам?

Васпитач: Наравно, а када ти завршиш покажи Ивони како се користи. А када обе завршите са фотографисањем, вратите фотоапарат на његово место. (Из белешке васпитача)



Зашто је важно да је васпитач истраживач?!

Прво, да бисте подстакли и развијали истраживање са децом, ви морате истраживати могућности, идеје, различите изворе сазнања, јер ће истраживање са децом трајати онолико колико ви будете истраживали и имали креативне идеје које ће децу подстицати да истражују. Друго, ви сте узор деци. Деца ће опонашати све што говорите и много више оно што радите. Кад је васпитач истражује, истражују и деца коју води.

Научне појмове и математику представити деци на „занимљив” начин?

Немојте деци чинити „занимљивим” математичке процесе или научне појмове тако да ви правите драмске сценарије или да певате песме о томе, јер ће деци одвући пажњу то што глумите и певате, а неће разумети да се бавите научним појмом и математичким односима. Обезбедите материјале деци да истражују, подстакните доживљај и искуство деце које ће повезати са научним појмом и учите их да освешћују однос између спонтаног искуства и научног појма. Питајте их на пример: „Да ли ће нам бити довољно велика кутија да спакујемо играчке? Да ли нам треба додатни простор за пано? Кад сте на љуљашци шта морте да урадите да се заљуљате више? Зашто нам се глина стално суши?...”.

Подржавате допринос

Својим поступцима, идејама и акцијама подржавате допринос детета, заједнички допринос вас и деце, деце и родитеља тако што чините видљивим процесе учешћа у различитим ситуацијама делања и видљивим процес истраживања кроз панеле, паное и инсталације као и продукте који у том процесу настају и омогућавају и подстичете децу да то „заједничко наслеђе“ и „заједничко место“ користе као прилике за игру и нова истраживања.

- **Охрабрујте децу да документују оно што уочавају и раде.** Подстичете децу да забележе оно што им је занимљиво, оно што открију током игре и истраживања. Тражите од деце да документују њихова запажања и идеје у истраживању и игри и учите их да су њихова запажања и идеје важни, да тиме допринесе проширивању истраживања. Подстичете децу да праве подсетнике, кратке планове или скице нечега што су креирали у игри, или у животно практичној и планираној ситуацији учења и да тако учине видљивим неко решење или продукт себи и другима.
- **Правите фотографије и кратке видео снимке.** Представите кроз фотографије и видео снимке процес истраживања и истакните суштину онога што су деца доживела, истражила и конструисала као синтезу искустава и њихов заједнички допринос. Омогућите деци да фотографишу и снимају и тако комбинујте вашу и дечју перспективу којима представљате оно што заједно препознајете као допринос. Правите фотографије заједништва у односима међу децом и заједничког учешћа деце у рутинама, ритуалима у аутентичним ситуацијама и игри и поставите их на панеле у различитим просторним целинама.
- **Израђујте са децом заједничке конструкције које постају део простора собе или заједничких простора и су доступне другима.** Помозите деци да праве заједничке конструкције и истакните значај заједничког доприноса. Препустите деци, без задавања шаблона, да изразе своју идеју, а ви дајте заједничкој конструкцији финалну форму и обликујте је као целину која има свој смисао и естетику. Започните заједничку конструкцију на основу дечјих идеја, маште и креација, а на вама је да успоставите хармонију њихових идеја и креација у обликовању заједничке конструкције.

Пример из праксе: У пројекту „Звук“ васпитачи су са децом правили конструкцију за преношење звука у дворишту вртића. Прво су заједно седели у дворишту и планирали где да поставе конструкцију, радили заједно са мајсторима и другим васпитачима, затим су бојили конструкцију различитим бојама да би се разликовала свака линија којом се звук креће. Сва деца у вртићу су се играла. (Пример васпитача Бојане Павловић и Бојане Кузмановић, дечји вртић „Земунски бисер“)



- **Креирајте заједно са децом паное и панеле.** Постављајте на велике површине, (почетне, процесне паное и панеле) фотографије, цртеже, скице, белешке неких ситуација и продуката из истраживања. Користите паное и панеле као заједничке површине не само за излагање, него и као „заједничко место” за разговор са децом о току истраживања и о ономе што је деци важно да се нађе на паноу или панелу као допринос заједничком истраживању. Усмеравајте децу да паное и панеле користе као ослонац када другима представљају истраживање којим се баве или када представљају неко проживљено искуство.

Пример из праксе: У пројекту „Метролошка лабораторија” деца и васпитачи заједно креирају панел „Календар наших недељних активности” са називима дана у недељи и приказом деце шта раде и чиме се баве сваког дана у недељи. (Пример васпитача Бојане Павловић и Јелене Момчиловић, дечји вртић „Земунски бисер”)



У пројекту „Атлас” деца праве процесни пано „Ја сам становник Земље” и постављају га у ходнику вртића са позивом деци из вртића да оставе своје поруке (пример васпитача Бојане Кузмановић и Бијане Кнежев, дечји вртић „Земунски бисер”)



- **Разгледајте са децом фотографије, цртеже, мапе, белешке и подстичете децу на „креативну визуализацију”.** Разгледајте документовано и разговарајте са децом, питајте их да дају идеје „шта би још могло”. Подстичите их да размишљају и разговарају са другом децом о њиховим искуствима, да препознају у томе сопствени допринос и да причају о себи и другима као истраживачима који заједно планирају истраживање.

Пример из праксе: Мапа „Где све истражујемо” је била један од начина како смо децу укључили у документовање процеса учења и покренули њихове идеје где још можемо истраживати



- **Правите са децом збирке, колекције, албуме, новине.** Позовите децу да скупљају разне предмете, мале фигуре за игру, плодове из природе, рестлове, фотографије и исечке из новина и да их класификују у збирке, колекције, албуме. Сакупљајте заједно са децом, разгледајте и разговарајте о вашим заједничким колекцијама, правите периодичне новине са децом у којима ћете представити како живи ваша група и настојте да деца осете и виде да доприносе заједничком живљењу.

Пример из праксе: У заједничком простору, уз помоћ родитеља скупљамо рестлове. Са децом смо разговарали како то да обележимо и напишемо, шта скупљамо. Јана и Ивона, често долазе да провере да ли има нешто ново што могу да користе за игру.



Како да правим збирке и колекције са децом кад немамо довољно материјала?!

Материјали, односно рестлови које користите у вртићу се углавном не купују. Прикупљајте их ви и деца као рестлове које налазите у окружењу, налазе деца и њихове породице код куће, ви налазите са децом у природи, исецате из старих часописа, добијате их као распарчани материјал или амбалажу из разних производних и продајних фирми или установа, на основу споразума о донирању који склапа ваша предшколска установа.

Како сличну тематику истражујемо са децом различитих узраста

Слична тематика истраживања на различите се начине конкретизује са децом различитог узраста, узимајући у обзир специфичности потенцијала појединих узраста. У овом поглављу ћемо управо приказати како су сличну тематику, као што је тематика боје, покрета и грађевине, развијале сестре васпитачи са децом јасленог узраста и васпитачи са децом старијег узраста, посебно у години пред полазак у школу.

Продубљивање тематике истраживања планира и омогућава васпитач. Ви продубљујете истраживање тематике тако што истовремено сами истражујете како би проширили своја сазнања о датој тематици и дошли до различитих идеја и тако што истражујете заједно са децом³².

- **Истражујете ради проширивања својих сазнања и идеја.** Ви истражујете различите изворе да проширите ваше идеје и сазнања. Да бисте продубљивали истраживање са децом потребно је да ви пронађете што више идеја за истраживање и што више извора сазнања који ће вама обезбедити да ви сазнате више о тематици коју истражујете. Истражујете и употпуњујете своја сазнања, идеје и личну упитаност све док траје истраживање са децом. Ви истражујете које све материјале, средства, садржаје, можете понудити деци да бисте проширивали истраживање. С обзиром на узраст деце, фокус вашег истраживања биће различит. Са децом јасленог узраста и млађом децом вртићког узраста фокус ћете ставити на претраживање идеја и материјала којима подстичете чулна искуства и истраживање телом. Са старијом децом фокус ћете, поред идеја за истраживање чулима и телом, усмерити на идеје којима подстичете различито разумевање значења и различите начине симболичког изражавања.
- **Истражујете заједно са децом.** У истраживању са децом ви користите различите поступке да продубљујете истраживање. Ви сте ко-истраживач са децом и кључни покретач истраживања. Ви уносите материјале и средства за игру и истраживање, креирате игре са децом и средства за игру, читате са децом, учествујете у креирању заједничких продуката, подстичете симболичко изражавање доживљаја и сазнања, приближавате деци научна, техничка, уметничка достигнућа. Кроз истраживање, водите децу на различита места и укључујете различите учеснике да истражују са децом.

Напомена: У примерима који следе приказани начини продубљивања истраживања сваке од тематика не прати увек хронолошки ток развијања теме/пројекта већ поступке које васпитач користи за развијање истраживања.

³² Детаљније у Водичу за развијање теме/пројекта са децом

Тематика истраживања боје у пројектима „Поглед у боје” (узраст 20-36 месеци) и „Пикадо - Кандински” (4,5-6 година)

Тема/пројекат „Поглед у боје”

ПУ „Др Сима Милошевић”, дечји вртић „Земунски бисер”
јаслена група узраста 20- 36 месеци

Медицинске сестре васпитачи: Јасна Орелј, Марија Јовановић и Наташа Лакић

Повод за покретање пројекта „Поглед у боје” била је ситуација у којој је дечак из групе узео плексиглас у боји, гледао кроз њега и говорио “Видим све плаво”. Друга деца су узимала плексиглас плоче других боја, стављала на прозорско стакло и гледала кроз њих.

Васпитач истражује да би проширио своја сазнања и идеје

Васпитачи:

- ✓ На интернету траже идеје за материјале које могу унети и шта од њих могу направити (на пример <https://www.pinterest.com/pin/555279829068178073/>)
- ✓ Разговарају и претражују шта имају од рестлова а да се може употребити за проширивање истраживања боја
- ✓ Договарају се и обраћају се колегиници за коју знају да се у близину њеног становања производе пластичне вреће да им донесе рестлове
- ✓ На сајту <https://festivalnauke.org/> проналазе експерименте са бојама
- ✓ На интернету истражују уметничке слике Кандинског и праве избор оних које ће узети као инспирацију деци за сликање (на пример https://www.youtube.com/watch?v=4nZ_qkeffY4)
- ✓ Разговарају, размењују материјале и идеје за активности са васпитачима и медицинским сестрама васпитачима из целог вртића

Васпитач истражује заједно са децом

- **Користи техничка средства да подстакне доживљај и упитаност деце**
Васпитачи су унели графоскоп у собу и понудили деци разне облике са фолијом у боји да их уклапају и играју се одразом на зиду.



- **Прави средства за игру и истраживање боја**
Васпитачи су направили лупе од фолија у боји и играли се са децом „видим те ...”. Квадратне плочице су облепили колажом у боји и показале деци како се игра „Окрени боју” (дотакнеш квадрат дланом, он се подигне и окрене на другу страну која је друге боје).



- **Уноси материјале /рестлове и прати како их деца истражују**

Рестлове од најлона које су васпитачи понудили деци, деца су гужвала, прекривала преко лица, стављала на прозорско стакло и гледала кроз њих, провлачили их кроз пластичне калемове.



- **Прави инсталације за собу и покреће игру за истраживање боја**

Васпитачи су поставили велике комаде фолија у боји и понудили су деци за игру разне конструкто-ре истих боја и велике картонске кутије које су претходно облепили истим бојама као фолије.



- **Истражује са децом шта се дешава са бојама у различитим супстанцама**

Васпитачи су са децом скупљали и бојили снег. Када се снег отопио васпитачи су помагали деци да сипају обојену воду у пластичне флаше.



Да би открили како се боје мешају васпитачи и деца су заједно изводили експеримент и правили су са децом креде од гипса, воде и темпере.



- **Истражује са децом шта они могу са бојама на различитим подлогама**

Васпитачи су понудили деци папире великог формата и флаше у које су деца сипала боју од обоје-ног и отопљеног снега и показали деци како могу да сликају.



Од пластичних флаша васпитачи су издвојили доњи део и понудили деци маркере да их обоје а бели пластични котур да осликају отискивањем дланова.



- **Користи примере из уметности као подстицај за истраживање**

Преко пројектора васпитачи су показали деци слике уметника Василија Кандинског.

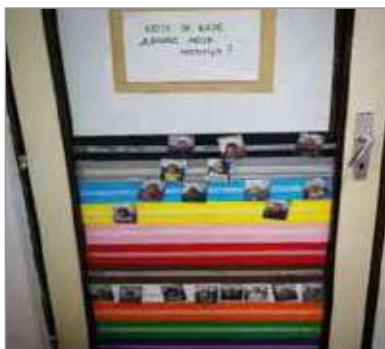


Реплике дела Василија Кандинског су поставили на зид, разговарали са децом на шта их подсећају и припремили деци да на основу њих сликају своја дела. Дечје радове су пластифицирали и поставили као панел заједно са репликама слика Кандинског.



- **Подстиче препознавање и именоване боја у свакодневним животним ситуацијама**

Васпитачи су направили од самолепљивог колажа траке на вратима собе. Свако јутро деца су заједно са родитељима проналазила себе на фотографији и стављала своју фотографију на боју мајице коју су тог дана обукли и именовали су ту боју. То је постао јутарњи ритуал групе.



- **Креира са децом заједничке инсталације за собу**

Васпитачи су обезбедили разне чепове у боји које су дали деци да нижу и правили су заједничку завесу боја.



- **Креира инсталације за игру и истраживање у заједничким просторима**

Да би откривали са децом како боје могу да се крећу, васпитачи су правили инсталације од кругова које су поставили у холу вртића да сви у вртићу могу да се играју.



Обојена дна флаша васпитачи су спојили у велики калеидоскоп и поставили у холу вртића, тако да сва деца и родитељи у вртићу могу да се играју. Од преостале фолије васпитачи су правили тенду за терасу а деца су бојила исцртане облике и играли се сенкама у боји.



Тема/пројекат „Пикадо и Кандински“

Пу „Др Сима Милошевић“, дечји вртић „Земунски бисер“

Мешовита узрасна група 4,5 - 6 година

Васпитачи: Бојана Кузмановић и Биљана Кнежев

Повод за пројекат „Пикадо и Кандински“ је била ситуација када је дечак из групе донео у вртић велики пикадо и рекао да им је донео једну интересантну играчку. Пикадо је привлачио децу и сви су хтели да се играју.

Васпитач истражује да би проширио своја сазнања и идеје

Васпитачи:

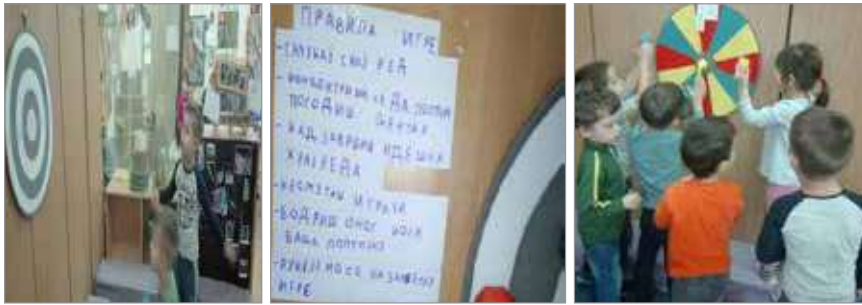
- ✓ Претраживање извора о стваралаштву Васиља Кандинског, разумевање теорија боје кроз слику „Кругови у кругу“, „Неколико кругова“ и „Квадрат са концентричним круговима“ (на пример <http://www.artnit.net/paleta/item/2721-vasilij-kandinski-krugovi-u-krugu.html>)
- ✓ Енциклопедија „Кандински, мала уметничка енциклопедија“
- ✓ Прелиставање књиге Василија Кандинског „Плави јахач: изабрани радови из теорије уметности“
- ✓ Идеје за рад са децом (на пример [https://www.pinterest.com/search/pins/?q=Kandinski&rs=rs&eq=&etslf=5225&term_meta\[\]=Kandinski%7Crecentsearch%7C0](https://www.pinterest.com/search/pins/?q=Kandinski&rs=rs&eq=&etslf=5225&term_meta[]=Kandinski%7Crecentsearch%7C0))

- ✓ Анимације слике и звука <https://www.youtube.com/watch?v=HgGN2eGln3I>
- ✓ Сlike природе (на пример <https://www.google.com/search?q=slike+prirode&aq=chrome.0.69i59j0i512i5j0i22i30j69i60.5615j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>)
- ✓ Сlikовница за децу А. Лењас „Обојено чудовиште: књига о осећањима“
- ✓ Разговарају и размењују идеје, материјале и заједно реализују активности са васпитачима и медицинским сестрама из вртића

Васпитач истражује заједно са децом

- **Проширује игру деце у групи**

Заједно са децом васпитачи су доносили правила за игру „Пикадо“. У собу су унели и други пикадо, који је имао је неколико боја и другачија правила игре.



- **Подстиче децу да представе њихова претходна искуства кроз материјале које има у соби**

Васпитачи су припремили рестлове које су имају у соби и подстакли децу да представе свој пикадо какав имају код куће или пикадо којим су имали прилику да се играју.



- **Разговара са децом, слуша њихове идеје и предлоге за истраживање**

Васпитачи су разговарали са децом од чега би све могли да направе пикадо у вртићу и тада су започели разговори ко воли које боје и шта боје могу да значе за пикадо.



- **Уноси нове идеје и користи постојеће рестлове**

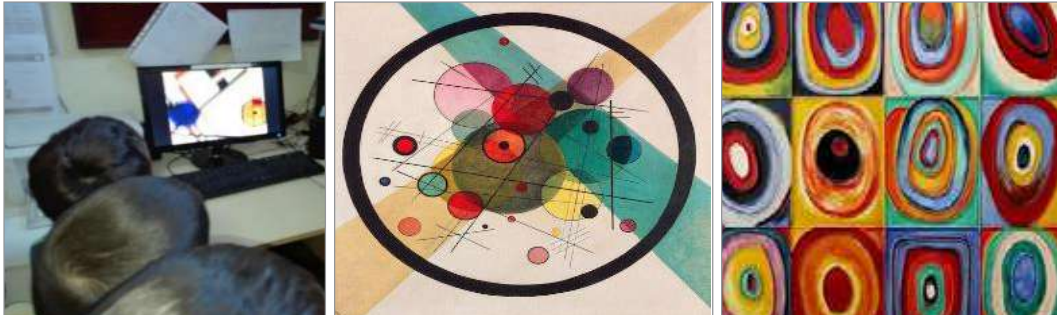
Васпитачи су на основу фотографије коју су одштампали отворили питање са децом шта све то може да буде пикадо и припремили су деци чепове, кликере, дугмад за представљање пикада.



- **Користи уметничка дела као подстицај за стваралаштво**

Преко пројектора васпитачи су показали деци слике Василија Кандинског и омогућили да деца изнова гледају слике Кандинског преко рачунара:

Питала сам их шта би од Кандинског могло да нам послужи да наставимо да правимо пикадо: „Како нам Кандински може бити инспирација за наш пикадо?”. Деца су рекла: „Идеја, да имаш више боја које уклапаш у пикадо”. „Инспирација”, рекла је Мила, „то је кад нешто смислиш, па онда осмислиш”.



Васпитачи су пуштали анимацију слика Кандинског и на великим површинама белог папира које су припремили подстицали децу да уцртавају фломастерима кретање линија, облика и боја, из чега је настајао панел „Боје се крећу”.



- **Уноси нове материјале и истражује са децом боје кроз разне текстуре, облике и различите начине симболичког изражавања**

Васпитачи су припремили материјале и предложили деци да израде скице за заједнички пикадо. Свака група деце је испробавала своје решење за пикадо, при чему су истраживали облике, структуре, боје, кроз различите материјале.





- **Прави са децом панел са заједничким продуктима**
 Васпитачи и деца су поставили пикада на панел тако да могу да се играју.



- **Прави заједно са децом паное**
 Васпитачи су припремили пак папир за пано и предложили деци да праве заједнички аутопортрет омиљених боја. Заједно са децом су правили пано „Боје се крећу”.



- Користи садржаје из литературе и ликовне уметности за истраживање односа боја и осећања**
 Васпитачи су читали деци сликовницу о односу боја и осећања. Разговарали су уз пројектовање слика Кандинског и разгледање енциклопедије „Кандински, мала уметничка енциклопедија”, у којима су фотографије слика Кандинског, како је овај сликар представљао однос боја и осећања.



Васпитачи су припремили материјале и подстакли децу да свако изрази бојом неко своје осећање и да спакује у заједничку „обојену фолију осећања”. Васпитачи су подстакли децу да замишљају каква би боје могле имати укус и истражују како боје могу да се крећу. Кретање боја истраживали су мешањем и разливањем.



- Проширује сазнања деце о бојама и креира са децом средства за игру**
 Васпитачи су показали деци топле и хладне боје и истраживали су прелазак топле у хладну боју и обрнуто. Направили су нови пикадо мешањем боја и играли игру показивањем затворених очију на одређену боју и погађањем боје „топло-хладно”.
 „Кад се боје крећу како можемо да их чујемо”, питали су васпитачи децу и пуштали су анимацију слика Кандинског, слушали звуке и подстицали децу да препознају звуке инструмената. Играли су пикадо са новим правилима: боје се крећу, пратиш их и слушаш звук, кажеш боју и инструмент. Деца су правила табеле у које су уписивали поене из игре „Боје се чују”.



- **Подстиче децу да писменост повезују са оним што доживљавају и раде**

Деци су васпитачи показали како да у својим свескама воде недељни календар осећања кроз боје. Из свакодневних шетњи деца су се враћала са једном бојом коју су учили у природи и правили су заједнички „Дневник боја из природе“.



- **Истражује са децом однос боје, облика, линија на заједничком продукту деце**

На панелу „Боје се крећу и чују“ васпитачи су са децом истраживали линије, кругове, троуглове и квадрате и упоређивали њихове боје. Поставили су деци нови празни пано и разне облике које имамо у соби, да склапају нови пикадо од облика.



- **Креира са децом средство за игру и истраживање боја за заједнички простор у вртићу**

Васпитачи су са децом креирали пикадо за игру у атријуму вртића.



Истраживање тематике покрета у пројекту „У покрету” (узраст 12-24 месеца) и пројекту „Трчање” (у години пред полазак у школу)

Тема/пројекат „У покрету”

Пу „Др Сима Милошевић”, дечји вртић „Земунски бисер”

Јаслена група узраста 12-24 месеца

Медицинске сестре васпитачи: Јасна Орељ, Марија Јовановић, Данијела Јанковић и
Наташа Лакић

Повод за покретање пројекта је познавање карактеристика деце јасленог узраста да воле да се крећу и да воле да се крећу на разне начине. Како би подржале и прошириле њихова искуства и доживљаје у вези са кретањем васпитачи су покренули овај пројекат, који се одвијао током летњих месеци, када су честе смене васпитача и долазност деце неуједначена.

Васпитач истражује да би проширио своја сазнања и идеје

Васпитачи:

- ✓ Разговарају и претражују шта имају од рестлова а да се може употребити за проширивање истраживања кроз покрет
- ✓ Читају књигу „Паметни покрети: Зашто не учимо само главом”
- ✓ Истражују идеје за начине кретања (на пример <https://www.youtube.com/watch?v=A0dkwlrC6ok>)
- ✓ Разговарају и размењују идеје са васпитачима и медицинским сестрама из вртића

Васпитач истражује заједно са децом

- **Користи техничка средства да подстакне доживљај зачудности и упитаности деце**
Васпитачи су поставили пројектор у заједнички простор како би био доступан деци из свих јаслених група. Заједно са децом су правили различите покрете.



- **Помаже деци да покрет представе на различитим подлогама**
Васпитачи су опцртавали сенке покрета деце и подстицали су децу да опцртавају сенке покрета на различитим подлогама.



- **Уноси нове материјале/рестлове и прати како их деца истражују**
Васпитачи су понудили деци пластичне чепове и обручеве да их ређају и покрећу.



- **Креира инсталацију за собу и покреће игру истраживања покретом**

Васпитачи су креирали интерактивни мобајл са чеповима које су деца померала и направили су од најлона у боји неку врсту пролаза/преграде што је подстакло децу да истражују однос звука и покрета.



- **Слуша и прихвата искуства деце**

Девојчица из групе је представила покрете са балета, донела је штапић и траку коју користи на балету.



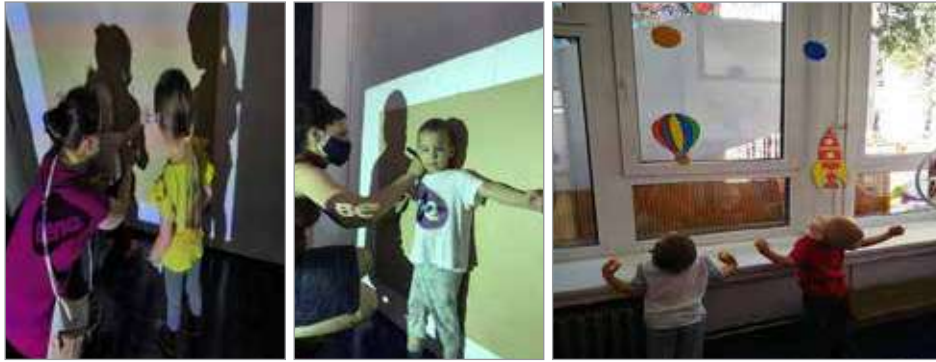
- **Прави средства за игру и истраживање различитих начина кретања**

Васпитачи су направили реквизите којима су се играла не само деца из њихове групе, него и друга деца из вртића.



- **Укључује родитеље у истраживање покретом**

Васпитачи су позвали родитеље да у заједничком простору вртића са децом праве различите покрете и опцртавају их. Бака једног дечака је направила две инсталације, балон и ракету на повлачење које су васпитачи поставили у заједнички простор да сва деца могу да се играју.



Јутарњи ритуал који се деци допао био је да пре него што уђу у групу направе неки покрет телом како са родитељима тако и са васпитачима.



- **Истражује са децом различите начине кретања кроз заједничке вежбе са децом**
Васпитачи су увели ритуал јутарњег вежбања пратећи покрете преко пројектора.



- **Истражује са децом различите начине кретања на полигонима на отвореном у вртићу**
Васпитачи су користили полигоне у дворишту вртића да истражују са децом ходање по греди, провлачење, прескакање, прелажење препреке, равнотежу.



- **Креира са децом полигоне и истражује покретом са децом**
Васпитачи су помагали и подстицали децу да праве полигоне од различитих реквизита.



- **Подстиче препознавање и именованје фацијалне експресије у свакодневним животним ситуацијама**
Васпитачи су фотографисали децу у изражавању емоција и од фотографија су направили кружни интерактивни пано. Пре уласка у собу свако дете је играло игру са својим родитељем, тако што су опонашали израз лица на којем се зауставља казалька када дете заврти круг. То је постао јутарњи ритуал.



- **Креира полигон за игру и истраживање покретом у заједничким просторима**
Васпитачи су у заједничком простору направили полигоне, на којима су се играла деца током дана и деца и родитељи при доласку и одласку деце из вртића.



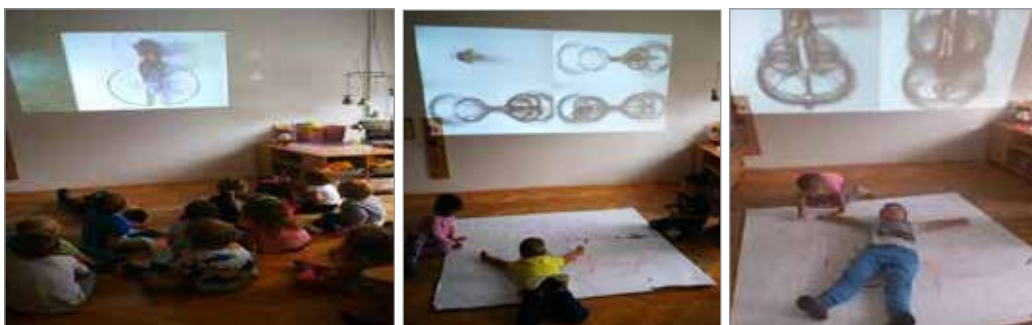
- **Креира полигоне за истраживање покрета на отвореном простору у вртићу**
На поду тераса смо осликали полигоне за различите врсте кретања.



- **Прави средства деци за истраживање односа покрета и звука**
Васпитачица је исплела наруквице које су производиле звук, које су деци послужиле за истраживање односа звука и покрета.



- **Користи кратке видео снимке да подстакне доживљај зачудности и симболичко изражавање**
Васпитачи су на интернету пронашли снимак како се покретима и угљеном остављају трагови на подлози. Снимак су пустили деци, а затим су подстакли децу да праве трагове на белом папиру.



Тема/пројекат „Трчање”

ПУ „Моје детињство” Чачак, вртић „Младост”

Васпитачи: Гордана Сјеничић и Марија Поповић

Група „Пчелице” (група деце у години пред полазак у школу)

Дечак из групе воли да трчи, такмичи се у трчању и осваја медаље. Сваки излазак у двориште он је користио да покаже како брзо трчи, остала деца су му се радо у томе придружила, покушавајући да га стигну. Постављали су му питања о томе како може тако брзо да трчи, питали су и васпитаче, па је то постала прилика за заједничко учење.

Васпитач истражује да би проширио своја сазнања и идеје

Васпитачи:

- ✓ Разговарају и претражују шта имају од рестлова а да се може употребити за проширивање истраживања кроз покрет
- ✓ Велика енциклопедија Људско тело
- ✓ Стазе за трчање (на пример <https://www.pinterest.com/pin/25332816641047209/>)
- ✓ Видео снимци олимпијских трка (на пример <https://www.youtube.com/watch?v=k3PZgbQ8auE>)
- ✓ Разговарају и размењују идеје са васпитачима из вртића

Васпитач истражује заједно са децом

- **Разговара са децом и подстиче их да представе њихова претходна искуства**
Васпитачи разговарају са децом о њиховим искуствима. Дечак који тренира атлету и такмичи се у трчању причао је деци о тренинзима трчања, деца су му постављала питања.



ПИТАЊА:
 Како знамо да спорт, како се одвија на трци?
 Како знамо да се може да трчавамо, трчавамо...
 Како знамо да се може да трчавамо на трци?
 Како знамо да се може да трчавамо на трци?
 Како знамо да се може да трчавамо на трци?
 Како знамо да се може да трчавамо на трци?
 Како знамо да се може да трчавамо на трци?
 Како знамо да се може да трчавамо на трци?
 Како знамо да се може да трчавамо на трци?
 Како знамо да се може да трчавамо на трци?
 Како знамо да се може да трчавамо на трци?
 Како знамо да се може да трчавамо на трци?

• **Подстиче децу да писменост повезују са оним што доживљавају и раде**

Васпитачи су подстицали децу да праве табеле за уписивање ко воли да трчи а ко не, затим табеле колико ко брзо трчи на стази у физкултурној сали.



ДА ЛИ ВОЛИШ ДА ТРЧАШ?	
ДА	НЕ
ЈАНКО	
МИКА	
РАЈАН	
САНА	
ИВО	
УНА	
УНИТ	
ЛЕНА	
МАРИЈА	
КРЕ...	



Деца су правила табелу на којој су представљала у ком спорту се трчи, и правили су подсетник са питањима за посету тренеру атлетике.

СПОРТ	ТРЧАМО	НЕ ТРЧАМО
1. АЗУБАЈИ	+	
2. КОШАРКА	+	
3. ТЕНИС	+	
4. АТЛЕТИКА	+	
5. КАРАТЕ		+
6. РВАЊЕ		+
7. ГИМНАСТИКА		
8. ОДБОЈКА	+	
9. КУЛТАНЕ	+	

КАКО ГАТО МОЖЕ
 ТАКО БРЗО ДА ТРЧА
 КОЈЕ ПЛТИКЕ НИМ ТРЕ-
 БЕЈУ ЗА ТРЧАЊЕ?
 КОЛИКО КОЈЕ СМЕ
 БИ СЕП ДИТЕ?
 ДА ЛИ ЈЕ ПРАВЕ ПА-
 УЗЕ?
 КОЈА ТРЧЕРКА ЈЕ
 ПОТРЕБНА НА ТРЧАЊЕ

Васпитачи су подстакли децу да праве скице атлетске стазе коју су правили у дворишту вртића. Пре посете Медицинској школи записивали су питања, а затим налазили решење како пронаћи улицу где се школа налази/истражити мапу града/.



1. ШТА СЕ УЧИ У
 МЕДИЦИНСКОЈ
 ШКОЛИ?
 2. КАКО СЕ МОЖЕ
 ПОКРЕЋУ ДА
 ТРЧЕ?
 3. КАКО ПОКРЕЋЕ
 МОЈЕ ПРАВЕ ДИ-
 НАЗА Д?

5. ШТА БИ СЕ
 ДЕСИЛО ДА
 НЕМАШ
 ПЛУЋА?





- **Истражује са децом различита места и подлоге за трчање у локалном окружењу**

Васпитачи су са децом обишли неколико места у окружењу са намером да истраже различите подлоге за трчање.



- **Води децу на различита места да са различитим учесницима из локалне заједнице истражују покрет**

Са тренером на атлетској стази деца су истраживала како се припрема тркач, шта је важно да има од опреме и како вежба. Са професорком у Медицинској школи деца су истраживала како се људско тело понаша при кретању и шта нам омогућава да се брзо крећемо.



- **Користи техничка средства за подстицање доживљаја зачудности**

Васпитачи су користили пројектор и игру сенки да подстакну децу да се играју својим телима и праве „слике покрета“.



- **Уноси нове материјале и истражује са децом покрет кроз различите начине симболичког изражавања**

Васпитачи су припремили различите материјале и омогућили деци да изабере технику којом ће изразити, амбијент у којем воле да трче и како ће представити тркача. Деци су понудили различите картонске геометријске облике, папир, дугмади, конструкторе, алуминијумске фолије, меке жице, бамбучи конструкторе.



Васпитачи су са децом правили модел људског тела од широких трака, а затим су деца понудили картонске ролне од којих су деца заједно правила скелет људског тела.



Васпитачи су припремили папире великог формата и подстакли децу да опцртавају тело тркача у покрету.



- **Прави са децом панел са заједничким продуктима и користи панел као средство за истраживање**
Панел „Изрезани тркачи” васпитачи користе да подстакну децу да истражују покрет у односу на положај тела у простору као и делове тела.



У мапу истраживања коју су васпитачи поставили са децом, деца су стално уносили нова места на којима су истраживали.



- **Прави заједно са децом стазу за трчање у заједничком простору на отвореном у вртићу**
Васпитачи су заједно са децом обилазили двориште и разговарали о месту за атлетску стазу, затим су подстакли децу да праве скицу и припремали потребан материјал, а након тога су приступили изради стазе за трчање, коју су могла да користе сва деца из вртића, васпитачи и родитељи.



- **Проширује игру деце у групи и креира са децом средства за игру**
Пошто су деца предложила васпитачу да праве атлетску стазу у соби, васпитачи су додали материјале - траку, маказе, папир, конструкторе и заједно са децом су осмислили игру на стази.



Након посете Медицинској школи деца су од радионице направила место за симболичку игру „собу за операцију”. Васпитачи су додали још неке инструменте и пошто се већи број деце укључивао у игру васпитачи су предложили нове улоге које би деца могла да преузму у игри.



Игру конструкторима васпитачи су проширили уношењем фигура људи са помагалима и пратили како их деца постављају у игри. То је био повод за разговор зашто људи користе помагала и како они могу да учествују они у такмичењима у атлетици на Олимпијади за паралегичаре.



- **Уноси нова дидактичка средства и проширује сазнања деце о људском телу**

Васпитачи су унели модел људског тела са органима који су позајмили из друге групе и донели су из вртићке библиотеке књигу о људском телу, како би истражили са децом шта се дешава у људском телу док трчимо.



Васпитачи су пронашли и показивали деци у више наврата видео снимак трке врхунских спортиста, подстичући децу да прате положај тела тркача са снимка и опонашају их.



- **Израђује радни листић за децу**

Пошто су деца имала снажан доживљај истраживања људског тела при посети Медицинској школи васпитачи су направили радни листић „Шта има у нашем телу“ помоћу ког су деца представљала распоред виталних органа нашег организма, као и главних костију скелета.



- Уноси нове материјале и средства и истражује са децом могућности различитих делова тела**
 Васпитачи су унели нове велике папире, боје, фотографије деце, постер са прстном азбуком и под-стакли децу да истражују шта још могу руке, глава, ноге, поред тога да помажу у трчању.



- Креира са децом средства за истраживање функционисања делова тела**
 Васпитачи су припремили најлон вреће и цевчице и представили како удишемо и издишемо ваздух из плућа кад тело мирује а како када је у покрету.



Истраживање тематике грађевине у пројекту „Скровиште“ (узраст 20-30 месеци) и пројекту „Кућа“ (у години пред полазак у школу)

Тема/пројекат „Скровиште“

Пу „Др Сима Милошевић“, дечји вртић „Земунски бисер“

Јаслена група узраста 20 - 30 месеци

Медицинске сестре васпитачи: Јасна Орел и Марија Јовановић

Идеја за овај пројекат проистекла је из претходног пројекта „Видим те, не видим те“, јер се заинтересованост деце за скривање и скривита места наставила. Васпитачи су одлучили да покрену пројекат „Скровиште“.

Васпитач истражује да би проширио своја сазнања и идеје

Васпитачи:

- ✓ Разговарају и претражују шта имају од рестлова а да се може употребити за проширивање истраживања кроз покрет
- ✓ Читају приручник „Простор на отвореном у дечјем вртићу“ (Приручни материјал Институт за педагогију и андрагогију)
- ✓ Читају приручник „Designs for Living and Learning, Second Edition: Transforming Early Childhood Environments - Paperback“
- ✓ Истражују идеје о скровиштима (на пример
- ✓ [https://www.pinterest.com/search/pins/?q=hiding%20plase%20in%20ECE%20reggion%20children&rs=typed&term_meta\[\]=hiding%20plase%20in%20ECE%20reggion%20children%7Ctyped](https://www.pinterest.com/search/pins/?q=hiding%20plase%20in%20ECE%20reggion%20children&rs=typed&term_meta[]=hiding%20plase%20in%20ECE%20reggion%20children%7Ctyped))
- ✓ Разговарају и размењују идеје и материјале са другим васпитачима и медицинским сестрама у вртићу

Васпитач истражује заједно са децом

• Води децу изван вртића и истражује са децом места за скривање

Васпитачи су извели децу изван вртића да би истражили места у близини на којима се могу скривати. Пронашли су место између две зграде, у пролазу, испод крошње дрвета.



• Уноси нове материјале и прати како их деца истражују

Васпитачи су донели картонске кутије од којих су планирали да направе скровиште, али су их најпре понудиле деци и пратиле шта деца раде са њима. Понудиле су деци боје да обоје кутије.





- **Уноси фотографије и сликовнице као идеје за истраживање значења скровишта**

Васпитачи су унели фотографије различитих скровишта и ставили их на пано и понудили деци сликовнице и енциклопедију са сликама различитих скровишта. Деца су гледала, показивала на фотографијама животиње и ликове из бајки где се скривају.



- **Прави са децом заједничку конструкцију за собу**

Васпитачи су заједно са децом „градили“ скровиште. Са унутрашње стране су облепили кутије пак папиром на којима су деца могла да цртају.



- **Укључује родитеље да подрже дететов осећај персонализованости у вртићу**

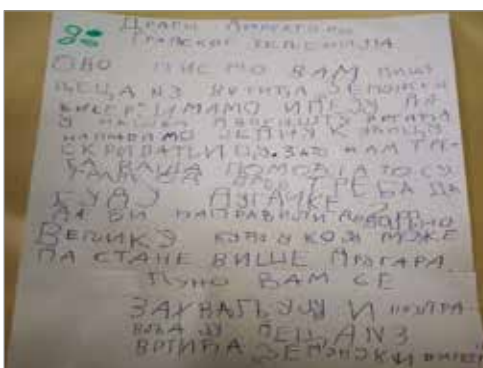
Васпитачи су од родитеља тражили да донесу фотографије породице које су заједно са децом поставили на пано у скровишту.





- **Повезује децу из групе са децом из групе у години пред полазак у школу**

Васпитачи су у стручној литератури пронашли идеју за скровиште од врбових грана које су планирали да праве са децом у дворишту вртића. Показали су деци у групи то скровиште, а затим су отишли са децом у групу деце у години пред полазак у школу и замолили за помоћ да у име деце напишу писмо директору градског зеленила. Писмо су скенирали и послали путем мејла, а као одговор су добили тражене саднице врба.



- **Укључује техничку службу предшколске установе у израду и постављање заједничке конструкције на отвореном и омогућава деци да учествују у постављању конструкције**

Техничка служба је направила метални рам за скровиште од врба. Васпитачи су деци понудили алатке за башту и подстакли их да заједно са мајсторима раде.



- **Заједно са децом допуњује и одржава конструкцију у заједничком простору на отвореном у вртићу**

Деца су доносила саднице од врба до скровишта и стављали у припремљене рупе за садњу. После садње, да би врбе порасле васпитачи су износили воду, кофе за заливање и са децом свакодневно заливали врбе.





- **Користи заједничку конструкцију у дворишту као место заједничког истраживања и игре деце различитих узраста у вртићу**

У скровишту су се играла деца из целог вртића, седели су и причали приче, котрљали гуме, сликали,...



- **Укључује родитеље у прикупљање рестлова и израду заједничке конструкције**

Пошто су родитељи видели да васпитачи праве скровишта различитих врста, један родитељ је донео шапурике (окуњене клипове кукуруза). Деца су се неколико дана играла овим рестловима а онда су васпитачи одлучили да са децом у дворишту направе шатор.



Пројекат „Кућа”

Васпитачи: Јелена Мировић и Горица Тадић

Група у години пред полазак у школу

Вртић Бач, ПУ „Колибри”, Бач

Васпитач истражује да би проширио своја сазнања и идеје

Васпитачи:

- ✓ Истражују ресурсе на интернету у трагању за информацијама и идејама везаним за тематику куће
- ✓ Истражују ресурсе на интернету које могу користити са децом у проширивању њихових сазнања (клипови о прављењу кућа, макете, шеме и планови кућа)
- ✓ Заједнички осмишљавају и израђују различите радне листове смислено повезане са истраживањем деце
- ✓ Заједнички осмишљавају и набављају материјале и средства којима ће продубити истраживање
- ✓ Идентификују места у окружењу која могу бити места истраживања
- ✓ Израђују филм о пројекту Кућа у апликацији SCRINRECORDER

Васпитач истражује заједно са децом

- **Подржавају игру грађења „кућа” од расположивих средстава и материјала ослањањем на претходна искуства и знања деце**
Деца праве куће од конструктора, картонских паноа и намештаја и играју се у шатору.



- **Уносе нова средства и материјале којима проширују игру и истраживање**
Васпитачице постепено уносе нове материјале за конструисање и прављење кућица (платнена кућица на склапање, стиропор за прављење кућице) и истраживање димензија.



Омогућавају деци упознавање и коришћење нових алатки и средстава потребних у истраживању. Кроз заједничко учешће моделује начин употребе ново унетих средстава и пружа помоћ кад је потребно при коришћењу.



- **Проширују игру деце уношењем нових модела кућа**

Васпитачи уносе дрвене модле малих кућица и дрвену кућицу у пресеку са опремом, са којима се деца играју.



- **Деле са децом изворе информација и нових сазнања**

Васпитачи нуде деци видео-клип на интернету како се ручним алатом прави кућа; информације на таблету о различитим типовима кућа; уноси каталоге и показује и објашњава деци шеме и планове кућа.



- **Користи различита места у локалном окружењу као места учења и развоја писмености**

Васпитачи воде децу у осмишљени обилазак околине са циљем уочавања и бележења различитих типова кућа помоћу радног листа које су припремиле.



Васпитачи воде децу у продавницу намештаја са циљем уочавања и класификовања типа намештаја уз помоћ радног листа који су припремиле.



Употреба радних листова не завршава се њиховим испуњавањем. На пример, васпитач са децом ради анализу података прикупљених на терену; листови се излажу на паноу тако да деца могу да им се враћају при даљем истраживању.



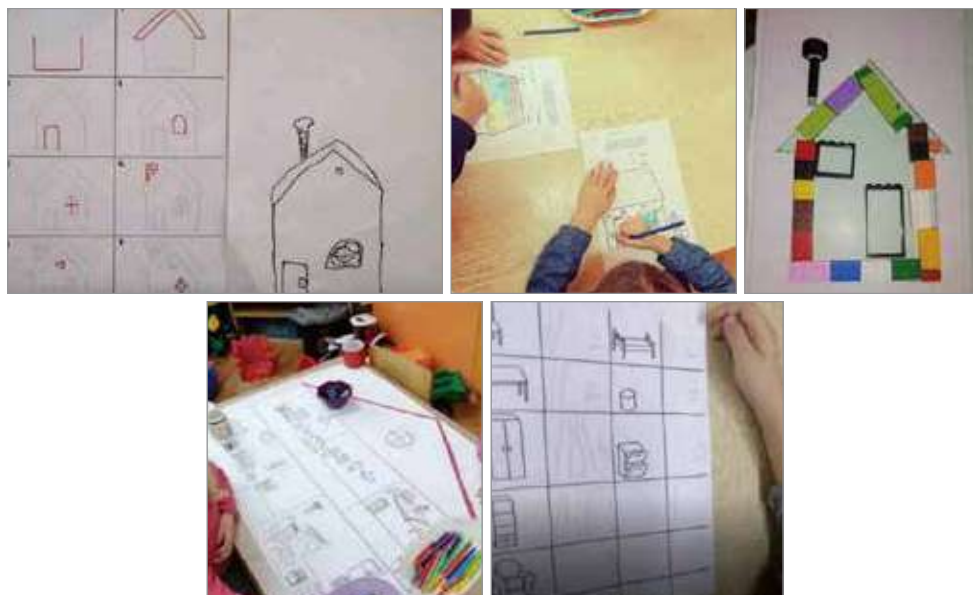
- **Подупире код деце употребу симболичког (графичког) представљања кроз шеме, скице, графиконе, мапе и у вербализацији графичких репрезентација**

Деца шематски представљају, на пример процес изградње куће, делове куће, план простора и то износе и објашњавају другима.



- **Продубљује знања и умења деце кроз симболичку репрезентацију**

Васпитач користи радне листове који су смислено повезани са тематиком и чија је сврха у даљем истраживању: радни листови за графичко и тактилно оцртавање куће; радни лист за шематски приказ пресека куће.



- **Омогућавају различите начине визуалног изражавања и истраживања кроз различите ликовне технике**

Деца цртају куће користећи различита ликовна средства (графитна оловка, фломастери, колажни папир, боје) и различите подлоге (стакло, папир, стиропор).



- **Проширује доживљај и разумевање деце коришћењем књижевности и језичког стваралаштва.**

Васпитачи се обраћају родитељима са молбом да заједно са дететом нађу и забележе изреку која се односи на кућу. Излажу прикупљене изреке и разговарају са децом о њима. Са децом читају приче о кућама. Тиме подржавају рану писменост кроз приповедање, богаћење речника, разумевања значења и комуникацију деце властитог разумевања.



- **Заједно са децом израђује конструкцију куће у пресеку**

Васпитачи финализују истраживање прављењем заједничке конструкције тако што уносе различите материјале и средства (картон, колажни папир, летвице, лепак, маказе, тестерице...) којима заједно са децом израђују пресек куће од картона и намештај за кућу.



Literatura

- Blair, C. (2002). *School Readiness: Integration of cognition and Emotion in a Neurobiological Conceptualization of Child Functioning at School Entry*. *American Psychologist*, 57, (2) 111 – 127.
- Bodrova E., Leong, D. J. (2005) Self-Regulation as a Key to School Readiness: How Can Early Childhood Teachers Promote this Critical Competency? In M. Zaslow and I. Martinez-Beck (Eds.), *Critical Issues in Early Childhood Professional Development*. Baltimore: Brookes Publishing.
- Bruce, T. (2008). *Cultivating Creativity in Babies, Toddlers and Young Children*. London: Hodder Education
- Resisting Unhealthy Children's Entertainment (2012). *Facing the Screen Dilemma: Young children, technology, and early education*. Boston, MA: Campaign for a Commercial-Free Childhood; New York, NY: Alliance for Childhood.
- National Scientific Council on The Developing Child (2004). *Children's emotional development is built into the architecture of their brain*, Working paper No 2, Center on the Developing Child, Harvard University.
- National Scientific Council on The Developing Child (2010). *Early experiences can alter gene expression and affect long-term development*, Working paper No 10, Center on the Developing Child, Harvard University.
- Nancy Carlsson-Paige, GERALYN BYWATER McLaughlin, & JOAN WOLFSHEIMER ALMON. (2015). *Reading Instruction in Kindergarten: Little to Gain and Much to Lose*. Published online by the Alliance for Childhood <http://www.allianceforchildhood.org/sites/allianceforchildhood.org/file...>
- Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (Eds.) (2012). *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Experience in Transformation*. Greenwich, CT: Ablex.
- Gandini, L. (2002). The story and foundations of the Reggio Emilia approach. In V. Fu, A. Stremmel, & L. Hill (Eds.), *Teaching and learning collaborative exploration of the Reggio Emilia approach* (pp. 13–21). Columbus, OH: Merrill/Prentice-Hall.
- Goulart, M., Roth, M. (2010). Engaging young children in collective curriculum design *Cultural Studies of Science Education*, 5 (3), 533-562.
- Hannaford, C. (2005). *Smart Moves: Why Learning Is Not All in Your Head*. Great River Books.
- Katz, L. (2015). *Lively Minds: Distinctions between academic versus intellectual goals for young children*. DEY.
- Krnjaja, Ž. (2012). Igra kao susret: koautorski prostor u zajedničkoj igri dece i odraslih. *Etno antropološki problemi*, 7 (1):251-267.
- Krnjaja, Ž. (2012). Igra na ranim uzrastima u A. Baucal (ur.) *Standardi za razvoj i učenje dece ranih uzrasta u Srbiji*. Beograd: Institut za psihologiju/UNICEF, str. 110-132.
- Krnjaja, Ž. (2014). Disciplinarni ili integrisani kurikulum: tri razlike. *Nastava i vaspitanje*, 63 (2): 189-202.
- Krnjaja, Ž. i Pavlović Breneselović, D. (2011). Vaspitači kao istraživači sopstvene prakse, *Nastava i vaspitanje*, god. 60, br. 2, str. 296-310.
- Krnjaja, Ž. i Pavlović Breneselović, D. (2014). Smernice za izradu osnova programa predškolskog vaspitanja usmerenog na odnose. *Pedagogija*, 69(3): 351-360.
- Krnjaja, Ž. i Pavlović Breneselović, D. (2017). *Kaleidoskop – Projektni pristup učenju*. Beograd: IPA.
- Krnjaja, Ž. i Pavlović Breneselović, D. (2021). *Priručnik za pedagoško dokumentovanje*. Beograd: MPNTR.
- Krnjaja, Ž. i Pavlović Breneselović, D. (2022). *Vodič za razvijanje teme/projekta*. Beograd: MPNTR.
- Marcon, R. (2020). Moving up the Grades: Relationship between Preschool Model and Later School Success. *Early Childhood Research & Practice* 4(1)
- Marjanović, A. (1987). Dečja igra i stvaralaštvo. *Predškolsko dete*, 1-4, 85-101.
- Miškeljin, L. (2022). *Detinjstv(o)a – konceptualizacije i konkretizacije. Implikacije za praksu predškolskog vaspitanja*. Beograd: IPA.
- OECD (2010). *Razumeti mozak: Rođenje nauke o učenju*. Beograd: MPRS.
- Ontario Institute for studies in Education (2011). *Natural Curiosity: Building Children's Understanding of the World through Environmental*. Toronto: University of Toronto
- Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine uzleta (2018). *Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik*, br. 16/2018.
- Pavlović Breneselović, D. (2010). Dobrobit deteta u programu naspram programa za dobrobit, *Nastava i vaspitanje*, 59 (2): 251-264.
- Pavlović Breneselović, D. (2012). Odnosi na ranim uzrastima. U Baucal, A. (ur.) *Standardi za razvoj i učenje dece ranih uzrasta u Srbiji*, Beograd: Institut za psihologiju/UNICEF, str. 133-150
- Pavlović Breneselović, D. (2012). *Od prirodnih neprijatelja do partnera – sistemski pristup odnosu porodice i javnog vaspitanja*, Beograd: Filozofski fakultet.

- Pavlović Breneselović, D. (2015). *Istraživanje sa decom prakse dečjeg vrtića. Gde stanuje kvalitet. Knjiga 2.* Beograd: IPA.
- Pavlović Breneselović, D. (2021). Digitalne tehnologije u programu predškolskog vaspitanja i obrazovanja: šta nam je okvir normalnosti? U: *Vaspitanje i obrazovanje u digitalnom okruženju*. Beograd: IPA.
- Pavlović Breneselović, D. (u štampi) Pedagoško određenje dobrobiti deteta.
- Pavlović Breneselović, D., Pavlovski, T. (2000). *Partnerski odnos u vaspitanju*, Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju/Centar za interaktivnu pedagogiju
- Pavlović Breneselović, D. i Krnjaja, Ž. (2014). Osnove programa kao dimenzija kvaliteta predškolskog vaspitanja i obrazovanja. *Pedagogija*, 69 (2): 212-225.
- Pavlović Breneselović, D., Krnjaja, Ž., Backović, S. (2022). *Vodič za uređenje prostora u dečjem vrtiću*. Beograd: MPNTR.
- Rinaldi, C. (2006). *In dialogue with Reggio Emilia: Listening, researching, and learning*. New York: Routledge.
- Rogoff, B. Goodman T.C., Bartlett, L. (2002). *Learning together. Children and Adults in a School Community*. New York: Oxford University Press.
- Slunjski, E. (ed) (2021). *Što nas uči Reggio?* Zagreb: Element.
- Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (Eds.). (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. National Academy Press.
- Suggate, S. P. (2012). "Watering the garden before the rainstorm: The case of early reading." In Sebastian Suggate and Elaine Reese (ed). *Contemporary debates in child development and education*. Abingdon, UK: Routledge, Taylor & Francis. pp. 181-190.
- Vecchi, V. (2010). *Art and Creativity in Reggio Emilia: Exploring the Role and Potential of Ateliers in Early Childhood Education*. London and New York: Routledge.
- Vujičić, L., Petrić, V. (2021). *Integrirano učenje kroz pokret u ustanovama ranog odgoja*. Rijeka: Učiteljski fakultet u Rijeci.